

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSI ANABİLİM DALI**

**MEVDUAT BANKALARI İLE KATILIM BANKALARININ
FİNANSAL PERFORMANSLARININ ASİMETRİK BİLGİ
KRİTERLERİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ**

HÜLYA ER

DOKTORA TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Ahmet GÜLMEZ

ARALIK - 2021

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MEVDUAT BANKALARI İLE KATILIM BANKALARININ
FİNANSAL PERFORMANSLARININ ASİMETRİK BİLGİ
KRİTERLERİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

DOKTORA TEZİ

Hülya ER

Enstitü Anabilim Dalı: İslam Ekonomisi ve Finansı

“Bu tez 24/12/2021 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Mustafa ÇALIŞIR	Başarılı
Prof. Dr. Ferudun KAYA	Başarılı
Prof. Dr. Süleyman KAYA	Başarılı
Doç. Dr. Ahmet GÜLMEZ	Başarılı
Doç. Dr. Hakan YAVUZ	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmaları.)

Hülya ER

24.12.2012

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın bütün sürecinde desteğini esirgemeyen, hoşgörü ve sabrı ile bana yol gösteren, kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Ahmet GÜLMEZ'e teşekkürlerimi sunarım. Değerli yorumlarıyla tezin daha iyi hale gelmesine katkı sağlayan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Mustafa ÇALIŞIR ve Doç. Dr. Hakan YAVUZ'a şükranlarımı sunarım.

Ülkemizin kalkınması ve akademik çalışmaların desteklenmesi adına geliştirilen ve şahsımın da bursiyer olarak yer aldığı 100/2000 YÖK Doktora burs projesini geliştiren devlet büyüklerimize saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Doktora eğitimim sürecinde bilgi paylaşımlarımız ile desteklerini hep yanımda hissettiğim başta Hasan DURMUŞ ve Saime KAVAKÇI hocalarım olmak üzere tüm İslam Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezindeki (İSEFAM) hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Her koşulda desteklerini esirgemeyen ve her zaman sevgi ve anlayışları ile yanımda olan rahmetli annem Necmiye ÖZTÜRK, babam Sedat ÖZTÜRK, kayınvalidem Fatma ER ve tezimin yayınlanmasını büyük bir heyecanla bekleyen fakat ömrü vefa etmeyen rahmetli kayınpederim Ali ER'e teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisans eğitim sürecinden doktora eğitim sürecine kadar benimle bu süreçleri paylaşan, zorlandığım her anda sarılması, sevgisi ve varlığıyla zoru kolaylaştıran canım oğlum Mustafa Tuğra ve tez sürecinde dünyaya gelen canım kızım İkra Asel'e teşekkür ederim.

Son olarak, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, varlığıyla her zaman güç veren, her daim yanımda olan, akademik ilmiyle tezime katkılar sunan ve tezimin bu sürece gelmesinde büyük emeği olan hayat arkadaşım canım eşim Murat ER'e teşekkür ederim.

Hülya ER

24.12.2021

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ	viii
GRAFİK LİSTESİ.....	ix
ÖZET	x
ABSTRACT	xi
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: ASİMETRİK BİLGİ TEORİSİ	8
1.1. Asimetrik Bilgi Kavramı	8
1.1.1. Ters Seçim.....	10
1.1.2. Ahlaki Tehlike.....	11
1.1.3. Temsilcilik Sorunu	12
1.2. Finansal Piyasalarda Asimetrik Bilgi	14
1.3. Asimetrik Bilgi Sorununun Banka Krizlerindeki Rolü	15
1.4. Asimetrik Bilgi Problemine Neden Olan Faktörler	16
1.4.1. Faiz Oranlarında Artış.....	16
1.4.2. Belirsizlikte Artış	17
1.4.3. Bilançoların Bozulması	17
1.4.4. Borsanın Çökmesi	18
1.5. Asimetrik Sorunu Karşısında Alınan Önlemler.....	21
1.6. Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi Probleminin Çözümünde Devletin Rolü ..	25
1.7. Asimetrik Bilgi Teorisinin Katılım Bankacılığı Üzerindeki Rolü	26
BÖLÜM 2: BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL YAPISI.....	32
2.1. Banka Kavramı	32
2.2. Dünya’da Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	33
2.3. Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	34
2.3.1. Osmanlı Dönemi Bankacılık Sistemi (1847-1923).....	34
2.3.2. Cumhuriyet Dönemi Bankacılık Sistemi.....	35
2.3.2.1. Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1932).....	36
2.3.2.2. Kamu Bankaları Dönemi (1933-1944).....	36

2.3.2.3. Özel Bankalar Dönemi (1945-1960).....	37
2.3.2.4. Planlı Dönem (1961-1980).....	37
2.3.2.5. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1981-2001).....	38
2.3.2.6. Sektörde Büyüme ve Sermaye Yapısında Değişme Dönemi (2002-2007)	40
2.3.2.7. Küresel Kriz Sonrası Dönem (2008-2018)	41
2.4. Bankacılık Faaliyetleri.....	43
2.5. Faaliyet Alanlarına Göre Banka Türleri	44
2.5.1. Mevduat Bankaları	44
2.5.2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	46
2.5.3. Katılım Bankaları	48
2.5.3.1. Katılım Bankalarının Temel İlkeleri	50
2.5.3.2. Katılım Bankalarının Fon Toplama ve Kullanırma Yöntemleri	54
2.6. Mevduat Bankacılık ile Katılım Bankacılığının Karşılaştırılması	62
2.7. Mevduat ve Katılım Bankaların Bilanço Yapısının İncelenmesi	63
2.7.1. Türk Bankacılık Sektöründe Yer Alan Bankaların Mevcut Durumu.....	63
2.7.2. Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Aktif Gelişimi.....	65
2.7.3. Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Öz Kaynaklarının Gelişimi.....	65
2.7.4. Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Banka, Şube, Personel ve ATM Sayısı	66
2.7.5. Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Sermaye Yeterliliği Oranın Gelişimi	69
BÖLÜM 3: MEVDUAT BANKALARI İLE KATILIM BANKALARININ FİNANSAL PERFORMANSLARININ ASİMETRİK BİLGİ KRİTERLERİNE YÖNELİK AMPİRİK UYGULAMA	72
3.1. Literatür İncelemesi	72
3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	77
3.3. Araştırmanın Yöntemi, Veri Seti ve Modelleri	78
3.3.1. Modele Ait Değişkenlerin Açıklanması	81
3.3.1.1. Sermaye/Toplam Varlık Oranı	83
3.3.1.2. Likidite/Toplam Varlık Oranı	83
3.3.1.3. Tüketici Güven Endeksi	83
3.3.1.4. Reel Kesim Güven Endeksi	86
3.3.1.5. BIST 100 Endeksi	86
3.4. Araştırmanın Bulguları	87

3.4.1. Değişkenlerin Yıllara Göre Değişimi.....	87
3.4.2. Normallik Testi	91
3.4.3. Birim Kök ve Otokorelasyon Testleri	91
3.4.4. Hipotez Testleri	93
3.4.4.1. Mevduat Bankalarının Sermaye /Varlık Oranı İle Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki	93
3.4.4.2. Katılım Bankalarının Sermaye/Varlık Oranı ile Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki	95
3.4.4.3. Katılım ve Mevduat Bankaların Sermaye/Varlık Oranı ile Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasında İlişki	96
3.4.4.4. Mevduat Bankalarının Likidite/Varlık Oranı ile Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki	99
3.4.4.5. Katılım Bankalarının Likidite/Varlık Oranı ile Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki	100
3.4.4.6. Katılım ve Mevduat Bankaların Likidite/Varlık Oranı ile Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki	101
SONUÇ	104
KAYNAKÇA.....	112
ÖZGEÇMİŞ	126

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testi
BDDK	: Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu
BIST	: Borsa İstanbul
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EVDS	: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
EFT	: Elektronik Fon Transferi
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
GSYH	: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
İDB	: İslami Kalkınma Bankası
İFSB	: İslami Finansal Hizmetler Kurumu
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
ATM	: Automated Teller Machine (Otomatik Vezne Makinesi)
KAP	: Kamuyu Aydınlatma Platformu
LVO	: Likidite/Varlık Oranı
MKK	: Merkezi Kayıt Kuruluşu
MÖ	: Milattan Önce
PP	: Phillips-Perron
PKK	: Para Politikası Kurulu
RKGE	: Reel Kesim Güven Endeksi
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SVO	: Sermaye/Varlık Oranı
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TDK	: Türk Dil Kurumu
TGE	: Tüketici Güven Endeksi
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
ÖFK	: Özel Finans Kurumları
WBG	: World Bank Group (Dünya Bankası)
vd.	: Ve diğerleri
yy.	: Yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Bankacılık Faaliyetleri	43
Tablo 2 : Mevduat Bankaları	46
Tablo 3 : Kalkınma ve Yatırım Bankaları Arasındaki Farklar	48
Tablo 4 : Kalkınma ve Yatırım Bankaları	48
Tablo 5 : Katılım Bankaları	50
Tablo 6 : Mevduat Bankacılık ile Katılım Bankacılığı Arasındaki Farklılıklar	62
Tablo 7 : Türk Bankacılık Sektörünün Büyüklüğü.....	63
Tablo 8 : Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı	63
Tablo 9 : Banka, Şube, ATM ve Personel Sayıları.....	64
Tablo 10 : Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Aktif Gelişimi.....	65
Tablo 11 : Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Öz kaynaklarının Gelişimi	66
Tablo 12 : Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Banka Sayıları	67
Tablo 13 : Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Şube Sayıları	67
Tablo 14 : Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Personel Sayısı	68
Tablo 15 : Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki ATM Sayısı	69
Tablo 16 : Sermaye Yeterliliği Oranın Gelişimi (%)	70
Tablo 17 : Modele Ait Değişkenler	80
Tablo 18 : Kolmogorov Smirnov Testi sonuçları.....	91
Tablo 19 : Araştırma Değişkenlerine Yönelik Birim Kök Testi Sonuçları	92
Tablo 20 : Drukker (2003) Testi Sonuçları	93
Tablo 21 : Mevduat Bankalarının Sermaye/Varlık Oranı İle Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki	94
Tablo 22 : Katılım Bankalarının Sermaye/Varlık Oranı İle Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki	95
Tablo 23 : Araştırmada Uygun Panel Veri Modelinin Seçimi İçin Yapılan Hausman Testi Sonuçları.....	97
Tablo 24 : Bankaların SVO Değerleri İle Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki İçin Yapılan Panel Veri Analizi Sonuçları	97
Tablo 25 : Katılım Ve Mevduat Bankalarının Asimetrik Bilgi Teorisi Uyum Farklarına Yönelik Yapılan Logit Model Sonuçları	98

Tablo 26: Mevduat Bankalarının Likidite/Varlık Oranı İle Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki	99
Tablo 27: Katılım Bankalarının Likidite/Varlık Oranı İle Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki	101
Tablo 28: Araştırmada Uygun Panel Veri Modelinin Seçimi İçin Yapılan Hausman Testi Sonuçları.....	102
Tablo 29: Bankaların Likidite/Varlık Oranları İle Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki İçin Yapılan Panel Veri Analizi Sonuçları	102
Tablo 30: Katılım Ve Mevduat Bankalarının Asimetrik Bilgi Teorisi Uyum Farklarına Yönelik Yapılan Logit Model Sonuçları	103

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Gelişmiş Ülkelerde Bankacılık Krizlerin Yayılma Süreci.....	19
Şekil 2: Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Yayılma Süreci.....	20
Şekil 3: Yıllara Göre BIST-100 Endeksindeki Değişim	88
Şekil 4: Yıllara Göre Tüketici Güven Endeksinin Değişimi.....	88
Şekil 5: Yıllara Göre Reel Kesim Güven Endeksinin Değişimi	89
Şekil 6: Yıllara Göre Bankaların Sermaye/Varlık Oranı Değerinin Değişimi.....	90
Şekil 7: Yıllara Göre Bankaların Likidite/Varlık Oranı Değerinin Değişimi	90

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Katılım Bankalarının Yıllar İçerisindeki Sermaye Yeterliliği Oranın Gelişimi (%)	70
---	----

ÖZET

Başlık: Mevduat Bankaları ile Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Asimetrik Bilgi Kriterleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Yazar: Hülya ER

Danışman: Doç. Dr. Ahmet GÜLMEZ

Kabul Tarihi: 24.12.2021

Sayfa Sayısı: xi (ön kısım) + (tez) 126

Asimetrik bilgi teorisinin, sigorta, sağlık, tüketim, siyaset, medya alanlarını etkilediği gibi, özellikle ülke ekonomisine katkı sağlayan bankacılık alanında da etkili olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, asimetrik bilgi kriterlerinin Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankaları ile katılım bankalarının finansal performansları üzerindeki etkilerini ampirik olarak incelemektir. Ayrıca bu çalışmada, bu iki banka türünün bilançoları ile asimetrik bilgi teorisi değişkenleri arasında bir ilişki olup olmadığı analiz edilmekte ve karşılaştırılmaktadır. Çalışmada, katılım bankaları ile mevduat bankalarının 2013-2019 yılları arasındaki verileri araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Banka seçiminde kalkınma ve yatırım bankaları kapsam dışı bırakılmıştır. Çalışmanın ampirik uygulamasında korelasyon, regresyon ve panel veri analizi yöntemleri tercih edilmiştir. Analizler, bankacılık sektöründe yer alan tüm bankaların yanında katılım bankaları ve mevduat bankaları için de ayrı ayrı uygulanmıştır. Çalışmada bankaların bilanço göstergeleri olan sermaye/toplam varlık ve likidite/toplam varlık oranları bağımlı değişken, asimetrik bilgi teorisine göre banka bilançoları üzerindeki etkisi olduğu düşünülen tüketici güven endeksi, reel kesim güven endeksi ve BIST-100 endeksi ise bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Araştırma sonucuna göre, katılım bankaları ile mevduat bankalarının sermaye/varlık ve likidite/varlık oranları ile tüketici güven, reel güven ve BIST-100 endeksi arasındaki ilişki düzeyleri zamana ve konjonktürel gelişmelere göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca, asimetrik bilgi teorisinin değişkenlerinin bu iki bankacılık türü üzerinde etkisi olduğu görülmüştür. Asimetrik bilgi teorisi çerçevesinde katılım bankaları ile mevduat bankalarına yönelik çalışmaların sınırlı olmasından dolayı bu araştırmanın literatüre ve özellikle katılım bankacılığının gelişimine katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Asimetrik Bilgi, Bankacılık Sistemi, Katılım Bankaları, Mevduat Bankaları, Panel Veri Analizi

ABSTRACT

Title of Thesis: An Evaluation of The Financial Performance of Deposit Banks and Participation Banks According to The Criteria of Asymmetric Information

Author of Thesis: Hülya ER

Supervisor: Assoc. Prof. Ahmet GÜLMEZ

Accepted Date: 24.12.2021 **Number of Pages:** xi (pretex) + (main body) 126

Asymmetric information theory has a strong influence not only over the fields of insurance, health, consumption, politics, and media but also over banking, which is a sector that contributes to a country's economy. The present study aims to empirically analyse the effects of asymmetric information criteria on the financial performance of deposit banks and participation banks in Turkey, and to determine whether the financial statement and balance sheets of these two types of banks and the variables related to asymmetric information theory significantly correlate. The study sample was composed of deposit and participation banks' data from the years 2013-2019, excluding development banks and investment banks. Empirical analyses were conducted through correlation, regression, and panel data analysis methodology, which looked into all of the banks included in the sample as well as deposit banks and participation banks as separate groups, taking the financial statement indicator of total capital to total assets ratio as the dependent variable, and the factors of consumer confidence index, real sector confidence index, and the BIST-100 index, which are thought to influence bank financial statement and balance sheets according to the asymmetric information theory, as the independent variables. The findings indicated that the relationship between total capital to total assets ratio of deposit and participation banks and consumer confidence, real sector confidence, and the BIST-100 indices varied according to time and conjunctural developments. In addition, the variables of asymmetrical information theory were found to influence these two types of banking. Due to the relatively limited literature examining deposit banks and participation banks within the framework of asymmetric information theory, it is hoped that this study could be beneficial to the scientific literature on the subject and to the development of participation banking in particular.

Keywords: Asymmetrical Information, Banking System, Participation Banks, Deposit Banks, Panel Data Analysis

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Finansal sistem içerisinde önemli aracı kurumlar arasında yer alan bankaların, ekonomide oldukça önemli bir işleve sahip oldukları bilinmektedir. Bankalar, tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları ihtiyacı olan kişi ya da kurumlara çeşitli yatırımlarda değerlendirme imkânı yaratmakta ve ülke ekonomisinin büyümesine katkı sağlamaktadır. Türkiye’de bankacılık sisteminde üç çeşit banka bulunmaktadır. Bunlar; mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankalarıdır. Katılım bankaları bankacılık sektörü içerisinde en önemli paya sahip olan mevduat bankalarına alternatif olarak geliştirilmiştir. Başta dini hassasiyetleri olmak üzere çeşitli sebeplerle mevduat bankalarını tercih etmeyen bireylerin atıl fonlarının ekonomiye kazandırılması açısından katılım bankacılığının da ülke ekonomisine katkı sağladığı değerlendirilebilir.

Özellikle son yıllarda katılım bankacılığı sosyal bilimlerin yanı sıra birçok alanda disiplinler arası olarak ele alınan bir araştırma konusu haline gelmiştir. Katılım bankacılığının gelişmesi amacıyla, iyi bir eğitime sahip, nitelikli insan gücü ihtiyacını karşılayabilme, katılım bankacılığı ilkelerine uygun mevzuat ve düzenlemeleri geliştirebilme amacıyla kamu otoriteleri, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler gibi birçok kurum katılım bankacılığına destek sağlamaktadır. Ayrıca katılım bankacılığının diğer bankacılık türlerinden farklılığını gösterebilmek ve toplum nezdinde katılım bankacılığına yönelik bilinci artırabilmek amacıyla sosyal projelerin yanı sıra birçok teorik ve ampirik çalışmalar da yapılmaktadır. Katılım bankacılığının, pazar payını giderek artırdığı, ülke ekonomisine artan oranda katkı sağladığı ve katılım bankacılığının krizlere karşı daha dayanıklı olduğu değerlendirilmektedir.

Finansal sistemin ve bankacılık sektörünün önündeki engellerden ve krizlere neden olan olgulardan bir tanesi de asimetrik bilgi sorunudur. Asimetrik bilgi, özellikle finansal piyasalarda bazı tarafların diğerlerine göre daha çok bilgiye sahip olması şeklinde tanımlanmakta ve asimetrik bilginin her iki taraf için de bir denge problemi oluşturduğu değerlendirilmektedir. Asimetrik bilgi sorunu, bankacılık sektörü üzerinde önemli etkilere sahip olduğu değerlendirilmektedir. Asimetrik bilgi teorisi çerçevesinde

bankacılık krizlerine sebep olan dört önemli faktör bulunmaktadır. Bunlar; faiz oranlarındaki artış, belirsizlik, banka bilançolarını bozulması ve borsa çöküşüdür. Katılım bankalarının diğer banka türlerine göre daha fazla istikrar getireceği ve asimetrik bilgi sorunundan daha az etkileneceği savunulmaktadır. Literatürde ekonometrik analiz yöntemi kullanılarak, asimetrik bilgi teorisi değişkenleri ile banka bilançoları arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok araştırma bulunmaktadır. Fakat katılım bankaları ve mevduat bankalarının asimetrik bilgi teorisi değişkenlerini kıyaslayan çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu çalışmanın konusunu, bankacılık sektöründe en büyük pazar payına sahip mevduat bankaları ile pazarda büyümesini dikkat çekici oranda arttıran katılım bankalarının üzerinde asimetrik bilgi kriterlerine göre Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri kıyaslanarak analiz edilerek bu duruma ilişkin çeşitli önerilerde bulunulması oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın, uygulanan yöntem ve bankacılık sektörü açısından literatüre katkı sağlayacağı ve sektördeki yöneticilere ve yatırımcılara mevcut durumu gösterme açısından yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın Önemi

Ülke ekonomileri açısından ekonomik büyüme önemli bir husustur. Ekonomik büyümenin sağlanması için bankacılık sektörünün istikrarı ise önemli bir faktördür. Türkiye ekonomisinin ana güç odaklarından birisi de bankacılık sektörüdür. Güçlü bir bankacılık sektörünün ekonomiyi canlandırmada önemli katkılarının olduğu bilinmektedir. Bankacılık sektörü içerisinde yer alan mevduat bankaları tasarruf sahiplerinden faiz yoluyla fon toplamakta ve topladığı bu fonları yine faiz karşılığında talep eden kişilere kredi olarak borç vermektedir. Ülkemiz nüfusunun büyük çoğunluğunu Müslüman bireyler oluşturmaktadır. İslam dini kaynaklarında faiz ve faizcilik kesin bir dille yasaklanmış ve Allah (C.C.) ve elçisine (SAV) savaş açmak olarak nitelendirilmiştir. Dini hassasiyetleri gerekçesiyle ülkemizde fon sahiplerinin bir kısmı faizden ve faiz sistemli oluşumlardan kaçınmaktadır. Bu bağlamda mevduat bankalarını tercih etmeyen bireylerin fonları atıl kalma riski taşımaktadır. Ülkemizde faizsizlik prensibi ile hizmet veren katılım bankaları atıl fonları ekonomiye kazandırmak ve bu fonların güvenle saklamalarını sağlamak amacıyla mevduat bankalarına alternatif olarak kurulmuştur. Katılım bankaları tasarruf sahibi bireylerden, kâr ve zarara dâhil olma esasına göre ortaklık sistemi çerçevesinde fon toplamaktadır. Toplanan bu fonlar ticaret,

kiralama ve ortaklık gibi yöntemler ile fon talep eden kişilere faizsiz olarak kullandırmaktadır. Mevduat bankaları ile katılım bankaları arasında, düzenlenen sözleşmeler, yürütülen işlemler ve hizmete sunulan ürünler gibi birçok farklılık olmasına karşın yapılan bilimsel araştırmalarda toplum tarafından bu farklılıkların algılanmadığı ve iki bankacılık türünün benzer yapıda olduğu düşüncesinin yaygın olduğu değerlendirilmektedir. Bu duruma rağmen bankacılık sektöründe bütünleyici bir rol üstlenen katılım bankaları, Türkiye ekonomisine artan oranda katkı sağlamaya devam etmektedir. Bunun yanında katılım bankalarının bankacılık sistemindeki payının giderek yükseldiği görülmektedir. Literatürde yapılan çalışmaların genelinde, istikrarlı ve güçlü bir bankacılık sisteminin ekonomiyi canlandırıp krizlere karşı daha dayanıklı hale getirdiği, ülke ekonomisinin gelişmesini ve sürdürülebilir büyümesine katkı sağladığı görülmektedir. Katılım bankaları ve mevduat bankaları finansal sistemde ülke ekonomisi içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu iki banka türünün finansal performanslarının kapsamlı bir şekilde ölçülerek bankacılık performanslarına etki eden faktörlerin asimetric bilgi teorisi çerçevesinde detaylı bir şekilde incelenmesi ülke ekonomisi açısından önemli olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda araştırma, sektörün yıllar içerisindeki gelişimini ve değişimini ortaya koyacaktır.

Çalışmanın Amacı

Asimetric bilgi teorisi hakkında yapılan çalışmaların genellikle teoriyi tanımlayıcı ve açıklayıcı çalışmalar oluştuğu görülmektedir. Türkiye’de katılım bankaları ile mevduat bankalarının asimetric bilgi teorisi çerçevesinde ilişkisinin araştırıldığı çalışmaların sınırlı sayıda olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın bu açıdan da literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı, 2013-2019 yılları arasında asimetric bilgi kriterlerinin Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankaları ile katılım bankalarının finansal performansları üzerindeki etkilerini ampirik olarak incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, bankaların bilanço göstergeleri sermaye/toplam varlık ve likidite/toplam varlık oranları ile asimetric bilgi teorisine göre Türkiye ekonomisini göstermede kabul edilen değişkenlerin banka bilançoları üzerindeki etkisi olduğu düşünülen reel kesim güven endeksi, tüketici güven endeksi ve BIST-100 endeksi değişkenlerinin yıllar içerisindeki ilişki düzeyleri ne yönde değişmekte ve bu değişimler bankacılık sektörünü

ne denli etkilemekte ve ortaya koyduğu sonuçların neler olduğuna yönelik sorulara cevaplar aranması hedeflenmektedir.

Çalışmanın Kapsamı

Çalışma üç ana bölümden ve bunlara ilişkin alt bölümlerden oluşmaktadır. Birinci bölümde, asimetrik bilgi kavramı, asimetrik bilginin finansal krizlerdeki rolü, asimetrik bilgi problemine neden olan faktörler ve asimetrik bilgi teorisinin katılım bankacılığı sistemi üzerindeki etkisi konuları açıklanmıştır. İkinci bölümde, banka kavramı, Dünya’da ve Türkiye’de bankacılığın tarihsel gelişimi, bankaların faaliyetleri ve faaliyet alanlarına göre banka türleri, mevduat ve katılım bankalarının karşılaştırılması ve bankaların bilanço yapısı yer almaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise, asimetrik bilgi teorisinin banka bilançoları arasındaki ilişkisini ve asimetrik bilgi teorisinin bankalar üzerindeki etkisini araştıran daha önceki çalışmalara yer verilmiş olup literatürdeki daha önce yapılmış çalışmalar incelenerek araştırmanın hipotezleri ve modeli oluşturulmuştur. Araştırmanın amacı, önemi, yöntemi, modeli, analizde kullanılan veri setindeki değişkenlerin tanımları ve yapılan analiz bulguları bu bölümde yer almaktadır. Ayrıca, elde edilen sonuçlar ışığında Türkiye’de bankacılık sektörünün mevcut durumu ve ülke ekonomisine etkilerine yönelik değerlendirmeler yapılarak önerilerde bulunulmuştur.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları ile mevduat bankaları örneklem kullanarak ele alınmıştır. Kalkınma ve yatırım bankaları araştırma kapsamının dışında tutulmuştur. Bu durumun nedeni kalkınma ve yatırım bankalarının katılım fonu veya mevduat kabulü yapmamasıdır. Çalışmanın modelinde bağımlı değişkenler, sermaye /toplam varlık ile likidite/toplam varlık oranları, bağımsız değişkenler ise, tüketici güven endeksi, reel kesim güven endeksi ve BIST-100 verileri olarak yer almaktadır. Araştırmada kullanılan değişkenler için elde edilen veriler 2013Q1-2019Q4 yılları arasında 3 aylık dönemler şeklinde ele alınmıştır. Araştırmada yer alan bütün değişkenlerin yıllara göre zaman içerisindeki değişimi incelenmiş, araştırmada kullanılan veri seti değişkenleri arasındaki ilişkiyi ve etkiyi ölçmek için korelasyon, regresyon ve panel veri analizleri uygulanmıştır. Analiz kapsamında katılım bankaları ile mevduat

bankalarına ait verilerin ayrı ayrı değerlendirilebilmesi için oluşturulan hipotezler aşağıda listelenmiştir.

H1: Mevduat bankalarının sermaye/varlık oranı ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Mevduat bankalarının sermaye/varlık oranı ile reel kesim güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Mevduat bankalarının sermaye/varlık oranı ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H4: Katılım bankalarının sermaye/varlık oranı ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H5: Katılım bankalarının sermaye/toplam varlık oranı ile reel kesim güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H6: Katılım bankalarının sermaye/varlık oranı ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H7: Katılım ve mevduat bankalarının sermaye/varlık oranları ile asimetrik bilgi teorisi değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H8: Mevduat bankalarının likidite/varlık oranı ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H9: Mevduat bankalarının likidite/varlık oranı ile reel kesim güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H10: Mevduat bankalarının likidite/varlık oranı ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H11: Katılım bankalarının likidite/varlık oranı ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H12: Katılım bankalarının likidite/varlık oranı ile reel kesim güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H13: Katılım bankalarının likidite/varlık oranı ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H14: Katılım ve mevduat bankalarının likidite/varlık oranları ile asimetric bilgi teorisi değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Çalışmanın ampirik uygulamasında yapılacak ekonometrik analiz ve sınamaya testleri için öncelikle, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS), Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), Borsa İstanbul (BIST), Dünya Bankası ve İslami Finansal Hizmetler Kurulu (İFSB) kuruluşlardan veriler toplanmıştır. Elde edilen verilerin araştırma yapılacak korelasyon analizlerinde, uygun yöntemin (Spearman's rho-Pearson's momentler Korelasyonu) seçilmesi için verilerin dağılımının normallik testi yapılmıştır. Araştırma parametrelerinin normal dağılıma uygunluğunun test edilmesi için yapılan Kolmogorov Smirnov Testi sonucunda araştırmanın bağımlı değişkenleri olan sermaye/varlık oranı (SVO) ve likidite/varlık oranı (LVO) parametrelerinin standart normal dağılıma uymaması nedeniyle, ilişkisel tarama analizinde "Spearman's rho" korelasyonu kullanılmıştır. Spearman's Rho korelasyonu analizi ile mevduat bankalarının, ardından da katılım bankalarının bilanço göstergeleri ile asimetric bilgi teorisi göstergeleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Ardından, her bir bankacılık grubu için, Türk ekonomisini göstermede asimetric bilgi teorisine göre yeterli olduğu kabul edilen dört temel değişken (tüketici güven endeksi, reel kesim güven endeksi, banka bilançoları ve BIST100 değerleri) panel veri analizine tabi tutulmuştur. Her bir bankacılık türü için panel veri analizi ile yıllar içerisindeki ilişki düzeyleri kıyaslanmış ve mevcut sektör durumu belirlenmeye çalışılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki için öncelikle verilerde durağanlık için birim kök testi, eş bütünleşme testi ve otokorelasyon testleri kullanılmıştır. Birim kök içeren ve durağan olmayan serilerin durağanlığı için logit ve probit yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmada birim kök analizi için, ikinci nesil birim kök testlerinden Pesaran (2007) tarafından geliştirilen Yatay Kesit Genişletilmiş Dickey-Fuller (Cross-sectionally Augmented Dickey-Fuller (CADF)) ve CIPS testleri kullanılarak analiz edilmiştir. Veriler arasında otokorelasyon olup olmadığına Drukker ile bakılmıştır. Ardından Hausman testi yapılmıştır. Bu test ile araştırma formülümü ve modelinde sabit etki mi, random etki mi olduğunu test edilmiştir. Hausman sonucuna göre random etki modeli sonuçlarını kullanılmıştır. Araştırma verilerinin kümülatif analizi için panel veri analizi kullanılmıştır. Yapılan panel veri analizi ile bankacılık sisteminin asimetric bilgi teorisi üzerinde etkisi olup olmadığı ve mevcut sektör durumu ortaya

konulmuştur. İstatistiki analizler bağlamsal çözümlene analizleri Stata MP 14.0 for Windows paket programı ve SPSS paket programı ile yapılmıştır.

BÖLÜM 1: ASİMETRİK BİLGİ TEORİSİ

1.1. Asimetrik Bilgi Kavramı

Bilgi kavramı, belirsizlik kavramı ile birlikte değerlendirilmelidir. Çünkü belirsizlik kavramı, bilgi sorunu açısından bakıldığında eksik haber almanın sonucu anlamında kullanılmaktadır. Neoklasik iktisat teorisine göre, belirsizliğin olasılık hesaplarıyla ölçülebileceği, piyasada belirsizlik ve beklentilerin olmadığı ve piyasada işlem yapan tarafların simetrik bilgiye sahip olduğu ifade edilmektedir (Eren, 1992: 60-61). Yeni Keynesyen iktisat teorisine göre ise, piyasada işlem yapan tarafların tam bilgiye sahip olmadığı, bilgiye ulaşmanın maliyetli olduğu varsayımı önemli bir yer tutmaktadır (Demir, 1996: 182). Asimetrik bilgi kavramı, piyasada işlem yapan taraflardan birinin diğer taraf hakkında doğru kararlar vermek için yeterince bilgi sahibi olmaması diğer bir ifadeyle belirsizliğin hâkim olması şeklinde tanımlanmaktadır. Örneğin, bir borçlu genellikle fonların tahsis edildiği yatırım projeleri ile ilişkili potansiyel getiriler ve riskler hakkında borç verenden daha iyi bilgiye sahiptir. Yani iki taraf arasında bir asimetrik bilgi mevcuttur (Mishkin ve Strahan, 1999: 3). Piyasada işlem yapan taraflar en düşük fiyata ulaşabilmek için yapacakları araştırma ve bulacakları fiyat ile bu fiyatın getirdiği maliyeti karşılamaktadır. Dolayısıyla işlem yapan taraflar araştırma sonucunda elde edilen bilginin kendilerine sağlayacağı fayda ve maliyetlerine bakarak o bilginin kullanımı hakkında karar verme sürecine girmektedir (Demir, 1996: 182). Bilgi edinmek için katlanılan maliyetle, edinilen bilginin getirisi kıyaslandığında bilginin daha kâr getirici bir unsur olması gerektirmektedir.

1970'li yıllara kadar araştırmacılar arasında literatürde piyasaların hata yapmayacağına dair bir görüş birliği olmakla beraber, piyasaların her zaman iyi mal ve hizmet sunacağı savunulmuştur. Daha sonraki yıllarda yapılan araştırmalar sonucunda ise, araştırmacıların bu görüşten uzaklaştığı, piyasa başarısızlıkları ve belirsizlikleri üzerinde araştırmalarını yoğunlaştırdıkları görülmektedir (Cowen ve Crampton, 2002:3). Piyasa başarısızlığı, piyasa mekanizmasının kendi başına Pareto etkisi dağılımı sağlayamaması şeklinde tanımlanmaktadır (Ünsal, 2005: 573). Piyasa başarısızlığına kamusal mallar, dışsallıklar, monopol güç ve asimetrik bilgi gibi birçok unsur sebep olmaktadır. Piyasa başarısızlığına sebep olan asimetrik bilgi, piyasadaki mevcut bilginin eksik olması veya asimetrik olarak dağılması durumunda ortaya çıkmaktadır (Cowen ve Crampton, 2002:3). Asimetrik bilgi

sorunu, piyasada tam rekabet şartlarını olumsuz etkilemektedir. Bu durumda da fayda ve maliyetler arasında farklılıklar ortaya çıkarak piyasa başarısızlığı oluşmaktadır. Piyasa başarısızlığı sonucu ise piyasa etkinliği toplam faydayı maksimize edecek düzeyde mal veya hizmet üretilmesini sağlayamaz duruma gelmektedir. Bu etkinliği sağlamak için hükümetlerin piyasaya müdahale etme durumları oluşmaktadır (Ünsal, 2005: 595).

Piyasa başarısızlığı ve dolayısıyla asimetrik bilgi kavramı birçok bilim adamının çalışmalarında yer almaktadır. Joseph Stiglitz'in etkin ücret hipotezi, George Akerlof'un limon piyasalar modeli, Oliver Williamson çıkarıcı davranışlar düşüncesi literatürde yer alan çalışmalara örnek olarak gösterilebilmektedir (Cowen ve Crampton, 2002:3). Yapılan birçok çalışma ile asimetrik bilgi teorisi yaklaşımının popülerliği artmış ve önemli ölçüde literatüre katkı sağlanmıştır.

George Arthur Akerlof, 1970 yılında yayınladığı *“The Market for Lemons: Quality Uncertainty and The Mechanism”* isimli makalesiyle finans literatüründe asimetrik bilgi sorununa değinmiş ve otomobil satın alma örneği ile açıklamaya çalışmıştır. Akerlof, otomobil piyasasında yer alan alıcı ve satıcı arasındaki bilgi farklılığı sonucu iyi ve kötü arabalar arasındaki büyük fiyat farkından bahsetmektedir. Akerlof'a göre araba piyasasında yeni, eski, iyi ve kötü arabalar olmak üzere dört çeşit araba olduğu varsayılmıştır. Ayrıca Amerika'da kötü arabalar “limon arabalar” şeklinde tabir edildiği için yazarın çalışmasında kötü arabalar limon arabalar şeklinde tanımlanmıştır. Yeni bir otomobil; iyi ya da limon otomobil olabilir ve aynı şekilde bu durum eski arabalar içinde geçerli sayılmaktadır. Bu pazardaki bireyler, satın aldıkları otomobilin iyi mi yoksa limon mu olacağını bilmeden yeni bir otomobil almaktadır. Ama q olasılıkla iyi bir otomobil olduğunu ve $(1-q)$ olasılıkla bir limon olduğunu biliyorlar; varsayım gereği, q üretilen iyi otomobil oranıdır ve $(1-q)$ limonların oranı olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, piyasada otomobil satıcısı, potansiyel bir otomobil alıcısından daha fazla bilgiye sahip durumdadır. Yani, otomobil alıcısı ile satıcısı arasında asimetrik bilgi bulunmaktadır. Potansiyel alıcılar otomobil piyasasında iyi ve kötü otomobillerin olduğunu bilmekte fakat hangi otomobilin kötü yani limon; hangisinin ise iyi kaliteye sahip olduğunu bilmemektedirler. Bu duruma bilgi üstünlüğü satıcı tarafında yer almaktadır. Böylece daha az bilgiye sahip olan alıcı, ortalama kalitede ortalama bir fiyatla ödeme yapmaya razı olacaktır. Bir başka ifadeyle satın alacağı otomobil konusunda satıcıya oranla daha az bilgiye sahip olan müşteri, bütçesine göre orta düzey kalitede ve

kendi bilgisine göre ortalama fiyatla satın almaya rıza gösterecektir. Kaliteli otomobile sahip satıcılar da bu ortalama fiyatın otomobilin hakiki kalitesinin bedelini yansıtmadığını ve otomobilin olması gereken değerinin bu fiyatın yukarısında olduğunu iddia ederek otomobili satmaktan vazgeçebilecektir. Aynı ortalama fiyat ile düşük kaliteli otomobil satan satıcılar ise, otomobili satabilmek için daha hevesli olacaktır. Sonuç olarak, iyi kaliteli otomobil satıcıları piyasadan çekilirken, yerini kötü otomobile sahip satıcılara bırakacak yani limon otomobiller piyasa üzerinde hâkimiyet kuracaklardır. Piyasada kötü otomobil sayıları, iyi otomobil sayılarını geçtiğinde ters seçim ortaya çıkacaktır. Asimetrik bilgi sonucu ortaya çıkan ters seçim sorunu piyasanın etkin işlemesine engel teşkil eden önemli bir unsurdur (Akerlof, 1970: 489).

Asimetrik bilgi sonucu ile üç temel sorun ortaya çıkmaktadır. Bunlar; aşağıdaki detayları aktarılacak olan ters seçim, ahlaki tehlike ve temsilcilik sorunu olarak sınıflandırılmaktadır.

1.1.1. Ters Seçim

Ters seçim, piyasada sözleşme yapılmadan önce taraflar arasında ortaya çıkan gizli bilgiden kaynaklanmaktadır (Baye, 2010: 449). Başka bir ifadeyle ters seçim, asimetrik bilgi nedeniyle, iyi seçimlerin yerine kötü seçimlerin yapıldığı bir süreçtir (Agrawal, 2007: 2). Ters seçim özellikle finansal piyasalarda yaygın olarak görülmektedir. Bankalar ve borç veren diğer kredi kuruluşları, kredi riskleri düşük olan kişiler ile kredi riskleri yüksek olan kişiler arasında ayırım yapamama sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır (Arbiter, 2015: 447). Örneğin, kredi riski yüksek olan kişilerin kredi almaya aşırı istekli olmaları kredi kuruluşlarını kredi vermeye zorladıklarından potansiyel kredi müşterileri arasından bu kişilerin seçilme ihtimali nispeten artacaktır. Kredi kuruluşları kredi riski yüksek olan kişilerin aldıkları krediyi geri ödeyemeyeceklerini varsaydıkları için piyasada gerçek hedef kitlesi olan, kredi riski düşük olan kişilere kredi vermemeye karar verebilirler (Mishkin ve Strahan, 1999: 3). Ayrıca, eğer, kredi kuruluşları her iki tür borçluya da aynı faiz oranlarını uygularsa, en yüksek kredi riskli müşterisini çekme eğiliminde olacaktır (Arbiter, 2015: 447). Yani, kredi riski yüksek olan kişilerin krediyi geri ödeme olasılıkları çok düşük olduğunu bilen kredi kuruluşları bu kişilerin kredi almada aşırı istekli olmaları nedeniyle ve yüksek faiz oranını ödemeyi kabul etmesi sonucu riskli işlemlerle karşılaşma durumunda kalacaklardır (Müslümov ve Aras, 2004:

57). Bu durum, faiz oranlarını artıracak ve kredi havuzunun risklerini olumsuz yönde etkileyecektir (Arbiter, 2015: 447). Asimetrik bilgi sorunundan dolayı, kredinin yüksek riskli kişilere verilmesi ters seçim durumunu ortaya çıkarmaktadır (Müslümov ve Aras, 2004: 57). Bu sonuç, Akerlof (1970) tarafından ifade edilen limon otomobiller örneği ile örtüşmektedir. Ters seçim problemini en aza indirmek için, kredi kuruluşlarının kredi riski düşük olan kişileri kredi riskleri yüksek olan kişiler arasından ayırması gerekmektedir (Mishkin ve Strahan, 1999: 3). Ayrıca, kredi kuruluşlarının yöneticileri riskleri daha iyi ölçmek için teknolojik sistemler yoluyla potansiyel kredi müşterilerinin kredi geçmişlerini değerlendirmek için önemli ölçüde zaman ve kaynak ayırmaları gerekmektedir. Yöneticilerin bilgi maliyetlerine katlanarak doğru bilgiye ulaşmak ve bu bilgi sonucu ters seçim sorununu ortadan kaldırma ya da azaltma süreci uzun bir dönemi kapsayabilir (Arbiter, 2015: 448).

1.1.2. Ahlaki Tehlike

Ters seçim problemi, sözleşme öncesi görülürken, ahlaki tehlike sözleşme sonrasında görülen bir olgudur (Agrawal, 2007: 2). Ahlaki tehlikede genelde bir taraf diğer tarafın gözlemleyemeyeceğini düşündüğü gizli eylemlerde bulunur (Baye, 2010: 449). Başka bir ifadeyle ahlaki tehlike, bir tarafın sahip olduğu bilgiyi diğer taraftan saklayarak çıkar sağlaması ve taraflardan birinin ahlaki olmayan davranışlarda bulunmasını içermektedir (Agrawal, 2007: 2). Finans piyasalarında bu istenmeyen davranışlar, kredinin tahsil edilememe riskini önemli oranda arttırmaktadır (Müslümov ve Aras, 2004: 57).

Ahlaki tehlike, bir kişinin diğer kişiden temin ettiği kaynağı, kendi temin ettiği durumla karşılaştırarak farklı bir şekilde kullanması şeklinde ifade edilmektedir. Bu durum, asimetrik bilgi teorisinin ortaya çıkardığı problemlerin gözlemlendiği piyasalarda karşılaşılan diğer bir problem olarak görülmektedir (Hülsmann, 2006: 35-36). Örneğin, kredi kuruluşları yüksek getiri elde edebilmek için kredi riski yüksek olan kişilere kredi verebilir. Risklerin negatif olması durumunda ise Merkez Bankası kredi kuruluşunu kurtarır (Agrawal, 2007: 2). Bu durum daha sonra önlenemez büyük finansal krizlere yol açabilmektedir.

Ahlaki tehlikede kredi alan bir borçlu, yüksek riskli projelere yatırım yaptığı durumlarda proje başarılı olursa borçlunun başarılı olması, ancak proje başarısız olursa kaybın çoğunu borç verene yüklemesi durumu oluşmaktadır. Ayrıca kredi alan borçlunun kendi kişisel

kullanımı için krediyi yanlış tahsis etme, kaçınma ve çok fazla çalışmaması veya itibarını artıran kârsız projelere yatırım yapma teşvikleri bulunmaktadır (Mishkin ve Strahan, 1999: 3). Bu bağlamda, kredi kuruluşları kredi vereceği müşteriye kaybetmektense, güvenilir olmak şartıyla az sayıda müşteriye kredi kullandırmayı tercih etmektedir. Ortaya çıkan bu durum finansal sistemin etkinliğini düşürerek, piyasaların daralmasına sebep olmaktadır (Müslümov ve Aras, 2004: 57).

Ahlaki tehlike problemini en aza indirmek için, kredi veren kuruluşlar, kredi müşterilerine kısıtlayıcı sözleşmeler ile düzenlemeler getirmelidir. Yapılan sözleşmeler borçlu kişiyi geri ödemeye zorunlu bırakacak ve böylelikle kredi kullanan bireyin ya da kuruluşun geri ödeme olasılığını azaltan davranışlardan kaçınılmasına destek olunacaktır (Mishkin ve Strahan, 1999: 4).

1.1.3. Temsilcilik Sorunu

Asimetrik bilgi sorunu sonucunda ortaya çıkan bir başka sorun son dönemlerde özellikle gündemde olan temsilcilik sorunudur. Temsilcilik sorunu, işletme sahiplerinin kendi yetkilerini kullanması için istihdam ettiği bir temsilci ya da yönetici görevlendirmesi ve görevlendirilen temsilcinin faaliyetlerinin tam olarak kontrol edilemediği ve kontrol süreçlerinin de oldukça maliyetli olduğu durumlar olarak tanımlanmaktadır (Jensen ve Meckling, 1976: 308). Temsilcilik sorununun temelinde işletme sahibi ile işletme adına karar veren kişinin yani yöneticinin farklı olması yatmaktadır. İşletme sahipleri ile temsilcilerin performanslarının izlenmesi zor ve maliyetli olmasından dolayı temsilcilik sorunu ortaya çıkmaktadır (Amagoh, 2009: 6).

Temsilcilik sorununda, bir temsilcinin işletme ve işletme sahibinin çıkarlarına aykırı fakat kendi çıkarına göre hareket etme eğilimi yaşanabilmektedir (Arbiter, 2015: 449). Alınacak bir karar durumunda eğer her iki taraf kendi çıkarını gözetiyorsa, işletme varlıklarının yönetimini üstlenen temsilciler, her zaman hisse sahiplerinin çıkarının aksine işlem yapabilmektedir (Jensen ve Meckling, 1976: 308).

Asimetrik bilgi probleminin, finansal piyasaların ve ekonominin yanı sıra göç, toplumsal yaşam, sigorta, siyaset, emek, ticaret ve sağlık gibi bilgi alışverişinin yaşandığı birçok alanda ortaya çıktığı görülmektedir (Mishkin ve Strahan, 1999). Göç alanında (Katz ve Stark, 2017), toplumsal yaşam alanında (Hayek, 1945), sigorta alanında (Rothschild ve

Stiglitz, 1978; Chiappori ve Salanié, 2000), siyaset alanda (Banks ve Weingast, 1992), emek alanında (Spence, 1973), ticaret alanında (Fidan ve Albeni, 2014) ve sağlık alanında (Temel, 2018) gibi çalışmalar literatürde asimetrik bilgi konusunu ele alan çalışmalara örnek olarak gösterilebilir.

Asimetrik bilginin ticaret üzerindeki etkisini araştıran Fidan ve Albeni (2014), e-ticarette asimetrik bilgi sonucu oluşan ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin, bireylerin güvenlerini olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Asimetrik bilgi koşulları altında göçün nasıl olduğunu araştıran Katz ve Stark (2017), asimetrik ve simetri bilgi altındaki emek göçü kalıplarının birbirinden farklı görüldüğünü belirtmektedir. Ayrıca asimetrik bilginin göçmenlerin beceri düzeylerini düşürme eğiliminde olacağı savunulmaktadır. Hayek, (1945) “The Use of Knowledge in Society - Bilginin Toplumda Kullanımı” adlı makalesinde toplumdaki bilginin dağınık olduğunu ve toplumdaki bireylerin tam bilgiye sahip olmasının oldukça güç olduğunu ifade etmektedir. Asimetrik bilgi probleminin sigortacılık üzerine etkilerini araştıran Rothschild ve Stiglitz (1978), asimetrik bilgi koşulları ortamında sigorta piyasalarının verimsiz hale gelebileceği sonucuna ulaşarak asimetrik bilgi probleminin sektör üzerindeki yıkıcı etkilerine değinmişlerdir. Banks ve Weingast (1992), siyaset alanında yaptıkları çalışmada bürokratlar, siyasetçilerden daha fazla bilgi avantajına sahip olduğu belirtilmiştir. Spence, (1973) “Job Market Signalling - İş Pazarlama Sinyali” adlı makalesinde, emek piyasası alanında asimetrik bilgi problemi sonucu ortaya çıkan ters seçimin kalifiyeli ve kalifiyesiz işçi seçimleri sırasında kendini gösterdiğini ifade etmiştir. Asimetrik bilginin sağlık alanı üzerindeki etkisini araştıran Temel (2018), hasta ile hekim arasındaki ilişkiyi asimetrik bilgi problemi çerçevesinde incelemiştir. Çalışmada asimetrik bilgi sonucu sağlık sektörünün ekonomik sorunlarla karşılaşacağını ve sektörün olumsuz etkilenebileceği ifade edilmiştir.

Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde; asimetrik bilgi probleminin göç, toplumsal, sigorta, siyaset, emek, ticaret ve sağlık gibi alanlarda da ortaya çıktığı görülmektedir. Bu çalışmanın odak noktası finans sektöründe yer alan bankaların asimetrik bilgi problemi çerçevesinde Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileridir. Bu yüzden finans sektörü yapısı içerisinde asimetrik bilgi kavramına bankacılık açısından değinmenin önemli olduğu düşünülmektedir.

1.2. Finansal Piyasalarda Asimetrik Bilgi

Piyasalar arz ve talebin karşılaştığı yer olarak ifade edilmektedir. Temel olarak piyasalar reel ve finansal piyasalar olarak iki kategoride sınıflandırılmaktadır. Reel piyasalar, mal ve hizmetlerin ve bunların üretiminde kullanılan üretim faktörlerinin alınıp satıldığı piyasalardır. Finansal piyasalar ise, fon arz edenlerle fon talep eden birimlerin karşılaştığı piyasalar olarak değerlendirilmektedir (Aktaş ve Tokat, 2019: 17).

Ekonomik sistemin en önemli alt sistemi olan finansal piyasalar, ekonominin en çok ihtiyaç duyduğu fon alım satımı sürecinde merkez konumda yer almaktadır. Ekonomik başarı, finansal piyasaların etkinliği ile sağlanmaktadır. Finansal piyasaların etkinliği de istikrar ve sürdürülebilirliği gerekli kılmaktadır. Finansal piyasalar ekonomiye daha fazla yatırım sağlayarak ekonomik büyümenin hızlanmasını sağlamaktadır (Münyas, 2016: 3).

Finansal piyasalar, piyasada yer alan kurumlar hakkında çıkan haberler ve bilgiler tarafından yönlendirilmektedir. Standart varlık fiyatlama modelleri, tüm piyasada yer alan katılımcıların aynı bilgilere sahip olduğunu varsaymaktadır. Fakat gerçekte farklı piyasa katılımcıları farklı bilgilere sahip durumdadır. Örneğin, tüm yatırımcılar bir olay hakkında bilgi sahibi olsalar bile yine de farklı yorumlayabilmektedir. Kamuya yapılan duyurular nadiren varlığın değerinin doğrudan bir ifadesini sunmaktadır. Genellikle bu haberin, varlığın değeri üzerindeki etkisini anlamak için başka bilgilerden faydalanmak gerekmektedir. Bu nedenle, farklı arka plan bilgilerine sahip yatırımcılar aynı kamu açıklanmasından farklı sonuçlar ve yorumlar çıkarabilmektedir. Dolayısıyla, bilgi dağıtımını ve asimilasyon sürecindeki asimetrikler de incelenmedikçe finansal piyasalar iyi anlaşılabilir değildir (Brunnermeier, 2001: 1).

Finansal piyasaların temel işlevi, yatırımlarda değerlendirebilmek için fon ihtiyacı olan kurumlara ya da kişilere yönlendirerek ekonomiye katkı sağlamaktır. Eğer finansal sistem bu işlevi iyi bir şekilde yerine getiremezse, ekonomi çalışmaz ve ekonomik büyüme ciddi şekilde engellenmiş olur. Gelişmemiş ülkelerin ekonomilerinin kötü olması da finansal piyasalarının da gelişmemiş olmasından kaynaklanmaktadır (Mishkin, 1997: 56).

İyi işleyen bir finansal sistem, yatırım ihtimali bulunan kişi ya da kurumlara yatırımda kullanabilecekleri fonlar sunmaktadır. Finansal sistemin iyi bir şekilde işleyememesinin önemli sebeplerinden birisi de asimetrik bilgi teorisidir (Ocampo, Spiegel ve Stiglitz, 2008: 5). Asimetrik bilgi teorisi, finansal piyasalarda taraflardan birinin diğerine göre

daha fazla bilgiye sahip olması şeklinde belirtilmektedir. Finansal piyasalarda oluşan bu bilgi eksikliği sonucu da, ters seçim, ahlaki tehlike ve temsilcilik problemi gündeme gelmektedir (Baye, 2010: 448).

Finansal piyasalarda istikrar çok önemli bir kavramdır. Asimetrik bilgi ise, finansal istikrarsızlığa yol açan önemli bir unsurdur. Finansal istikrarın iki koşula bağlı olduğu değerlendirilmektedir. Bu koşullardan ilki, finansal sistemde yer alan kurumların istikrarlı olmasıdır. Yani dışarıdan herhangi bir müdahale olmadan sözleşme yükümlülüklerini yerine getirecek güvenin söz konusu olmasıdır. İkinci koşul ise, piyasaların istikrarlı olmasıdır. Yani piyasadaki katılımcıların oluşan fiyatlar üzerinden güvenle işlem yapabilmesi ve kısa vadede fiyatlarda önemli ölçüde dalgalanmaların olmamasıdır (Müslümov ve Aras, 2004: 57-58).

Finansal piyasalarda meydana gelen şoklar ve panik davranışlar ile oluşan sürü davranışı sonucu olarak ortaya çıkan bu durumun temelinde asimetrik bilgi sorununun yatmakta olduğu ifade edilebilir. Finansal sistemde bir taraf bilgi kaynaklarına daha iyi erişime sahip olduğunda diğer tarafın bilgi eksikliğinden dolayı onların liderliğini takip etmesi sürü davranışına yol açacaktır. Finansal piyasalarda beklenmedik şoklar oluştuğunda çok sayıda yatırımcı paniğe kapılacak ve bu durum krize yol açacaktır. Piyasada, yatırımcıları gütmeye davranışı bilginin güvenilmez hale geldiği ve beklentilerin oldukça değişken olduğu belirsizlik dönemlerinde yıkıcı hale gelebilmektedir (Ocampo, Spiegel ve Stiglitz, 2008: 5-6). Ayrıca finansal piyasalarda oluşan şoklar, finansal sistem içerisinde bilgi akış sistemini engelleyerek, kaynakların daha verimli yatırım alanlarına aktarılmasını engelleyebilmektedir. Bu durumda, piyasalarda asimetrik bilgi sorunu ortaya çıkması ile finansal istikrarsızlıklar ve banka krizleri ile karşılaşmaktadır. Bu bağlamda, asimetrik bilgi finansal piyasalarda önemli etkiye sahip olmaktadır. Ayrıca asimetrik bilgi sorunu ekonomide yaşanan başarısızlıkların ve banka krizlerinin de önemli bir açıklayıcısı konumundadır (Müslümov ve Aras, 2004: 57-58).

1.3. Asimetrik Bilgi Sorununun Banka Krizlerindeki Rolü

Kriz, ani ve beklenmedik bir zamanda ortaya çıkan, makro açıdan devleti ve mikro açıdan işletmeleri önemli ölçüde etkileyecek sonuçlar ortaya çıkaran olumsuz gelişmeler olarak ifade edilmektedir (Delice, 2003: 1). Finansal piyasalarda fon arz ve talebin karşılaşmasında ortaya çıkan uyumsuzluklar ile yüksek maliyetli fon aktarımları

sonucunda reel sektör üretimini olumsuz etkileyerek üretimde azalışlar, yatırım, enflasyon ve işsizlik gibi makroekonomik göstergelere yayılarak ekonomik krizler ortaya çıkmaktadır (Ünal, 2016: 597). Finansal sistemde yer alan bankalarda yaşanan krizler ise tüm ekonomik birimlere olan etkininin fazla olması sebebiyle önem taşımaktadır. Bankacılık krizleri, bankalara olan güvenin azalması sonucunda, mevduat sahiplerinin mevduatlarını geri çekmek için bankalara hücum etmeleri durumunda ortaya çıkmaktadır. Banka hücumlarının nedenleri arasında ekonomik durgunluk belirtileri, banka bilançolarındaki bozulma, piyasada oluşan kötü haberler, bankanın garanti verdiği müşterilerinin yükümlülüklerini yerine getirememesi, benzer portföye sahip finansal kuruluşların iflasları gibi birçok neden sayılabilir (Takan ve Acar, 2018: 539).

Mankiw ve Mishkin finansal krizleri asimetrik bilgi teorisi çerçevesinde açıklamaktadır. Mankiw (1986), asimetrik bilgi sonucu ortaya çıkan kredi tayinlemesinin finansal krizlere neden olacağını ifade ederken, Mishkin (1997), finansal piyasalarda ve bankacılık sektöründe asimetrik bilgi düzeyinin artması, ahlaki tehlikeyi ve ters seçimi tetikleyerek krizin ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Mishkin çalışmalarında, finansal krizlere sebep olan dört önemli faktör üzerinde durmaktadır. Aşağıda detayları değinilecek olan bu dört unsur; faiz oranlarındaki artış, borsa çöküşü, belirsizlik ve banka bilançolarının bozulmasıdır (Mishkin, 1996: 17).

1.4. Asimetrik Bilgi Problemine Neden Olan Faktörler

Mishkin finansal krizleri asimetrik bilgi teorisi çerçevesinde açıklarken dört önemli faktör üzerinde durmaktadır. Bu faktörler aşağıdaki gibi incelenmektedir.

1.4.1. Faiz Oranlarında Artış

Faiz oranlarının artması, asimetrik bilgi sonucu ortaya çıkan ters seçim problemine sebep olabilmektedir. Başka bir ifadeyle faiz oranlarındaki artış, kredi kuruluşunun, kredi riski yüksek olan projeleri kredilendirmesine sebep olabilmektedir. Eğer kredi veren kuruluş kredi riski yüksek olan yatırım projelerini, kredi riski düşük olan yatırım projeleri arasından ayıramazsa, kredi tutarını azaltmak isteyebilir. Böylece faiz oranlarındaki artışlar, kredi arzının azalmasına sebep olacaktır. Dolayısıyla faiz oranlarındaki artışlar sonucunda, kredi arzını azaltarak kredi talebinde aşırı bir artış yaşanacak ve piyasada dengesizlik meydana gelecektir. Artan kredi talebi ile para arzının azalması sonucu kredi

veren kuruluşların kredi riski yüksek olan kişilere kredilendirme ihtimali artacaktır. Çünkü kredi riski yüksek olan kişiler kredi riski düşük olan kişilere oranla yüksek faiz oranlarında borçlanmaya daha fazla istekli durumundadır. Asimetrik bilgi sonucunda ortaya çıkan ters seçim problemi kredi veren kuruluşların daha az istekli davranması ve kredilendirmede azalışa sebep olacaktır. Kredilendirmedeki azalış ise, ekonomik faaliyetlerde ve yatırımlarda azalmaya sebep olacak ve ülke ekonomisinde finansal krizin oluşmasına zemin oluşturacaktır (Mishkin, 1997: 63).

Faiz oranlarındaki artışlar sadece ters seçim problemini arttırmada doğrudan etkisinin yanı sıra dolaylı olarak da tasarruf sahiplerinin ve firmaların bilançolarını da etkilemektedir. Faiz oranlarındaki artış tasarruf sahiplerinin ve firmaların faiz ödemelerini artırarak likiditelerinin azalmasına ve dolayısıyla bilançolarında bozulmaya (özsermayelerinin azalmasına) neden olmaktadır (Hahn ve Mishkin, 2000: 5).

Faiz oranlarındaki artış ile birlikte asimetrik bilgi sonucu ortaya çıkan ters seçim ve ahlaki tehlike probleminin artışı kredi tayinlemesine sebep olduğu ilk olarak Stiglitz ve Weiss (1981) tarafından ifade edilmiştir. Mankiw (1986) ise, faiz oranı ile asimetrik bilgi arasındaki ilişkiyi öğrenci kredi piyasasında, asimetrik bilgi sorununu analiz ederek finansal krizlerin açıklamasına katkı sağlamıştır.

1.4.2. Belirsizlikte Artış

Finansal piyasalardaki belirsizlik, bilgiyi daha fazla asimetrik hale getirerek ters seçim sorununu çoğaltmaktadır (Mishkin, 1997: 64). Finansal piyasalarda belirsizlik yaratan gelişmeler riskli ve risksiz kredi ayırımı yapılmasını engelleyerek, kredi veren kuruluşların davranışlarını etkilemektedir (Mishkin, 1990: 4). Kredi veren kuruluşların ters seçim problemini çözmemesi sonucu, bu kuruluşlar kredi verme konusunda daha az istekli davranmaktadır. Bu durum kredi verme konusunda, ekonomik faaliyetlerde ve yatırımlarda azalmaya sebep olmaktadır (Mishkin, 1997: 64).

1.4.3. Bilançoların Bozulması

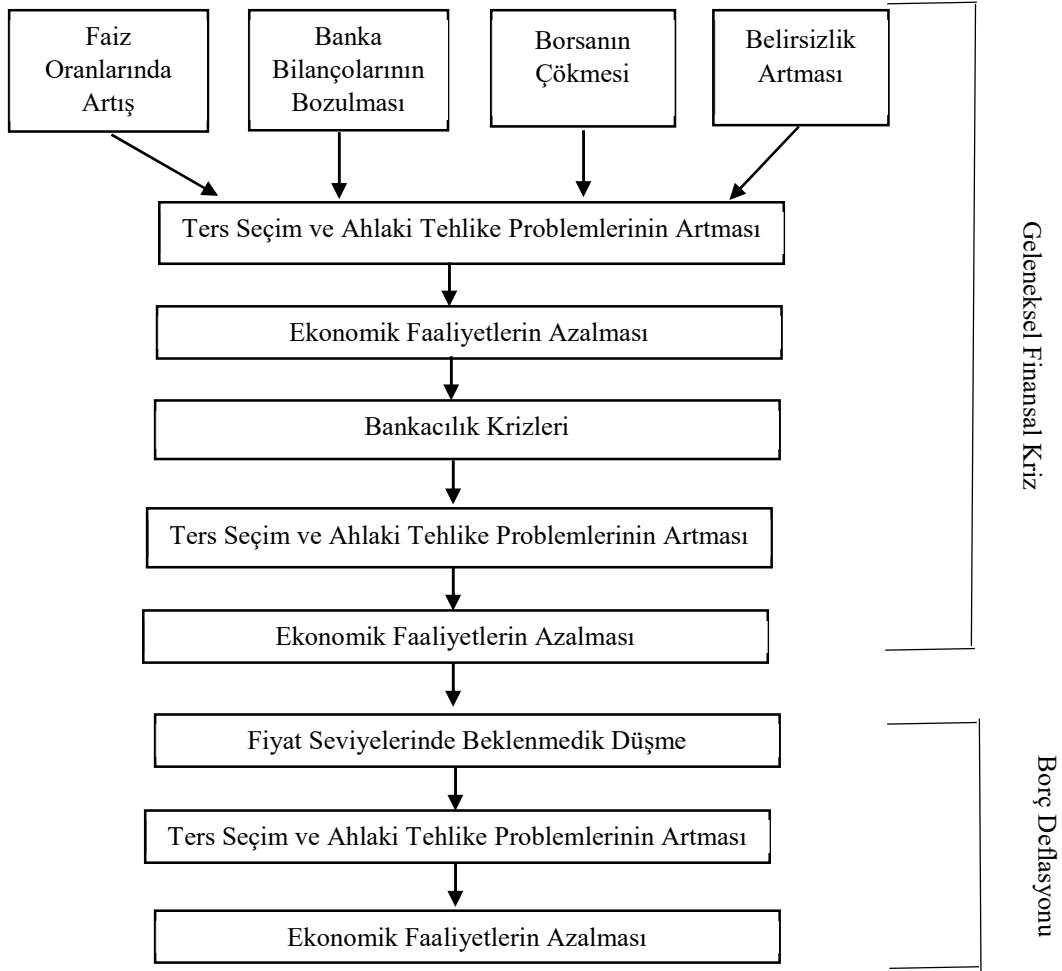
Finansal sistemin en önemli kurumları olan bankaların fon yaratma gücünün azalması, ülke ekonomisinin daralmasına yol açmaktadır. Banka bilançolarının bozulması hem ters seçim hem de ahlaki tehlike sorunlarını ciddi oranda arttırırken, bankaların kredi verme yeteneklerinde de ciddi bir azalmaya neden olmaktadır. Bu durum bankacılık krizlerinin

ortaya çıkmasında önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Bankalar bilançolarının bozulması sebebiyle sermayelerinde daralma tespit ederse kredi kullandırmayı kesmeyi veya sermaye artırımını tercih edebilmektedir. Genelde bankalar sermaye artırımını yerine kredi kullandırmayı kesmeyi tercih etmektedirler. Ayrıca banka bilançolarındaki bozulma şiddetli ise paniğe sebep olabilmektedir. Bir ülkede finans kuruluşlarınca kullanılan kredilerin tasarruf mevduatı sigorta sisteminin içinde yer almadığı durumlarda bankanın iflası, asimetrik bilgi sonucuyla finansal sistemi bütünüyle etkileyebilmektedir (Mishkin, 1997: 64).

1.4.4. Borsanın Çökmesi

Borsanın çökmesi ile finansal piyasalarda yer alan firmaların net değerlerindeki düşüşler asimetrik bilgi etkisiyle meydana gelen ahlaki tehlike ve ters seçim sorunlarını arttırabilmektedir. Borsada ortaya çıkan çöküşler firmaların net değerinde bir azalmaya sebep olmakta ve kredi veren kuruluşlar kredi vermede daha az istekli hale gelebilmektedir. Bu durumun oluşmasının sebebi, firmaların net değerinin teminata benziyor olmasından kaynaklanmaktadır. Teminatın değerinde bir düşme olması, kredi veren kuruluşun korunma düzeyini düşüreceği için kredilendirmeden doğan zararlarda da bir artış görülecektir (Mishkin, 1997: 65).

Mishkin, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan finansal kriz süreçlerinin birbirinden farklı olduğunu ifade etmiştir. Şekil 1’de gelişmiş ülkelerde finansal krizlerin yayılma süreci belirtilmektedir.

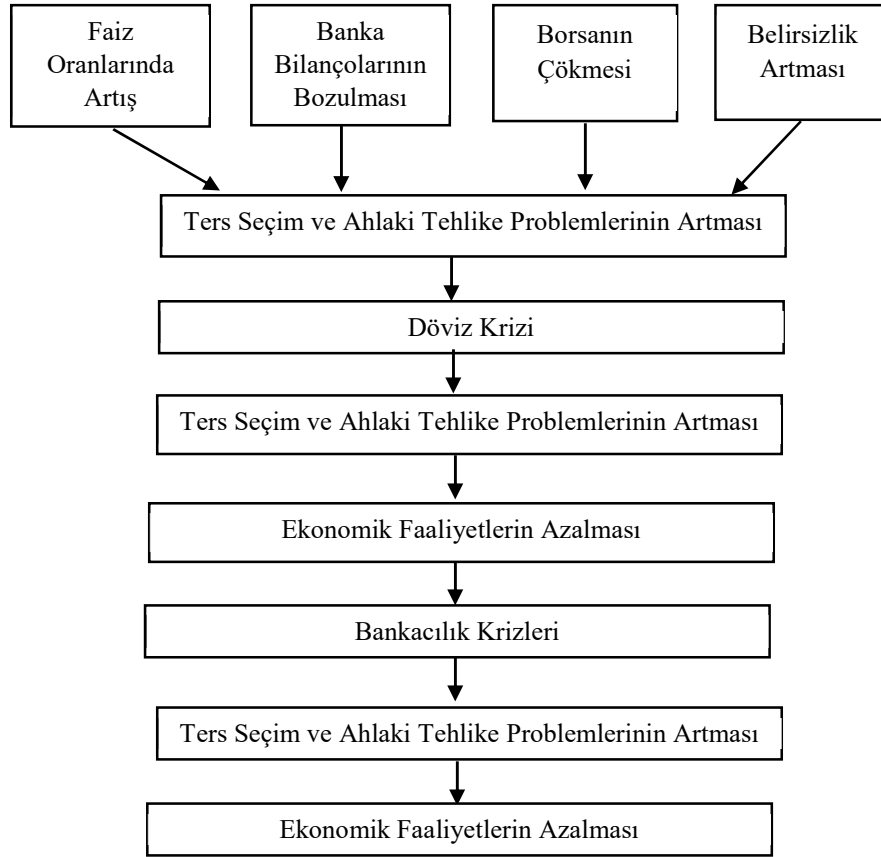

Şekil 1: Gelişmiş Ülkelerde Bankacılık Krizlerin Yayılma Süreci

Kaynak: (Mishkin, 1997: 74)

Şekil 1’de görüldüğü üzere, gelişmiş ülkelerde finansal krizlerin yayılmasında etkili olan faiz oranlarındaki artış, banka bilançolarının bozulması, borsanın çökmesi ve belirsizliğin artması gibi faktörler finansal piyasalarda asimetrik bilgi sonucu ortaya çıkan ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin artmasına sebep olmaktadır. Finansal piyasalarda ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin artması ise, kredi veren kuruluşların kredi arzının azalmasına neden olmaktadır. Bu durum üretim faaliyetlerinin yavaşlamasına, yatırımların durmasına, verimliliğin düşmesine ve ekonomik faaliyetlerin azalmasına neden olmaktadır. Böylece, kredi veren kuruluşların yükümlülüklerini yerine getirememeleri durumunda iflasa sürüklenmeleri ve bankacılık krizinin yaşanması ile istenmeyen durumlarla karşı karşıya kalınabilmektedir.

Şekil 2’de gelişmekte olan ülkelerde bankacılık krizlerin yayılma süreci belirtilmektedir.

Şekil 2: Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Yayılma Süreci

Kaynak: (Mishkin, 1997: 75)

Şekil 2’de gelişmekte olan ülkelerde finansal krizlerin yayılmasında etkili olan faktörler ve yayılım süreçleri yer almaktadır. Faiz oranlarındaki artış, banka bilançolarının bozulması, borsanın çökmesi ve belirsizliğin artması gibi faktörler bankacılık sektöründe asimetrik bilgi sonucu ortaya çıkan ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin artmasına sebep olmakta ve bu durum da döviz krizine yol açmaktadır. Döviz krizinin ortaya çıkması sonucunda ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerini daha da arttırarak ekonomik faaliyetlerin azalması ile bankacılık krizine sebep olmaktadır. Asimetrik bilgi teorisinin önemli etmenleri olan ters seçim ve ahlaki tehlike problemleri bankacılık krizi ile birlikte daha da hızlanarak hızlanacak, ekonomik faaliyetlerin azalmasına azalacak ve gelişmekte olan ülke ekonomisinin daralmasına sebep olacaktır.

1.5. Asimetrik Sorunu Karşısında Alınan Önlemler

Asimetrik bilgi ortamında, bilgi edinme süreci oldukça farklı olabilmekte ve bu durum farklı sorunları ortaya çıkarmaktadır (Leland ve Pyle, 1977: 372). Finansal piyasalarda asimetrik bilgi derecesini azaltabilecek unsur bilginin özel üretimi ve satışdır (Mishkin, 1996: 4). Bilginin üretim, satış ve paylaşım sürecinde özellikle bilginin güvenilirliği ile ilgili sorun ile karşılaşmaktadır. Potansiyel yatırımcıların iyi bilgiyi kötü bilgiden ayırt etmesi kolay olmayabilir. Bu durumdan dolayı müşterilere düşük kaliteli bilgi sunan işletmeler piyasaya rahatça girebilirken piyasa başarısızlığına yani asimetrik bilgiye sebep olabilmektedir. İşletmeler için güvenilir ve kaliteli bilgi oldukça önemli olduğundan, işletmeler kaliteli bilgiye ulaşmak için yüksek miktarda kaynak harcamaktadır. İşletmeler harcanan bu kaynağa rağmen kaliteli hedeflenen bilgiye ulaşamadığı takdirde, maddi kayıp yaşamakla karşı karşıya kalacaktır. Yaşanılan bu durum karşısında piyasadan çıkmak durumunda kalan işletmenin de çekilmesi ile ortalama kalite düzeyi daha da düşecektir. Sonuç olarak Akerlof'un otomobil piyasası için nitelendirdiği limon araçların piyasaya hâkim olması gibi bilgi asimetrisinden dolayı pazarda güvenilir ve kaliteli bilgi düzeyi düşecektir (Leland ve Pyle, 1977: 383).

Bilgi paylaşımında diğer bir sorun ise bedavacılıktır. Bu sorun kredi piyasalarında olduğu gibi menkul kıymet piyasalarında da görülmektedir. İyi bilgilendirilmiş yatırımcılar, üstün araştırmalarına dayanarak diğerlerinden önce bilgiyi satın alabilirlerse, üstün bilgilerinin değerini yakalayabilirler. Ancak, bu bilgi için ödeme yapmamış yani hiçbir maliyete katlanmamış olan diğer yatırımcılar bu bilgiyi hızlıca elde ederlerse, değer bir kısmını ele geçirebilirler. Yeterli serbest yatırımcının bunu yaptığı durumda, bilgiyi maliyete katlanarak elde eden yatırımcılar bilginin getireceği menkul kıymet kârının tümünü kazanamayacak duruma gelebilirler. Bu özel yatırımcıların bilgi üretmekten kâr elde etme yeteneklerinin zayıflaması, menkul kıymetler piyasalarında daha az bilgi üretilmesi anlamına gelecektir. Böylece aşırı değerli menkul kıymetlerin en sık satışa sunulanlar olduğu ters seçim sorununu ortaya çıkaracak ve sonuç olarak iyi işleyen bir menkul kıymetler piyasası satış için bir engel oluşturacaktır (Mishkin, 2003: 3).

Bilginin paylaşımındaki diğer bir sorun ise bilgi maliyetlerinin yüksekliğidir. Yatırımcıların bilgi üretiminin çok maliyetli olması için yeterince çeşitlendirememeleri veya yeterli ölçekte faaliyet gösterememeleri sorun oluşturmaktadır (Mishkin, 2003: 5).

Yatırımcıların aksine bankalar, güçlü yapılarından dolayı çeşitlendirme yapabilecek, ortalama tarama ve izleme maliyetlerini azaltabilecek ve yeterli büyüklüğe ulaşabilecek kurumlardır (Diamond, 1984). Bankalar, tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları özel bilgilere dayalı olarak çeşitlendirilmiş bir portföyde varlık satın almak ve elde tutmak için kullanarak bedavacılık sorununun hafifletilmesine yardımcı olabilir (Leland ve Pyle, 1977).

Asimetrik bilgi sonucu ortaya çıkan ters seçim probleminin çözümünde uygulanacak çözüm yöntemlerinden birisi derecelendirme sürecidir. Bu sürecin bankalar tarafından kredi ihtiyacı olan kişi ya da kurumlara kredi kullandırırken ortaya çıktığı görülmektedir. Derecelendirme, bankalara kredi talebinde bulunan kişi ya da kurumların, tüm geçmiş hesap hareketleri ve finansal performanslarının araştırılması ile bilgi edinme ve değerlendirme sürecinin bir parçası şeklinde ifade edilmektedir (Babacan, 2007: 54).

Bankalar tarafından istenen teminat, bir eleme yani değerlendirme mekanizması olarak kullanılmaktadır (Bester, 1985; Igawa ve Kanatas, 1990). Kredi piyasalarında ters seçimi içeren derecelendirme (tarama) aracı olarak teminat kullanımına ilişkin birçok çalışma mevcuttur (Stiglitz ve Weiss, 1981; Bester, 1985; Lacker, 2001). Lehmann ve Neuberger (2001) yaptıkları çalışmada, bankaların kredi kullandırırken derecelendirme aracı olarak teminat kullanımını desteklediğini ve derecelendirmenin banka tarafından istenen teminatlara yararlılığı ve asimetrik bilgi problemi sonucu oluşan olumsuzlukları azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Yazarlar her ne kadar derecelendirmenin asimetrik bilgi problemine karşı olumlu etkilerinden bahsetse de derecelendirmenin asimetrik bilgiyi tamamen ortadan kaldıramadığını da belirtmişlerdir.

Bankalar, kredi kullanacak müşterilerinden daha fazla teminat talep ederek sundukları kredilerin boyutunu küçültebilir, kredi faiz oranlarını yükseltebilir veya temerrüt halinde zararlarını azaltabilirler. Asimetrik bilgi sonucu oluşan ters seçimde teminat bir tarama aracı yani derecelendirme olarak kullanılabilir. Ayrıca kredinin temerrüde düşmesi durumunda oluşabilecek zararı azaltarak bankanın yasal gereklilikleri yerine getirmesine de yardımcı olabilmektedir (Hemingway, 2021: 2).

Genellikle teminata uygun malların çoğuna, borç verenlerden ziyade borç alanlar tarafından daha fazla değer verildiği görülmektedir. Örneğin, bir çiftçinin bir sonraki hasadından geri ödenecek bir kredi, çiftçinin menkul kıymetleri - dayanıklı, taşınabilir

kişisel mülkü tarafından teminatlandırıldığı görülmektedir. Bir başka örnekte ise mevcut içinde oturduğu evi ipotek altına aldırarak müşteri için evin maddi değerinin yanında manevi değerlerinin de olması, evin satılması durumunda tüm düzeninin bozulacak olması ve başkaca maliyetler doğurması açısından bankaya oranla müşteri için ev daha değerli konumdadır (Lacker, 2001: 844).

Bankalar tarafından verilen kısa vadeli borç verme genelde kredi oranları, teminatlandırma ve değiştirme maliyetleri gibi pazarlık gücünün işlemsel özellikleriyle karakterize edilirken, uzun vadeli ilişkilerde çoğunlukla pazarlık ortakları arasındaki güven ve itibar gibi kavramlarla sosyal etkileşimler tarafından şekillenmektedir. (Lehmann ve Neuberger, 2001: 341). Yatırımcıların işletmelerin öz sermayesine yatırım yapma istekleri, işletmenin bilgilerinin ve bu bilgiler temelinde seçilen varlıkların kalitesinin bir işareti olarak hizmet eder (Leland ve Pyle, 1977: 384). İşletmelerin özsermayeleri teminat işlevi gören diğer bir unsur olarak ifade edilmektedir. Bir işletmenin özsermayesi ne kadar yüksekse yani bir işletmenin varlıklarının çoğunluğu özsermaye ile finanse edilmiş ise, borcun ödenmeme riski de azalmaktadır. Bu durum, ters seçim ve ahlaki tehlike problemini azaltacaktır (Babacan, 2007: 54).

Bilgi paylaşımı olmadığında finansal piyasalar kötü performans gösterebilir (Leland ve Pyle, 1977: 371). Bankalar, verdikleri kredinin takibini yaptıklarını birincil yatırımcılara ikna etmelidir. Bu sebeple de bankalar yatırımların uygun düzeyde derecelendirmesi ve izlenmesine katılmaları için çalışanlarının dâhili izlemesini yapmalıdır (Mishkin, 2003: 5).

Asimetrik bilgi sonucu ortaya çıkan ahlaki tehlike, sözleşme yapıldıktan sonraki süreçte ortaya çıkmakta (Mishkin, 1999: 4) ve finansal piyasalarda katılımcılar arasında doğrudan bilgi transferini engellemektedir (Leland ve Pyle, 1977: 371). Ahlaki tehlike problemini kontrol edebilmek için alternatif bir mekanizma olarak banka izleme süreci değerlendirilebilir. Bir banka, örneğin teminatlarının denetimi yoluyla borçluları hakkında bilgi edinerek, borçlunun eylemlerini etkin bir şekilde izleyebilir ve böylece oluşabilecek sorunları azaltabilir (Kanas ve Qi, 2001: 308). Bu durum bankalar açısından bazı maliyetler içerebilir. Piyasada çok sayıda borç veren kurum varsa, izleme maliyetlerinin de doğru orantılı olarak arttığı değerlendirilebilir (Diamond, 1984: 394).

Bankalar, yetkilendirilmiş izleyiciler olarak hareket edebilirler (Leland ve Pyle, 1977). Bir sözleşme hakkında ek bilgilerin izlenmesi, ahlaki tehlike problemlerinin çözülmesine yardımcı olacak koşulları geliştirmektedir (Holmstrom, 1979; Harris ve Raviv, 1979). Banka, tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları yatırımcılara ödünç olarak kullanır ve bankanın bu süreci izlemesi ortaklar arasında daha iyi risk paylaşımını ortaya koyabilir (Diamond, 1984: 404). Katılım bankalarının özellikle bu süreçte hem yatırım yapılacak alan hakkında hem de yatırıma ortak olan işletme hakkında her türlü bilgiye ulaşarak risk paylaşımını doğru yönetmeye çalıştığı söylenebilir.

Bedavacılık sorunu, ahlaki tehlike ile işlemeye yönelik teşvikleri azaltmak için yeterli izlemenin olma olasılığını azaltmaktadır. Bankalar, kredi alan müşterilerinin sözleşmelere uyup uymadıklarını görebilmek için onların faaliyetlerini izlemektedir. Sözleşme kurallarına uyulmaması durumunda sözleşmenin gereklerini uygulayarak kredi kullanan müşterilerin risklerini üstlenmeyi engelleyebilir. Aynı şekilde yöneticilerin izlenmesi, fonları kişisel kullanımları için yönlendirmemelerini veya hissedar değerini artırmak yerine onlara itibar veya ayrıcalık getiren harcamalar yapmamalarını sağlamaya yardımcı olabilir. Bununla birlikte izleme maliyetlerinin yüksekliğinden dolayı bedavacılık sorunu ortaya çıkmakta ve menkul kıymet piyasalarında izleme faaliyetleri azalmaktadır. Bazı yatırımcılar, diğer menkul kıymet sahiplerinin kısıtlayıcı sözleşmeleri izlediğini ve uyguladığını bilirse, diğer menkul kıymet sahiplerinin izleme ve yaptırımlarından ücretsiz olarak yararlanabilirler (Mishkin, 2003: 3)

Yatırımcıların projelerinin kalitesi hakkında sinyal vermelerini sağlayan yöntemlerden birisi teminatlardır. Yatırımcılar projelerine teminat önererek projelerinin risksiz olduğu izlenimini yaratabilmek amacıyla tasarruf sahiplerinin düşüncelerini yönlendirebilir (Babacan, 2007: 57). Asimetrik bilgi ortamında, bankaların kredi sözleşmelerindeki teminat şartları eğer bir sinyal mekanizması olarak kullanılırsa hiçbir borçlunun kredisi reddedilemeyeceği şeklinde ifade edilmiştir (Bester, 1985: 844).

Yatırımcıların, projelerinin kalitesi hakkında sinyal vermelerini sağlayan yöntemlerden diğeri de itibardır. Asimetrik bilgi ortamında borç alan taraf bazı fırsatları kaçırabilmektedir. Piyasada belli bir itibarı olan işletmeler veya bireyler bu itibarlarını zedeleyecek hareketlerden uzak durmaya çalışmaktadırlar (Babacan, 2007: 57). İşletmelerde asimetrik bilgiye dayalı sinyal vermenin mali raporlama ve denetimin

kalitesini nasıl etkileyebileceğine yönelik örnek olarak, işletmenin yöneticisi kaliteli olduğunda projenin de kaliteli olduğu yönünde piyasaya sinyaller ulaşmaktadır. Bu sinyaller güvene ve itibara dayanmasıyla olumlu olduğu durumda projenin maliyetini düşürebilir ya da işletmenin nakit akışını hızlandırabilir (Evans ve Patton, 1987: 131).

1.6. Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi Probleminin Çözümünde Devletin Rolü

Bankalar, asimetrik bilgi problemlerinin çözümünde diğer finansal araçlara göre belirli avantajlara sahiptir. Finansal aracılık rolü ile bankalar bilgi üretimi hakkında uzmanlaşmışlardır. Bankaların bilgi toplama faaliyetlerindeki avantajları, uzun vadeli müşteri ilişkileri kurma ve kredi düzenlemelerini kullanarak kredi verme yetenekleriyle sürekli bir artış göstermektedir. Ek olarak, bankaların borçlularının çek hesabı bakiyelerini inceleyebilmeleri, borçluların davranışlarını izlemede onlara ek bir avantaj sağlamaktadır (Mishkin, 1996: 6). Bankalar ayrıca bireylere göre daha düşük maliyet takibi yapabildikleri için ahlaki tehlikeyi azaltmada (Diamond, 1984) ve risk almayı önlemede (Stiglitz ve Weiss, 1981) müşteriye oranla daha avantajlı konumda yer almaktadır.

Bankalar özellikle ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerini çözmek için çok uygun kurumlardır. Çünkü bedavacılık problemini önleyen özel krediler verirler. Ancak, bedavacılık sorununa yönelik bu çözüm, başka bir asimetrik bilgi sorunu yaratır, çünkü mevduat sahiplerinin bu özel kredilerin kalitesi hakkında bilgi eksikliği, banka paniklerine yol açabilir. Genel olarak bankacılık sisteminin sağlığıyla ilgili belirsizlik hem iyi hem de kötü bankalar üzerinde sıkıntılara yol açabilir ve bir bankanın başarısızlığı diğerlerinin başarısızlığını hızlandırarak bulaşma etkisine yol açabilir. Halkın güvenini yeniden tesis etmek için hiçbir şey yapılmazsa hem borç ödeyen hem de iflas eden bankaların ortaya çıkması ile iflas ettiği bir banka paniği ortaya çıkabilir ve mevduat sahiplerini büyük kayıplarla karşı karşıya kalma durumu belirebilir (Mishkin, 1996: 7).

Finansal sistem, tasarrufları yatırımlara dönüştürmek için kurumsal düzenlemelerden oluşmakta ve bu düzenlemeler finansal araçların tasarımına ve bankaların düzenlenmesine yönelik yasal kurallar çerçevesinde belirlenmektedir (Lehmann ve Neuberger, 2001: 339). İzleme ve sinyal verme, yasal kurallar çerçevesinde muhasebe ve

denetimin bilgi asimetrilerini nasıl azalttığını açıklamak için başvurulan ilk yöntemlerdir (Evans ve Patton, 1987: 130).

Asimetrik bilgi probleminin çözümüne ilişkin alınan bir diğer önlem kamu düzenlemeleri ile devlet aracılığıyla bir bilgi paylaşımı sisteminin kurulmasıdır. Mevduat sigortası ile mevduat sahiplerinin banka iflasından kaynaklanan kayıplarının bir kısmı veya tamamı ödenmektedir. Böylece, mevduat sahipleri para çekmek için bankaya koşmazlar. Çünkü mevduat sahiplerinin fonları her şekilde sigorta güvencesindedir. Bu durum bankalara olan güvenin sağlanması ve mevduat sahiplerinin mevduat çekmeye hücumunun engellenmesini sağlayabilmektedir (Mishkin, 1996: 8).

Türkiye’de devletin işletmeler hakkında doğrudan bilgi vermek yerine Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) aracılığıyla, piyasada bulunan tüm kesimlere tam bilgiyi düşük maliyetle internet aracılığıyla erişebilmelerine imkân tanıyacak şekilde tasarlanmış bir sistem kullanılmaktadır. Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP); “*sermaye piyasası ve Borsa mevzuatı uyarınca kamuya açıklanması gerekli bildirimlerin elektronik imzalı olarak iletildiği ve kamuya duyurulduğu elektronik sistemdir*” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu sistem Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş (MKK) Yatırımcı ve Kurumsal Yönetim Hizmetleri Direktörlüğü tarafından yürütülmektedir. KAP sistemine; “*sermaye piyasası araçları Borsa İstanbul’da işlem gören ortaklıklar ile borsa yatırım fonlarının yanı sıra yatırım kuruluşları, yatırım fonları, emeklilik yatırım fonları, girişim sermayesi yatırım fonları, gayrimenkul yatırım fonları, yabancı yatırım fonları, portföy yönetim şirketleri*” de bildirim gönderebilmektedir. Bağımsız denetim şirketleri ise, zorunlu oldukları dönemlere ilişkin raporları KAP’ a göndermektedir (KAP, 2021).

1.7. Asimetrik Bilgi Teorisinin Katılım Bankacılığı Üzerindeki Rolü

İslam dini, ticaret, alım-satım ve sosyal hayatla ilgili birçok kuralı kapsamaktadır. Hz. Peygamber (S.A.V) döneminde, iktisadi olaylar şekillenerek belli başlı bir iktisadi yapı oluşmuştur (Karakoç, 2017: 8). O dönemde yaşanan iktisadi olaylara karşılık bazı ayetler inmiş ve bazı hükümler vaz’ edilmiştir. Dönem içinde önemli bir ticari aktör olan Medine Pazarlarında çoğunlukla müşrik veya Yahudi tacirler hüküm sürmektedir. Bunların ticari faaliyetleri genelde kendi dini inanışları ya da cahiliye adetlere göre gerçekleştiği için İslam dini bu faaliyetlerde yapılan işlemlerin bir kısmını yasaklamaktaydı (Kallek, 1997: 8). Örneğin, Hz. Peygamber (S.A.V) alıcı ve satıcının mala dokunmasıyla ve malın iki

kişi arasında birbirine atılmasıyla mübadelenin gerçekleşmesi ve taş atımı gibi haklarında deliller olması beklenen ve müşteriye aldatmaya dayalı satış yöntemlerinin uygun olmadığını belirtmiştir (Hammad, 1996: 249-252; Davutoğlu, 1980/7, 588). Alıcı ve satıcının rızasının olmamasının, mal hakkında her iki tarafında yeterince bilgi sahibi olmamasının tarafların icap ve kabulü hakkıyla yerine getirememesi gibi hususlar bu tür satış yöntemlerinin yasak olmasının nedenleri arasında yer almaktadır (Erdem, 2017: 14). Alıcı ve satıcının eşit bilgiye sahip olmayıp, bir tarafın diğerinden üstün olunmasıyla oluşan asimetric bilgi ile ilgili o dönem Hz. Peygamberin (S.A.V) şu hadisi örnek gösterilebilir; *“Bir gün Allah’ın Resûlü (S.A.V) Medine pazarında dolaşırken bir tahıl satıcısının yanına geldi. Elini tahıl yığınının içine daldırınca parmakları ıslandı. “Bu ıslaklık da nedir?” diye sorunca satıcı “Yağmur yağmıştı (o yüzden ıslandı) ey Allah’ın Resulü.” dedi. Bu durumun üzerine Hz. Peygamber (S.A.V) şöyle buyurdu; “Öyleyse insanların görmeleri için ıslak olan kısmı üste koyman gerekmez miydi?” dedi ve ardından “Aldatan benden değildir!” buyurdu (DİB, 2020: 107).*

Tam rekabet piyasasında geçerli olan simetrik bilgi, yerini de asimetric bilgiye bırakmakta ve bu durum bir tarafın diğer aleyhine haksız kazanç elde etmesine neden olmaktadır. Yine asimetric bilgi sebebiyle, rekabet şartlarının aksaması ve bilgi maliyetine katlanması üretim, tüketim ve kaynak dağılımında piyasa başarısızlığı ortaya çıkarmaktadır. İslami açıdan bakıldığında, bu durum piyasada bir tarafın diğerine zulmetmesine sebep olmaktadır (Erdem, 2017: 14). Oysa Allah haksızlık yapanları sevmediğini Şura Suresi, 42/40 ve Nisa Suresi, 4/148 (DİB, 2021) gibi birçok ayette duyurmaktadır. İslam dini, mübadele sırasında, tarafların hak ettikleri ölçüde kazanım sağlamalarına, piyasa etkinliğine ve toplumsal refahın artmasına ortam oluşmasına katkı sağlamaktadır (Erdem, 2017: 14).

Hz. Peygamber (S.A.V) döneminde, İslam iktisadi sistemi kurulmuştur (Karakoç, 2017: 54). Bu sistem, Kur’an ve Sünnet esaslarına dayanarak, çeşitli faaliyetlerde birçok iktisadi öğreti ve esasları içermektedir (Islahi, 2017: 13). Bu sistem ile faizin ortadan kalkması, zekât ile yoksul ve zengin kişilerin arasındaki uçurum azaltılması gibi birçok faktör ile yeni bir ekonomik yapı temellendirilmektedir (Karakoç, 2017: 54). Günümüzde kapitalist ekonomilerdeki en önemli istikrar bozucu unsurlardan birisinin faiz olduğu değerlendirilmektedir (Chapra, 2019: 96-97). Krizlerin büyük ölçüde faiz kurumlarından kaynaklandığı görülmektedir (Venardos, 2005). Nitekim kredi ihtiyacı olan ülkeler, diğer

lkelerden veya uluslararası kuruluşlardan faiz karşılığında borç para almaktadır. Alınan kredilerin de yüksek faiz içermesi, bazen bu kurumların kredilerini geri ödemesinin imknsızlaştırdığı ve dolayısıyla kredilerin ülkeleri temerrüde düşürdüğü görülmektedir (Shahinpoor, 2009: 997). Yaşanılan bu durum ülkeler için olduğ kadar borç veren kuruluşlar için de mali kriz olabilmekte ve etkileri de tüm dünyaya yayılarak küresel düzeyde finansal bir istikrarsızlık oluşturabilmektedir (Venardos, 2005). Toplum açısından bu durum, toplumun tüm fertlerini etkilemekte ve faizin yıkıcı etkisi makro ölçekten mikro leğ kadar ekonomiyi sarsmaktadır. Bu duruma karşı İslam dini ağlar öncesinde dünya nüfusunun günümüze oranla çok az olmasına rağmen faizi yasaklayan, ticareti belirleyen, yardımlaşmayı destekleyen ve toplumsal kalkınmayı önceleyen birçok hüküm getirmiştir.

Finansal bir istikrarsızlık, belirsizliğı beslemekte ekonominin üzerine istenmeyen bir maliyet yüklemektedir. Faiz oranlarındaki dengesiz hareketler sonucu ekonomide yaşanan istikrarsızlığın üstesinden İslami iktisat sistemi ile gelineceğı değerlendirilmektedir (Chapra, 2019: 187). Özsermayeye dayalı bu sistemin krediye dayalı sisteme göre daha fazla istikrarlı olması İslam düşünürlerinin yanı sıra gayrimüslim bilim insanları tarafından kabul edilmektedir. Büyük Buhran'ın sebebinin istikrarsız bir kredi sisteminden kaynaklandığını ve bu durumun piyasadaki güven ortamının sarsılmasına sebep olduğ savunulmaktadır. Özellikle kısa vadeli borçlanmaya başvurulmamasının aksine bütün yatırımların zsermaye şeklinde yapılması finansal istikrarsızlık tehlikesini en aza ineceğı ifade edilmektedir (Simons, 1948: 320; Chapra, 2019: 98). Kısaca zsermayeye dayalı bir finansal sistemin krediye ve dolayısıyla faize dayalı finansal sistemden daha istikrarlı olduğu değerlendirilmektedir (Siddiqi, 2006: 6). İslam iktisadı ve finans sisteminin, daha fazla verimlilik ve istikrar getireceğı düşüncesiyle asimetric bilgi problemi sonucu ortaya çıkan ahlaki tehlike ve ters seçim sorunlarına daha düşük seviyelerde maruz kalacağı savunulmaktadır (Al-Jarhi, 2002: 3; Sadr ve Iqbal, 2002: 141; Al-Jarhi, 2002: 11; M. Khan ve Mirakhor, 1994).

Bankalar borç verme durumunda, asimetric bilgi ortamında, diğer firmalar daha iyi yatırım fırsatları sunsa bile güvenilir sicile sahip olan firmalara kredi tahsis etme eğilimindedirler. Finansal aracı kurum olan mevduat bankaları özellikle müşterileri ile kısa ve uzun vadeli ilişkiler geliştirerek ve bu ilişkileri sürdürerek finansal sistem dışında

yer alan unsurlardan daha üstün bilgiler elde edebilmektedir. Mevduat bankalar bir projeden daha yüksek toplam getiri sağlasa bile geri ödeme süreleri uzun olan yüksek riskli projeleri finanse etmeye genellikle daha az isteklidir. Ayrıca yeterli teminata sahip olmayan yenilikçi küçük firmaları finanse etme konusunda da isteksiz bir tutum sergilemektedir (Vittas ve Cho, 1996: 279). Asimetrik bilgi, bankalar tarafından uygun görülmeyen kişi ya da kurumlara kredi verilebileceği (ters seçim) veya sorumsuz taraflara kredi verilebileceği (ahlaki tehlike) olasılığını doğurmaktadır (Vittas ve Cho, 1996: 278). Bu nedenle, asimetrik bilginin azaltılması, hakkaniyete dayalı bir sistemin uygulanması için önemli bir koşul olduğu ifade edilmektedir (Sadr ve Iqbal, 2002: 141).

Katılım bankaları, diğer banka türlerinden farklı şekillerde faaliyet göstermektedir. Fon sahiplerine olduğu kadar fon kullanıcılarına da kârlı fırsatlar sunmaktadır. Pasif tarafta, fon sahipleriyle, net kârlarını paylaşan ve risklerinde orantılı bir pay taşıyan, varlık tarafında ise, ya faaliyetlerinin net sonuçlarını doğrudan paylaşarak ya da varlık, mal ve hizmet alımlarını finanse ederek işletmelere finansman sağlamaktadır. Bu nedenle katılım bankalarının şirketlerde hisse sahibi olmaları ve yönetim kurullarında yer almaları beklenmektedir. Böylece katılım bankalarının kendi deneyimleriyle elde ettikleri bilgiler, bilgi asimetrisinden kaynaklanan riski azaltarak finansmanlarını detaylı bir yönlendirme imkânı sunmaktadır (Al-Jarhi, 2002: 6). Ayrıca İslami bankalardaki fonlar, girişimcilere faiz esasına göre değil kâr ve zarar ortaklığı veya kiralama sözleşmeleri şeklinde kullanılmaktadır. Fon ihtiyacı olan yatırımcılar bunu bilip ya riski alacaklar ya da vazgeçeceklerdir (Diwany, 2011: 256). İslami bankalarda uygulanan risk paylaşım tekniklerine mudarabe ve müşareke işlemleri de örnek gösterilebilir. Bu ürünler ile ortak katılım yoluyla risk paylaşmak, mevduat bankacılık sisteminde mevcut olan asimetrik bilgi sorunlarını azaltıcı bir etkiye sahip olacağı şeklinde değerlendirilebilir (Lewis ve Algaoud, 2001; Shahinpoor, 2009: 998).

İslami finans sistemini eleştirenler genellikle bu sistemin asimetrik bilgi ortamında daha fazla ters seçime ve ahlaki tehlikeye maruz kalacağını iddia etmektedir. Mevduat bankaları, borca dayalı bir sistem üzerine kurulmasından dolayı borç alan taraf yatırımın sonucu ne olursa olsun anaparayı ve faizi geri ödemekle yükümlüdür. Fakat İslami bankalar öz sermayeye dayalı bir sisteme sahip olduğundan, borç alan ve borç veren taraf ortak bir şekilde tüm kâr ve zararları paylaşmaktadır. Bu nedenle bir tarafın olası ihmali yatırımın tüm kârlılığını etkilemektedir (Sadr ve Iqbal, 2002: 141). Dolayısıyla her iki

tarafında ortak kazanç ya da kayıp durumunda ortak hareket etmeleri gerektiğinden burada bir bilgi eksiliğinden söz etmek mümkün görünmemektedir. Bilgi eksikliği ile oluşan zarardan her iki tarafında mesul olması bilgi paylaşımını hızlandırıcı bir etkiye sahip olabilir. Oluşacak olan ayrıca kâr payları, kâr paylaşım oranına ve işin nihai çıktısına bağlı olduğu için düzensizce değişmeyecek ve toplam sermaye getirisi dağıtımında, spekülâtif finansal piyasa güçlerine göre değil iktisadi mülâhazalara göre daha adil şekilde belirlenme imkânı sunacaktır (Chapra, 2019: 98).

Özsermayeye dayalı finansman, katılım bankalarının azami dikkatinin yatırımın kârlılığına yönlendirildiği doğrudan yatırım yolunu açmaktadır. Bu durumda, performansı izlemek ve beklenmeyen sorunları çözmek için banka ve proje yöneticisi (fon kullanıcısı) arasında yakın çalışma ilişkilerinin mevcut olması gerekmektedir (Kahf, 2005: 5). Ortaya çıkan işbirliği iki tarafında bilgi paylaşımına fırsat vermektedir. Böylece artan denetim ve izleme ile asimetrik bilgi ve asimetrik bilgiden kaynaklanan sorunlar en aza indirilmektedir (Sadr ve Iqbal, 2002: 149).

Asimetrik bilgi sonucu oluşan sorunların ortak noktası güven unsuru ve tarafların aynı bilgiye sahip olmamasıdır. Asimetrik bilgi problemi için alınan önlemler ekonomiye bir maliyet yüklemekte ve piyasaları da olumsuz etkilemektedir (Ersin ve Yıldırım, 2016: 151). Asimetrik bilgi problemi katılım bankalarının mevduat bankalarından daha iyi ele aldıkları bir konu olarak değerlendirilmektedir (Al-Jarhi, 2021: 335). Türkiye’de İslami banka ile ifade edilen katılım bankaları üzerine yapılan bir araştırmada, 2000 yılı ekonomik krizinden sonraki dönemde katılım bankası mudilerinin ve yatırımcılarının güvenini aşamalı olarak kazandığı görülmektedir. Ayrıca katılım bankaları fonlarını bankanın sermaye yeterliliğine dayanarak ayarladıkları tespit edilmiştir (Dişli et vd., 2017: 94).

Finansal piyasalarda gerekli olan fon akımını sağlayan bankalar ekonominin büyümesinde önemli rol oynamaktadır. Bu yüzden bankaların mevcut durumlarını görebilmek için bilançolarının incelenmesi gerekmektedir. Banka bilançosunda yer alan varlıklar aktifleri, borç ve sermaye toplamı ise pasifleri oluşturmaktadır. Banka bilançosunun pasifi, bankanın fonlarını hangi kaynaklardan elde ettiğini, banka bilançosunun aktifi ise, toplanan fonların nasıl kullanıldığını göstermektedir (Yiğitbaş, 2012: 14). IBCA Bankacılık Analizi şirketinin 1981’ de yaptığı bir araştırmada, mevduat

bankalarının sermayelerinin oldukça düşük olduğu görülmüştür. İngiliz Bankaları için sermaye/varlıklar oranı %6,1, Alman Bankaları %3,2, Japon bankaları %2,5, Fransız Bankaları %2,0 olarak tespit edilmiştir. Son yıllarda ise çoğu bankanın sermaye oranlarında bir düşüş görülmekle birlikte banka varlıklarının kalitesinde de dikkate değer bir kötüleşme meydana geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Mevduat bankaları özsermayelerine oranla yüksek borca sahip oldukları için kredilerinin sadece %5 ile %10'u arası sermayelerini silip süpüreceği gibi büyük bankaların da iflasına katkıda sebep olacağı söylenebilir (Chapra, 2019: 72).

Bankaların en yüksek kârı elde edebilmek amacıyla, yeterli likit varlık bulundurabilmeleri ve sermaye yeterliliğini etkin bir şekilde yönetebilmeleri gerekmektedir (Yiğitbaş, 2012: 17). Bankaların bünyesinde yeterli rezerv olması durumunda güven kaybı ortadan kalkmaktadır. Katılım bankalarının yeterli rezerve sahip olması, hissedarlar ve mudarebe mudileri için açıklanan kâr paylarındaki dalgalanmaların genişliği katılım bankalarına duyulan güveni artırıcı bir etkiye sahip olduğu değerlendirilmektedir. Bu uygulama sayesinde katılım bankalarının ekonomiye istikrar sağladığı da ifade edilebilir (Chapra, 2019: 109).

BÖLÜM 2: BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL YAPISI

2.1. Banka Kavramı

Finansal sistem, fon fazlasına sahip birey ya da kurumların fona ihtiyaç duyanlara aktarılışını sağlayan bir yapıdır. Fon akışının yapılabilmesi için ise, finansal aracı kurumlara ihtiyaç vardır. Bankalar, finansal aracı kurumların en bilineni ve en çok tercih edilenidir (Doğanay, 2019: 168-169). Bankalar, tasarruf sahibi kişi veya kurumlardan topladıkları fon fazlalarını, fona ihtiyaç duyanlara kredi vermek suretiyle kâr amacı hedefleyen kurumlardır (Dinç, 2013: 3). Bankalar, fonların arz edenlerden, talep edenlere doğru aktarılmasında önemli rol oynar (Doğanay, 2019: 168-169).

Bankaların tarihinin M.Ö. 5.- 6. yüzyıllara kadar uzandığı bilinmektedir (Ayanoğlu, 2013: 3). Banka kelimesinin, İtalyanca “masa” veya “tezgâh” anlamına gelen banco kelimesinden geldiği değerlendirilmektedir. İlerleyen zamanda kelimenin ‘banka’ şeklinde değiştirilerek kullanıldığı ifade edilmektedir (Parasız, 2007: 17). Türk Dil Kurumu banko kelimesini; “*İş yerlerinde üzerine eşya koymaya elverişli, iş takibi için gelen kişiyle görevli arasına konulmuş tezgâh*” olarak tanımlamaktadır (TDK, 2021). Bu tanımlamanın sebebi ise, ilk bankerler olarak bilinen Lombardiyalı Yahudilerin bankacılık faaliyetlerini pazarlara koydukları banko şeklinde tezgâhlar üzerinde yapmaları şeklinde değerlendirilmektedir (Parasız, 2007: 17). Asırlardır birçok değişiklik ve gelişme gösteren banka terimi, literatürde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bankanın kabul edilen en yaygın tanımı; “*para, kredi ve sermaye konularına giren her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen, özel veya kamusal kişilerle işletmelerin bu alandaki her türlü gereksinimlerini karşılama faaliyetlerini temel uğraş konusu olarak seçen bir ekonomik birimdir*” şeklindedir. Fakat günümüzde bankalar birçok konu ve alanda faaliyetlerini sürdürdüğü için bankanın tam anlamıyla tanımının verilmesinin zor olduğu söylenebilir (Takan ve Acar, 2018: 2). Bankalar tarihten günümüze kadar konjonktürel gelişmeler ve teknolojik değişimler ışığında faaliyet alanlarını, faaliyet konularını ve hizmet verme şekillerini düzenli olarak değiştirmiş ve gelişmiştir. Bankaların ve dolayısıyla bankacılığın tarihsel gelişimi bu durumu ispatlar niteliktedir.

2.2. Dünya’da Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Bankacılık hizmetlerinin ilk örneklerinin Sümerler ve Babiller dönemine kadar uzandığı değerlendirilmektedir. Milattan önce (M.Ö.) 3500’lü yıllarda Sümerlerde maket isminin taşıyan kuruluşların ilk banka örnekleri olduğu ifade edilmektedir. Maketlerde ilk borç veren bireylerin din adamları olduğu bilinmektedir. Maketlerin ödünç verme ve mevduat kabulü işlemlerini yaptığı ve maketlerde değişim sürecinin düzenli bir biçimde örgütlendiği ifade edilmektedir (Parasız, 2007: 17). Yine Milattan önce 1700’lü yıllarda tarihte en eski ve korunmuş yazılı yasalar arasında yer alan Babil Kralı Hammurabi’nin yasalarında, kredi verme, mevduat kabulü ve komisyon sözleşmelerine yönelik bankacılık hükümlerinin yer aldığı bilinmektedir. Kil levhaların bazılarının üzerinde kredi işlemleriyle alakalı senetlerle karşılaşmıştır. Ayrıca bu dönemde hukuksal kurum olarak kefalet karşılığı kredi verme ve arazi ipoteği işlemlerine de rastlanılmaktadır (Takan ve Acar, 2018: 3).

İlerleyen dönemlerde bankacılık faaliyetlerinin maketlerin tekeline çıktığı ve ticaretle uğraşan bazı zenginlerin de bu alanda uzmanlaştıkları ifade edilmektedir. Roma, Eski Yunan ve Eski Mısır’da bankacılık faaliyetlerinin yapıldığı bilinmekte olup Eski Mısır’da kanunlar kapsamında bileşik faiz içeren işlemlerin ve tefeciliğin yasaklandığı bilinmektedir. Ticaretin gelişmesi ve zenginlerin artmasıyla birlikte Atina’da maketlerin yanı sıra trapezitai isimli özel bankerlerin ortaya çıkmasıyla, bankacılık faaliyetlerinin daha geniş alanlara yayıldığı söylenebilir. Ayrıca 1453’ te İstanbul’un fethi ile başlayan Rönesans hareketinin ardından kıtaların keşfi ile ticaretin okyanuslara kayarak genişlemesi, kilise hukukunun yerini Roma Hukuku’nun almasına sebep olmuştur. Kilise hukukunun değişmesiyle yasal olmayan faiz bakış açısı değişerek kabul edilmeye başlanmıştır. Bu gelişmeler bankacılığın gelişmesinde önemli rol oynamıştır (Parasız, 2007: 18).

Modern anlamda bankacılık faaliyetinde kurulan ilk banka 1609 yılında Hollanda’da kurulan Amsterdam Bankasıdır (Yetiz, 2016: 109). 1637 yılında kurulan Venedik Bankası ‘Cantadi di Banka’ adında bir sistem geliştirerek çek ve banknot kullanımına yol açmıştır. 1640 yılında ise İngiltere kralı 1. Charles’ın tüccarların Londra kulesinde bulunan altınlarına el koymasına, tüccarların devlete olan güvenini sarsmıştır. Tüccarlar bu olay karşısında altınlarını adlarına Goldsmith denilen tüccarlara vermeye ve karşılığında

bir şahadetname almaya başlamışlardır. Goldsmithler kasalarındaki altınları daha sonra borç isteyenlere “Goldsmith Notes” denilen kendi senetlerini vermeye başlamıştır. İlk banknot örnekleri bu vesile ile piyasada dolaşır hale gelmiştir (Parasız, 2007: 18). 1668 yılında ilk merkez bankası özelliği taşıyan İsveç Merkez bankası ve ardından 1694 yılında ikinci merkez bankası olan İngiltere Merkez bankası kurulmuştur. 1913 yılında Washington merkezli Federal Rezerv Bank adıyla kurulan ABD’nin Merkez Bankası ile günümüz modern bankacılığının temelleri atılmıştır (Tarlan, 1992: 58).

Bankacılığın tarihsel gelişimi göz önünde bulundurulduğunda tasarruf sahiplerinin tasarruflarını korumaya ve fonlarının atıl kalmamasına yönelik yapılan uygulamaların geçmişten günümüze bankacılık faaliyetlerinin gelişmesinde önemli rol oynadığı değerlendirilmektedir.

2.3. Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de bankacılığın tarihsel gelişimi, iki farklı yönetim örneğinden dolayı ‘Osmanlı Döneminde Bankacılık Sistemi’ ve ‘Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Sistemi’ şeklinde iki başlık altında incelenecektir.

2.3.1. Osmanlı Dönemi Bankacılık Sistemi (1847-1923)

Osmanlı Devleti toplumunun özellikle askerlik ve yöneticilik gibi işlerle uğraşmaları, ticaret, sarraflık ve bankacılık gibi mesleklerin gayrimüslimlerce yapılmasına sebep olmuştur (Takan ve Acar, 2018: 4). Bu dönemde para miktarlarının belirlenmesi, kredi düzenlemeleri, döviz ve altın rezervlerinin idaresi ve devlet ödemelerinin gerçekleştirilmesi gibi faaliyetler darphane, hazine, sarraflar ve vakıflar gibi birçok farklı kurum ve kuruluş tarafından yürütülmüştür. 19. Yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı Devleti bu yapı ile padişah adına sikke basımını sürdürmüştür. Yine 19. Yüzyıl ortalarında ülke içerisinde yaşanan mali daralma ve savaşlar sebebiyle oluşan ekonomik sıkıntılardan dolayı Osmanlı Devleti padişahı Abdülmecit Han tarafından Kaime adlı kâğıt paralar basılmış ve dolaşıma çıkarılmıştır (TCMB, 2020).

Osmanlı Devleti’nde kurulan ilk banka 1847 yılında iki Galata bankeri tarafından kurulan Bank-ı Der Saadet’tir (İstanbul Bankası). İstanbul Bankası bankacılık faaliyetlerini 5 yıl kadar sürdürebilmiştir (Parasız, 2007: 19). 4 Ekim 1853 ile 30 Mart 1856 tarihleri arasında gerçekleşen Kırım Savaşı sırasında Osmanlı Devleti’nin aldığı ilk dış borç ve

ardından yaşanan mali sıkıntılardan dolayı Osmanlı Hükümeti, bu borçların ödemesi hususunda aracılık görevi üstlenecek bir devlet bankasının kurulmasına ihtiyaç duymuştur. Bu sebeple, 1856 yılında Bank-ı Osmani kurulmuştur. İngiliz sermayeli kurulan bu bankanın yetkileri kredi vermek, avans sağlamak ve bazı Hazine bonolarını iskonto etmekle sınırlandırılmıştır. Bank-ı Osmani 1863 yılında İngiliz-Fransız ortaklığı altında Osmanlı Bankası adını alarak bir devlet bankası niteliği kazanmıştır. Osmanlı Bankası banknot basımı, haznedarlık vazifesi ile gelir tahsili, hazinenin ödemelerinin yapılması, bono iskonto edilmesi, borçlara yönelik ödemelerin yapılması gibi görevler ile yetkilendirilmiştir. Osmanlı Bankasının bu yetkilerle birlikte yabancı sermayeli oluşu zamanla toplum nezdinde tepkilere sebep olmuştur. Yerli sermaye ile oluşturulacak olan Merkez Bankası kurma girişimleri 1917 yılında Osmanlı İtibar-ı Milli Bankasının kurulması ile neticelenmiştir. Fakat aynı döneme denk gelen Birinci Dünya Savaşının olumsuz etkilerinden dolayı Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası merkez bankası işlevini yürütebilecek bir banka konumuna ulaşamamıştır (TCMB, 2020).

Osmanlı Devleti'nde yer alan milli bankaların sayısı oldukça azdır (Takan ve Acar, 2018: 4). 1863 yılında, çiftçilere ihtiyaçları doğrultusunda tarımsal kredi vermek amacıyla Memleket sandıkları kurulmuştur. “Memleket sandıkları” ile ilk olarak çiftçilere imece usulüyle finansman sağlanmış ardından köylünün mal varlığıyla orantılı olarak sandığa buğday vermeleriyle destek sağlanmaya çalışılmıştır. Memleket sandıkları ilerleyen zamanda çeşitli yolsuzluk ve zorluklar yaşanması sebebiyle “Menafi sandıkları” ismiyle tekrar düzenlenmiştir. Menafi sandıklarında toplanan kaynakların kullanımında şüphelerin ortaya çıkmasıyla ise, ilk devlet bankası özelliği taşıyan Ziraat Bank 1888 yılında kurulmuştur (Yetiz, 2016: 110). Ziraat Bankası'nın kurulması ile Memleket sandıkları bu bankanın şubelerine dönüştürülmüştür. Osmanlı Devleti'nde 1911-1923 yılları arasında 19 ulusal banka kurulmuştur (Takan ve Acar, 2018: 4).

2.3.2. Cumhuriyet Dönemi Bankacılık Sistemi

Cumhuriyet dönemi bankacılığı, iktisadi gelişmeler ışığında genellikle ulusal bankalar dönemi, kamu bankalar dönemi, özel bankalar dönemi, planlı dönem, serbestleşme ve dışa açılma dönemi, sektörde büyüme ve sermaye yapısında değişme ve son olarak küresel kriz sonrası dönem şeklinde ele alınmaktadır.

2.3.2.1. Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1932)

Ulusal bankalar dönemi 1923 yılında İktisat Kongresinin toplanması ile başlamıştır. Bu kongrede sektör açısından dönüm noktası olarak kabul edilecek kararlar alınmıştır. Bu kararlar genellikle ekonomik kalkınmanın bankacılığının gelişimi ile sağlanacağını vurgulamaktadır. Bu doğrultuda yabancı sermayenin baskısından kurtulmak amacıyla Milli bankaların ve sanayi bankalarının kurulması kararları alınmıştır. Bu kararlar doğrultusunda kurulan bankalar ile kuruluş yılları aşağıda listelenmiştir (Aydın, 2018: 60);

- 1924 Türkiye İş Bankası
- 1925 Sanayi ve Maadin Bankası
- 1926 Emlak ve Eytam Bankası
- 1930 Merkez Bankası
- 1932 Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası

2.3.2.2. Kamu Bankaları Dönemi (1933-1944)

Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde bölgesel ihtiyaçların karşılanmasına önemli katkıları olan ulusal bankaların çoğu, 1929 yılında yaşanan büyük krizin olumsuz etkileri sebebiyle faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmışlardır. Devletin ekonomiye müdahalesinin gündemde olduğu bu dönemde ise büyük ve önemli devlet bankaları kurulmuştur. 1934'te başlatılan 1. Sanayi Planı'nın yürürlüğe girmesiyle, devlet sermayesinin önderliğinde oluşturulan kamu bankaları küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin kurulmasının teşviki, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve liman faaliyetlerinin desteklenmesi gibi önemli misyonlar üstlenmişlerdir. Özel kanunlar kapsamında kurulan bu bankalar ve kuruluş yılları aşağıda listelenmiştir (Takan ve Acar, 2018: 5);

- 1933 Sümerbank
- 1933 Belediyeler Bankası (İller Bankası)
- 1935 Etibank
- 1938 Denizcilik Bankası
- 1938 Halk Bankası ve Halk Sandıkları

2.3.2.3. Özel Bankalar Dönemi (1945-1960)

2 Eylül 1945 tarihinde sonlanan İkinci Dünya savaşının ardından dünya genelinde bir ekonomik canlanma yaşanmıştır. Bu dönemde özel sektörün desteklenmesi ve büyümenin kamusal kalkınmanın yanında özel sektörün gelişmesine de bağlı olacağı düşüncesi yaygın hale gelmiştir. Özel bankalar döneminde sanayileşme stratejisinin devletçilik anlayışı ile değil, özel sektör eliyle kalkınabileceğini içeren stratejiler geliştirilmiştir. Bankacılık sektörü de diğer sektörlerde olduğu gibi faaliyetleri artmıştır. Yeni bankaların kurulmasına ihtiyaç duyulmasıyla birlikte bu dönemde birçok özel banka kurulmuştur. Kurulan bu bankalar kuruluş yılları ile birlikte aşağıda listelenmiştir (Aydın, 2018: 64);

- 1944 Yapı ve Kredi Bankası
- 1946 Türkiye Garanti Bankası
- 1948 Akbank
- 1952 Denizcilik Bankası
- 1953 Demirbank
- 1954 Türkiye Vakıflar Bankası ve Şekerbank
- 1955 Pamukbank
- 1958 Türkiye Bankalar Birliği
- 1959 Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
- 1960 Bankalar Tasfiye Fonu

2.3.2.4. Planlı Dönem (1961-1980)

Türkiye ekonomisi 1961-1980 yılları arasında dışa kapalı ekonomi şekliyle yönetilmiş, faiz oranları ve döviz kuru gibi temel fiyatlar dünyadan bağımsız olarak merkezi hükümetçe belirlenmiştir (Keskin vd., 2008: 11-12). Kalkınma planlarının geliştirilmesi için belirlenen öncelikli sektörlerin desteklenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu sektörlerle düşük ve negatif faiz uygulaması başlamıştır. Negatif faiz uygulaması ile üretime ucuz kaynak sağlamak, ithal girdilerin maliyetlerini düşük tutabilmek ve bu sayede Türk lirasının yabancı para karşısındaki değerini yükseltmek amaçlanmıştır. Üretim, bayındırlık, ulaşım, enerji, madencilik ve ihracat yapan sektörler bu dönemde desteklenmiştir. Bu uygulamaları yürütmek üzere 1972 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Ekonomik hedeflere ulaşmak için yıllık kalkınma programları ve beş yıllık kalkınma planları oluşturularak uygulanmaya başlanmıştır. Planlı dönem içerisinde

iki adet ticaret bankası ve beş adet kalkınma bankası kurulmuştur. Kurulan bu bankalar kuruluş yılları ile birlikte aşağıda listelenmiştir (Aydın, 2018: 66);

Kalkınma bankaları,

- 1962 TC Turizm Bankası
- 1963 Sınai Yatırım ve Kredi Bankası
- 1964 Devlet Yatırım Bankası
- 1968 Türkiye Maden Bankası
- 1976 Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası

Ticaret bankaları,

- 1964 Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası
- 1977 Arap-Türk Bankası'dır.

2.3.2.5. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1981-2001)

1980'li yıllarda bankacılık sektöründe daha önceki dönemlere kıyasla birçok değişiklik olduğu görülmüştür. Bu dönemde faiz oranları serbest bırakılmış ve bu durum mevduat ve kredi faizlerini artırmıştır (Parasız, 2007: 23). Ayrıca faizlerin serbest bırakılması ile yurt içi tasarrufların artması beklenmiştir. 1984 yılında döviz alım satımı serbest bırakılmaya devam edilmiş, 1989 yılında finansal serbestleşme hareketlerinin başlaması ile Türk bankacılık sektörünün uluslararası alanda rekabet etmesinin önü açılmıştır (Baltacı, 2016: 9).

Teknolojinin gelişimi bankaların haberleşme ve iletişim maliyetlerini düşürmüştür. Sektörde faaliyet gösteren yabancı bankaların ürün ve hizmetleri örnek alınarak geliştirilmiştir. Bu dönemde bankacılık hizmet ve ürünlerine yenileri eklenmiştir. Bu yeniliklere ATM, bireysel tüketici kredileri ve kredi kartları örnek olarak gösterilebilir (Parasız, 2007: 23-24). Ayrıca bir başka yenilik olarak 1992 yılında elektronik fon transferi (EFT) sistemi faaliyete geçirilmiştir (Vurucu ve Arı, 2014: 27).

Para ve sermaye piyasası araçlarındaki hızlı gelişmeler, banka müşterilerinin başka piyasalara kaymasına neden olmuştur. Bu durum sonucunda bankaların aktif kalitesi zayıflamış ve bankalar tüketici kredileri gibi riski az kredilere yönelmiştir. Bankalar aktiflerindeki kalitenin zayıflaması sonucunda daha riskli işlemler yapmak durumunda

kalmıştır. Riskli işlemler sonucunda ise tahsilatı geciken alacakların sayısında artış görülmüştür (Takan ve Acar, 2018: 6).

Sermaye Piyasası Kanunu'nun (SPK) çıkartılması ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)'nin yeniden canlandırılması, repo ve pay senedi gibi finansal araçların hızlı bir şekilde gelişmesi, bankaların düşük maliyetli fon imkânlarını ortadan kaldırmıştır. Tasarruf sahibi birey ve işletmelerin alternatif fon seçeneklerinin artması finansal piyasalarda bankaların paylarının azalmasına neden olmuştur (Parasız, 2007: 23). Bankalar mevduat-kredi rolündeki gerilemeyi, akreditif, forward ve future gibi bilanço dışı faaliyetleri genişleterek çözmeye çalışmıştır (Takan ve Acar, 2018: 6). Devlet tahvillerinin vergiye tabi olmayışı, bankaların devlet tahviline yönelmesini sağlamıştır. Bankalar özellikle 1990'lı yıllarda toplamış oldukları fonları devlet tahvili ve hazine bonolarında değerlendirmiştir (Takan ve Acar, 2018: 7).

1986 yılında bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının giderilmesi ve likidite fazlalarının değerlendirilmesi amacıyla TCMB bünyesinde Bankalar arası Para Piyasası (Interbank) ve 1988 yılında döviz ve efektif piyasaları açılmıştır. Fakat 2002 yılında TCMB, bankalar arası para piyasası ve döviz efektif piyasalarında üstlendiği aracılık işlevine son vermiştir (Parasız, 2007: 24; Takan ve Acar, 2018: 8).

Sermaye hareketleri, bankacılık sektörünü geliştirirken finansal piyasaların da derinleşmesine imkân sağlamıştır. Ortaya çıkan bu hızlı büyüme, finansal piyasalarda asimetrik bilgi ile ortaya çıkan ahlaki tehlike ve ters seçim unsurlarının etkisiyle Asya ülkelerinin finans krizleri yaşamalarına neden olmuştur (Baltacı, 2016: 10; Çolak, 2005: 106).

Bankacılık sektörünün bu dönemde finansal kırılganlığının arttığı görülürken, yaşanan ekonomik krizlerin kısa dönemli de olsa önemli sıkıntılara neden olduğu değerlendirilmektedir. 1994 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz nedeniyle sektörde risklerin arttığı görülmektedir. Bu sebeple döviz borcu fazla olan Marmara Bank, TYT Bank ve IMPEX Bank iflas ederek faaliyetlerine son vermiştir (Parasız, 2007: 24-25). Yaşanan finansal krizlerin önüne geçmek amacıyla bankalardaki mevduat ve faize bütünüyle devlet garantisi getirilmiştir. Bu durum ise, beraberinde haksız rekabeti doğurmuş ve faiz oranlarının artmasına neden olmuştur. 2000 yılında alınan bir kararla

faize ve mevduata devlet tarafından verilen %100 devlet garantisi tedrici olarak azaltılmıştır (Takan ve Acar, 2018: 8).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın bünyesinde tasarruf mevduatını sigorta etmek amacıyla 1983 yılında kurulan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF), 1994 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz nedeniyle yetkileri arttırılmıştır. Bu dönemde TMSF'ye bankaların mali yapılarını güçlendirme ve gerektiği takdirde yeniden yapılandırılması görevleri verilmiştir (TMSF, 2021).

Alınan kararların yapısal sorunlara çare olamaması sonucu tekrar ekonomik kriz yaşanmasına ve bankacılık sektörünün var olan risklerinin yeniden ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Parasız, 2007: 25). Yaşanılan ekonomik kriz etkisiyle Esbank, Sümerbank, Yurtbank, Egebank ve Yaşarbank'ın hisse senetlerinin tamamı TCMB bünyesindeki Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'na devredilmiştir. Ayrıca Birleşik Yatırım Bankası'nın bankacılık lisansı da iptal edilmiştir. Sürecin devamı olan 2000 yılında, Park Yatırım Bankası, Demirbank ve Etibank, 2001 yılında Bayındır Bank, Sitebank, EGS Bank, Ulusal Bank, Toprak Bank ve Kent Bank, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'na devredilmiştir. Fon'a devredilen İktisat Bankası, Etibank, İnterbank, Esbank, Atlas Yatırım ve Okan Yatırım'ın bankacılık lisansları iptal edilmiştir. 2001 yılında Garanti Bankası çatısı altında; Osmanlı Bankası ile Körfezbank, Oyakbank çatısı altında; Sümerbank, Egebank, Bank Kapital, Yurtbank, Yaşarbank ve Ulusal Bank'ın birleştiği görülmektedir (Takan ve Acar, 2018: 8).

1999 yılında 4389 sayılı Bankalar Kanunu çıkarılmış olup bu kanunla (Takan ve Acar, 2018: 9), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur. TCMB yapısında faaliyet gösteren Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun temsil ve idaresi TCMB'den alınarak BDDK'ya geçirilmiştir (TMSF, 2021). Ayrıca 4389 sayılı yasa kapsamında Özel Finans Kurumları (ÖFK) olarak tanımlanan yapılar Bankalar kanuna tabii hale getirilmiştir (TKBB, 2021).

2.3.2.6. Sektörde Büyüme ve Sermaye Yapısında Değişme Dönemi (2002-2007)

2001 krizinden sonra, finans sektörünün güçlendirilmesine, disiplinli para ve maliye politikasına yönelik bir dizi önlemlerin alınmasına ve kriz döneminde yaşananların bir daha yaşanmaması için güçlü ekonomiye geçiş programı adında yeni bir ekonomik

program uygulamaya konulmuştur (Özatay, 2015: 11). Merkez Bankası Kanunu'nda yapılan değişiklikle, enflasyonla mücadelenin altyapısını hazırlamak için, bankanın görevinin fiyat istikrarı olduğu belirtilmiş, banka bağımsızlığa kavuşmuş ve Para Politikası Kurulu (PPK) oluşturulmuştur. 2001 krizinden sonra özel bankalar yeniden yapılandırma sürecine girerek sermayelerini güçlendirmişlerdir. Kamu bankaları da aynı şekilde yeniden yapılandırılarak ortak bir yönetimde toplanmıştır (Takan ve Acar, 2018: 9).

2002-2007 döneminde Türkiye ekonomisinin büyümesi, ortalamanın üstünde bir büyüme göstermiş, enflasyonda ve reel faiz oranlarında düşüş yaşanmış, kredilerin GSYH'ye oranı yükselmiş, bankalara güvenin artmasıyla geri dönmeyen kredi oranı azalmış ve sermaye yeterlilik oranları yükselmiştir (Özatay, 2015: 11).

2005 yılında 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile bankaların faaliyetlerini düzenleyen mevzuat yenilenmiş, uluslararası finans sektöründe piyasalarca kabullenilmiş uygulamalara ve prensiplere yaklaşılmıştır (Takan ve Acar, 2018: 9). Bu kanun ile Özel Finans Kurumlarının ismi "Katılım Bankası", Özel Finans Kurumları Birliğinin ismi de "Türkiye Katılım Bankalar Birliği" (TKBB) şeklinde değiştirilmiştir (TKBB, 2021).

Uluslararası Ödemeler Bankası bünyesinde çalışmalarını sürdüren Basel Komitesi, asgari sermaye yükümlülüğünün hesaplanması, kamu denetimi ve piyasa disiplini şeklinde üç yapısal bloktan oluşan Basel II Standartları 2004 yılında yayımlanmış ve 2006 yılında son şeklini almıştır (Takan ve Acar, 2018: 10).

2.3.2.7. Küresel Kriz Sonrası Dönem (2008-2018)

2001 kriz sonrası dönem bankacılık sektörü için, TMSF'ye devredilen bankaların yanı sıra bankaların birleştirildiği bir dönem olmuştur. 2000 yılında ülkede 79 adet banka varken 2003 yılında 55 ve 2005 yılında 51 ve 2010 yılında bu sayı 49 adede gerilemiştir. 2005-2010 yılları arasındaki bankacılık sektöründe, yeniden yapılanma sürecine girmiş ve bu süreç sonrasında daha güçlü bir yapıya kavuşarak finansal sağlamlık göstergelerinin genelinde olumlu bir seyirin yakalandığı görülmektedir. 2005 yılından itibaren bankaların Sermaye Yeterlilik Rasyosu düşme eğiliminde olmasına rağmen Basel Ölçütleri kapsamında uluslararası eşik değer olan %8 ve BDKK' nın belirlediği en alt seviye olan %12'den oldukça yüksek olması bankaların finansal dalgalanmalara karşı güçlü

durmasını sağladığı görülmektedir. Bu durum bankacılık sektörünün 2008 küresel krizinden eskiye göre daha az etkilendiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Coşkun vd., 2012: 28-30).

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırma programı sonrasında olumlu tepkimeler verdiği ve sektörün bu sayede daha sağlam bir yapıya kavuştuğu değerlendirilmektedir (Keskin vd., 2008: 34). Özellikle 2001 krizinden sonra hayata geçirilen, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, düzenleyici ve denetleyici çerçevenin sağlamlaştırılması ve sektörün sermaye tabanının güçlendirilmesi gibi birçok yapısal değişiklikler, bankacılık sektörünün olası krizlere karşı bağımsızlığını güçlü duruma getirmiştir (Takan ve Acar, 2018: 11). 2008 yılında ortaya çıkan küresel finans krizinin Türk bankacılık sektörünü olumsuz etkilemesine rağmen, bankacılık sektörünün yüksek kârlılık oranlarının yanı sıra güçlü sermaye yapısındaki büyüme devam etmiştir (Yazıcı, 2015: 8). Bunun sebebi, bankaların risk alma davranışlarını kontrol etmek için yapılan düzenleme ve kısıtlamaların artırılmasıdır. Bu düzenleme ve tedbirler, bankaların hem aşırı risk alma davranışını kontrol etmek hem de bu davranışların tekrarlanmasını önlemek amacıyla yapılan bir tepkidir. Ayrıca bankaların kaldıraç oranlarının düşürülmesi yani sermaye yeterliliğinin yükseltilmesi ve likiditenin toplam yükümlülükler oranının artırılması gibi tedbirler bu dönem için önem arz etmektedir (Keskin vd., 2019: 53-54).

2018 yılında uluslararası sermaye girişinin yavaşlamasıyla Türk Lirasına olan talep ani bir düşüş göstermiş, döviz rezervleri azalmış ve kısa vadeli faiz oranları yükselmiştir. Yaşanılan bu sıkıntılardan dolayı bu dönemde Türk Lirasının direncini arttırmak amacıyla “Yeni Ekonomi Programı” açıklanmıştır. Bankacılık sektörü de bu dönemde ekonomik faaliyetlerin desteklenmesine yönelik önemli katkılarda bulunmuştur. Dış borç çevirme oranları yüksek tutulmaya çalışılırken, yurtdışı borç çevirme oranları da yüksek tutulmaya çalışılmış, ekonomik göstergelerde önem teşkil eden reel sektörle yapıcı ilişkilerle ihtiyaçlar tespit edilerek çözüm önerileri geliştirilmesine çaba harcanmıştır. Türk Lirasında görülen değer kaybı ile faiz oranları bu süreçte yükselmiştir. Faiz ve kur riskinden etkilenen reel sektör firmalarının bilançolarında olumsuzluklar görülmüştür. Borçlarını ödeyemeyen ya da ödemede güçlük çeken müşteriler için bankalar karşılıklı iyi niyet çerçevesinde esneklik sağlamaya çabalamıştır. Yaşanılan olumsuzlukların etkisi

ile bu dönemde Borsa İstanbul (BIST)'da bankacılık sektörünün hisselerinde düşüş yaşandığı gözlemlenmiştir (TBB, 2019).

2.4. Bankacılık Faaliyetleri

Bankalar finansal piyasalarda fon transferlerine aracılık görevi üstlenerek bu fonların ülke ekonomisine katkıda bulunmasını sağlayan ve bunun yanında bireylere ve kurumlara birçok ürün ve hizmetler sunan finansal kurumlardır (Yüksel, 2016: 50). Ülkemizde faaliyet gösteren üç tür banka bulunmaktadır. 5411 Sayılı Bankacılık Kanununda yer alan bankacılık faaliyetleri Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1: Bankacılık Faaliyetleri

BANKACILIK FAALİYETLERİ	Mevduat Bankası	Katılım Bankası	Kalkınma ve Y. Bankası
Mevduat kabulü	✓	X	X
Katılım fonu kabulü	X	✓	X
Kredi verme işlemleri	✓	✓	✓
Ödeme, fon transferi işlemleri ve tahsilat işlemleri	✓	✓	✓
Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri	✓	✓	✓
Saklama hizmetleri	✓	✓	✓
Kredi kartları gibi ödeme vasıtalarına ilişkin işlemleri	✓	✓	✓
Kambiyo işlemleri; para piyasası araçların, kıymetli maden ve taşların alım satımı veya bunların emanete alınması işlemleri	✓	✓	✓
Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin, finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri	✓	✓	✓
Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri	✓	✓	✓
Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri	✓	✓	✓
İhraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri	✓	✓	✓
Garanti işleri	✓	✓	✓
Yatırım danışmanlığı işlemleri	✓	✓	✓
Portföy işletmeciliği ve yönetimi	✓	✓	✓
Piyasa yapıcılığı	✓	✓	✓
Faktöring ve forfaiting işlemleri	✓	✓	✓
Bankalararası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık	✓	✓	✓
Finansal kiralama işlemleri	X	✓	✓
Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri	✓	✓	✓
Kurulca belirlenecek diğer faaliyetler	✓	✓	✓

Kaynak: Bankacılık Kanunu’nda (2005) yer alan verilerden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1’de görüleceği üç banka türünün de birçok bankacılık faaliyetlerini yaptığı görülmektedir. Bu üç tür bankanın gerçekleştirdiği faaliyetler ve gerçekleştiremediği faaliyetleri ayıran temel olgu kanunlardır. Bankacılık kanunu çerçevesinde mevduat

bankaları katılım fonu kabulü ve finansal kiralama işlemlerini gerçekleştiremezken, katılım bankaları da mevduat kabulü yapamamaktadır. Kalkınma ve yatırım bankaları ise hem mevduat kabulü hem de katılım fonu kabulü işlemlerini gerçekleştirememektedir.

Bankaların faaliyetleri güven esasına dayanmaktadır. Eğer tasarruf sahipleri bankalara güvenmezlerse başka bir ifadeyle paralarını geriye alacaklarına inanmazlarsa, bankaların uygulayacağı faiz veya kâr payı oranı ne olursa olsun ellerindeki mevduatları bankacılık sistemine yönlendirmekten kaçınmaktadır. Bu nedenle bankaların kurulması, faaliyete geçmesi ve izlenmesi yasalarla düzenlenmiş olup bu sayede tasarruf sahiplerinin korunması amaçlanmıştır (Dinç, 2013: 3).

2.5. Faaliyet Alanlarına Göre Banka Türleri

5411 sayılı Bankacılık Kanununda faaliyet alanlarına göre banka türleri; Mevduat bankaları, Kalkınma ve Yatırım bankaları ve Katılım bankaları şeklinde ayrılmıştır. (Bankacılık Kanunu, 2005: 9537).

2.5.1. Mevduat Bankaları

19.10.2005 tarihinde kabul edilerek 01.11.2005 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda Mevduat bankası; *“kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini ifade etmektedir”* şeklinde tanımlanmıştır (Bankacılık Kanunu, 9538).

Ticari bankacılık olarak da ifade edilen mevduat bankaları, mevduat toplama, kredi verme, senet ve kıymetli evrakları iskonto etme, kişi ya da kurumlar için menkul kıymetlere yapılan avansları gerçekleştirme ve sermaye piyasalarına yapılan yatırımları yönetme gibi birçok ürün ve hizmet vermektedir. Bu bankalar bütün fon temelli işlemlerini faize dayandırarak, tasarruf sahiplerinden tahsil ettikleri fonları, fon ihtiyacı olan kişi ya da kurumlara faizli kredi işlemleri ile kullandırmaktadır. Ayrıca mevduat bankaları, döviz ticareti, kredi ve garanti mektubu, kiralık kasa ve danışmanlık hizmetleri gibi hizmetleri de yerine getirmektedir (Ayub, 2017: 202). Mevduat bankaları faaliyetleri ile tüketicilere geniş alanda hizmet verirken ülke ekonomisinin gelişmesinde de önemli rol oynamaktadır (Güney, 2013: 33).

Mevduat bankalarının temel amacı, kâr elde etmektir. Kısa dönemde banka kârlılığı, uzun dönemde bankanın piyasa değerini en üst düzeye çıkarmak temel amaç olarak görülmektedir. Banka kârlılığı, öz sermayelerin verimliliği ve bazı kârlılık rasyoları ile birlikte değerlendirilip bankacılık sektöründe yer alan diğer bankaların bilanço kalemleriyle karşılaştırılmalıdır (Takan ve Acar, 2018: 44). Ticari bankalara yatırılan mevduatlar, bir getiri sağlasın veya sağlamasın, geri ödeme zorunluluğu olduğu için bankanın yükümlülüğü konumundadır (Ayub, 2017: 202). Mevduat bankalarını işletmelerden ve diğer bankalardan ayıran önemli özelliklerden biri de vadesiz mevduat toplamalarıdır. Vadesiz mevduat, müşterilerin bankalara istenildiği zaman geri almak üzere yatırdığı paralardır (Takan ve Acar, 2018: 44). Vadesiz hesapların müşteri açısından herhangi bir getirisi olmazken birçok düzenleyici kurum bu hesaplara faiz ödenmesine izin vermektedir. Vadeli mevduat hesaplarında ise, bankalar mevduatın vadesine göre faiz ödemeyi taahhüt etmektedir. Bu süreçte mevduat sahipleri de belirli bir vade için paralarını bankada tutmayı kabul ederler. Bu durum mevduat sahibi için daha uzun vadede daha yüksek faiz oranı ve dolayısıyla daha yüksek bir getiri getirmektedir (Ayub, 2017: 203). Vadeli mevduatlar genellikle günlük ya da 1, 3, 6 ve 12 aylık hesaplar olarak şeklinde açılmakta iken kullanılan krediler de daha çok bir yıl ve daha fazla süreyi kapsamaktadır. Mevduat bankalarının topladıkları vadesiz ve vadeli mevduatlar ülkenin para stoku için önemli bir yer tutmaktadır (Takan ve Acar, 2018: 44).

Mevduat bankaları, tasarruf sahiplerinden topladıkları mevduatları, kısa, orta ve uzun vadeli; üretici, tüketici, açık krediler ve avanslar gibi birçok kredi şekilleriyle faiz karşılığında talep eden kişi ya da kurumlara kullanırmaktadır (Ayub, 2017: 204).

Mevduat bankaları, yürüttükleri birçok hizmet ve sunduğu birçok ürün ile finansal aracılık fonksiyonunun yanı sıra, kaydı para yaratma, kaynaklara akıcılık sağlama, kaynak kullanımını iyileştirme, uygulanan para politikalarının etkinliğini artırma ve ulusal ve uluslararası ticareti geliştirme gibi birçok fonksiyonları da üstlenerek ekonomiye katkı sağlamaktadırlar (Uygun ve Dölek, 2017: 96).

Mevduat bankalarında önem odak noktasında yıllar içerisinde değişiklik göstermiştir. 1950'li yıllarda banka bilançosunun aktif yapısı ve kompozisyonu, 1960'lı yıllarda pasif yapısı ve kompozisyonu önemliyken, 1980'li yıllardan sonra bankacılık sektöründeki rekabetin artması, fon maliyetinin yükselmesi ve fon kaynakları çeşitliliğinin artması gibi

birçok sebeplerle aktif-pasif yönetimi daha önemli bir odak noktası haline gelmiştir. Ayrıca son yıllarda teknolojinin hızlı gelişmesi ile dijitalleşme bankaların hızlı ve etkin hizmet vermesine olanak sağlamış ve dijitalleşme rekabette önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Takan ve Acar, 2018: 43-44).

07.07.2021 tarihi itibarıyla Türkiye’de faaliyet gösteren ve Türkiye Bankalar Birliğine (TBB) üye olan toplam 34 mevduat bankası bulunmaktadır. Bu bankaların sermaye kaynağı ve isimleri Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2: Mevduat Bankaları

MEVDUAT BANKALARI	
Kamusal Sermayeli	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.
	Türkiye Halk Bankası A.Ş.
	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.
Özel Sermayeli	Akbank T.A.Ş.
	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.
	Anadolubank A.Ş.
	Fibabanka A.Ş.
	Şekerbank T.A.Ş.
	Turkish Bank A.Ş.
	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.
	Türkiye İş Bankası A.Ş.
Yabancı Sermayeli	Alternatifbank A.Ş.
	Arap Türk Bankası A.Ş.
	Bank of China Turkey A.Ş.
	Burgan Bank A.Ş.
	Citibank A.Ş.
	Denizbank A.Ş.
	Deutsche Bank A.Ş.
	HSBC Bank A.Ş.
	ICBC Turkey Bank A.Ş.
	ING Bank A.Ş.
	MUFG Bank Turkey A.Ş.
	Odea Bank A.Ş.
	QNB Finansbank A.Ş.
	Rabobank A.Ş.
	Turkland Bank A.Ş.
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	
TMSF’ye Devredilen	Adabank A.Ş.
	Birleşik Fon Bankası A.Ş.

Kaynak: TBB (2021) verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.5.2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları

5411 sayılı Bankacılık Kanununa göre Kalkınma ve yatırım bankası; “*mevduat veya katılım fonu kabul etme dışında; kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren ve/veya özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yerine getiren kuruluşlar ile yurt*

dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini ifade etmektedir” şeklinde tanımlanmıştır (Bankacılık Kanunu, 2005: 9538).

Kalkınma ve yatırım bankaları, yatırımların araştırılarak teknik ve mali destek sağlanması ile menkul kıymet borsalarının gelişimini sağlayabilmek amacıyla kurulan finansal kurumlardır (İslamoğlu, 2015: 105).

Yatırım bankaları, gelişmiş sermaye piyasasına sahip ülkelerde, tasarrufları sermaye piyasası vasıtasıyla fon ihtiyacı olan birey ve işletmelere aktarmada faaliyet göstermektedir (Takan ve Acar, 2018: 59). Kısaca, devlet ve özel sektöre ait menkul kıymetlerin satışına aracılık eden, menkul kıymetlere garanti vererek bu kıymetlerin dolaşımına olanak sağlayan kurumlardır (İslamoğlu, 2015: 105). Kalkınma bankaları ise, yatırım bankalarına birçok yönüyle benzese de amaç yönünden farklılık göstermektedir. Kalkınma bankaları daha çok ülkelerin kalkınması, tasarrufların ve yatırımların artırılmasına yönelik destek sağlayan kurumlardır (Güney, 2013: 17).

Yatırım bankaları, 17. yüzyılda Avrupa ülkelerinde ticaretle uğraşan kişilerin biriktirdikleri sermayelerini, mallardan menkul kıymetlere dönüştürmek amacıyla kurulmuştur. İlerleyen yıllarda, hazine borçlanma kâğıtları ve demiryolu şirketlerine ait menkul kıymet ihraçlarının artmasına yönelik gelişen sermaye piyasası paralelinde yatırım bankaları ortaya çıkmıştır. Kalkınma bankaları ise, Dünya Bankasının teşvikleriyle, gelişmemiş ve/veya gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarının desteklenmesi amacıyla kurulmuştur (Uygun ve Dölek, 2017: 73).

Kalkınma bankalarının, girişimcilere orta ve uzun vadede fon sağlama, kaynakları belirli alanlara yönlendirme, sermaye piyasasının gelişmesini sağlama, girişimcilere destek olma ve yeni yatırım alanlarına öncelik etme gibi fonksiyonları bulunmaktadır. Yatırım bankalarının fonksiyonları ise, tasarrufları yatırımlara kanalize etme, yüklenim, ticaret birliği oluşturma, risk üstlenmeden menkul kıymetlerin satışını yapma, danışmanlık hizmeti sunma ve tasarruf sahiplerinin menfaatlerini koruma şeklinde sıralanabilir (Takan ve Acar, 2018: 62-65).

Kalkınma ve yatırım bankalarının, mevduat ve katılım bankalarından farklı olarak, mevduat ve katılım fonu toplama yetkileri bulunmamaktadır (Uygun ve Dölek, 2017: 73). Kalkınma bankaları ile yatırım bankaları arasında temel farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklar Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3: Kalkınma ve Yatırım Bankaları Arasındaki Farklar

Kalkınma Bankaları	Yatırım Bankaları
Esas olarak gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösterir.	Sermaye piyasalarının gelişmiş olduğu ülkelerde ortaya çıkar.
Kârlılık ikinci plandadır.	Kârlılık birinci plandadır.
Orta ve uzun vadede kredi kullanırır	Doğrudan doğruya kredi vermemekte, ancak sermaye piyasasından uzun vadeli kaynak kullanımına kolaylaştırmaktadır.
Ekonomi ve teknolojiye yönelir	Asıl yönelimi işletmelerdir.
Kaynaklarını, bankaların öz sermayeleri, yönetimi kendilerine bırakılan fonlar ve alınan iç-dış kredilerden oluşturur.	Kaynaklarını, bankalar aracılığı ile aktarılan fonlar ve sermaye piyasasından sağlanmaktadır.
Faaliyetleri, planlı ve güdümlü bir piyasada gerçekleştirilir.	Faaliyetleri, serbest piyasa şartları içinde gerçekleştirilir.

Kaynak: (Aydın, 2018: 49)

07.07.2021 tarihi itibarıyla Türkiye Bankalar Birliğine üye 3 kamu sermayeli, 8 özel sermayeli ve 4 yabancı sermayeli toplamda 15 kalkınma ve yatırım bankası bulunmaktadır. Bu bankalar Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4: Kalkınma ve Yatırım Bankaları

KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI	
Kamusal Sermayeli	İller Bankası A.Ş.
	Türk Eximbank
	Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.
Özel Sermayeli	Aktif Yatırım Bankası A.Ş.
	Diler Yatırım Bankası A.Ş.
	D Yatırım Bankası A.Ş.
	GSD Yatırım Bankası A.Ş.
	Golden Global Yatırım Bankası A.Ş.
	İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.
	Nurol Yatırım Bankası A.Ş.
	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.
Yabancı Sermayeli	Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.
	Bank of Amerika Yatırım Bank A.Ş.
	Pasha Yatırım Bankası A.Ş.
	Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.

Kaynak: TBB (2021) verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.5.3. Katılım Bankaları

Ülkemizde katılım finans olarak da ifade edilen İslami finans, İslam hukukuna göre işleyen finansal bir sistem olup Kur'an, Hadis ve Sünnete dayanmaktadır. İslam hukukunun son zamanlarda İslami finans ve bankacılığın gelişiminde önemli rol oynadığı görülmektedir. İslam, bin yıldan uzun zamandır dünya üzerinde var olmasına rağmen İslami finans kurumları kırk yıldan kısa bir süredir faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır (Alrifai, 2017: 148-149).

19.yy da sömürge durumunda olan bazı İslam ülkelerinde yaşayan Müslüman bireyler, kendi öz kimliklerini tekrar bulabilme, ekonomi de dâhil olmak üzere İslami değerleri hayatın her alanında uygulama çabası içine girmiştir. Bu durumdan dolayı ülkelerinde yer alan yabancı kurum ve kuruluşlara yönelik itirazlar gelişmiştir (Iqbal ve Mirakhor, 2011: 13).

Faizsiz bankacılık sistemini başlatmak için 1940'ların ortalarında Malezya'da, 1950'lerin sonlarında ise Pakistan'da bir dizi girişim olmasına rağmen ikisi de yeterli olamamıştır (Alrifai, 2017: 153). Modern anlamda ilk faizsiz bankacılık, Mısır'da 1963 yılında Mit Ghamr Tasarruf Bankası ismiyle kurularak başlamıştır. Fakat 1971 yılında banka, ülke yönetimi tarafından bir tehdit olarak algılanması sebebiyle kapanmak zorunda kalmıştır (Memon, 2007: 5). Bu durum 1972'de Nasser Sosyal Bankası'nın kurulmasına sebep olmuştur. Nasser Sosyal Bankası günümüzde hâlâ aktif olmasına rağmen İslami finans ilkelerine bağlı faaliyet göstermediği tespit edilmiştir. 1973'de petrol krizine sebep olan Arap petrol ambargosu süreci, 1975'te İslami Kalkınma Bankasının (IDB) kurulmasını hızlandırmıştır. İslami Kalkınma Bankası, Dünya Bankası'na benzer faaliyetler göstermekte ve üye ülkelerin verimli projelerini finanse etmek amacıyla faizsiz borç, öz kaynak ve diğer enstrümanlarla finansman sağlamaktadır. Bu bankanın kurulması, ilk özel İslami bankanın kurulmasına da zemin hazırlamıştır (Alrifai, 2017: 153-154). 1980 yılından itibaren birçok İslami Banka ve İslami finans kuruluşu farklı ülkelerde faaliyetlerine başlamıştır (Memon, 2007: 5). Türkiye'de İslami finansın öncü çalışmaları Prof. Dr. Sabahattin Zaim tarafından gerçekleştirilmiştir (Tabakoğlu, 2010: 15).

Uluslararası literatürde İslami bankacılık veya faizsiz bankacılık adı altında anılan katılım bankacılığı ülkemizde 1980'li yıllarda ilk olarak özel finans kuruluşları olarak anılmıştır. 2005 yılında ise Katılım bankacılığı ismini almıştır. 5411 sayılı Bankacılık kanununda Katılım bankacılığı; “*özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini ifade etmektedir*” şeklinde tanımlanmıştır (Bankacılık Kanunu, 2005: 9538).

07.07.2021 tarihi itibarıyla Türkiye Katılım Bankalar Birliğine üye olan 6 adet katılım bankası bulunmaktadır. Bu bankalar ve sermaye kaynakları Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5: Katılım Bankaları

	KATILIM BANKALARI
Kamusal Sermayeli	Vakıf Katılım Bankası A.Ş.
	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.
	Emlak Katılım Bankası A.Ş.
Yabancı Sermayeli	Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.
	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.
	Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.

Kaynak: TKBB (2021) verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılım bankacılığının temel ilkeleri; faizin yasağı, kâr-zarar paylaşımı, spekülasyon davranışların yasağı, belirsizliğin (garar) yasak oluşu, şeffaflık, meşru faaliyet alanları ile ekonomik-sosyal katma değer sağlayan ahlaki açıdan kabul edilebilir yatırımların esas olmasıdır (Zaher ve Hassan, 2001: 158).

2.5.3.1. Katılım Bankalarının Temel İlkeleri

Faiz Yasağı

Faiz, kısaca yapılan bir borç anlaşması sonucu elde edilen gelir anlamı taşımakta olup geçmişten günümüze kadar teorik olarak sorgulanmaktadır. Eflatun faizi, zenginin fakiri sömürme aracı olarak nitelendirmiştir. Aristo da paranın sadece değişim için kullanılmasını gerektiğini ve faizle artış olmamasının gerekliliğini vurgulamıştır (Diwany, 2011: 44). Faiz, Yahudilere ve Hristiyanlara da yasaklanmış ve bu yasak (Memon, 2007: 3) Tevrat'ta ve İncil'de yer almıştır (Diwany, 2011: 45). Lord Keynes, faiz ile işsizlik arasında bir ilişki kurarak, faize karşı çıkmış ve faiz ortadan kaldırılmadıkça işsizliğin dünyadan silinemeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca, işsizliği ortadan kaldırmak için faiz oranının düşürülmesi gerektiğini ve gelişmiş bir ekonomi için faiz oranının sıfır olması gerektiğini vurgulamıştır. Faiz, sıradan bir kişi ve toplum için bir sömürü aracıdır (Memon, 2007: 3). Mannan (1976), faizin, üretim öncesi önceden belirlenmiş bir maliyet olduğunu vurgulayarak tam istihdamı engelleyebileceğini ifade etmiştir. Bu durum, yüksek üretim maliyetinin üreticilerin daha fazla işçi çalıştırmasını engellemesi ve daha yüksek işsizliğe sebep olmasıyla ifade edilmektedir.

İslam dini, ticareti teşvik ederken faiz uygulanmasını yasaklamaktadır (Iqbal, 1997: 43). Faiz yasağının temel kaynağı ise, Kur'an-ı Kerim'de bulunan ayetler ve Hz. Muhammed Mustafa'nın (SAV.) hadisleridir (Shahinpoor, 2009: 997). Bu kaynaklarda faiz kelimesi için riba ifadesi kullanılmıştır. Riba, fazlalık, gelişme, büyüme, artış ve yükselme olarak

ifade edilmektedir (El-Mevdudi, 2018: 109). Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette faiz yasaklanmıştır. Bu ayetlerden bazıları; Rûm Suresi, 30/39, Nisa Suresi, 4/160-161, Al-i İmran Suresi, 3/130, Bakara Suresi, 2/275-279' sayılı ayetlerdir (DİB, 2021). Alışveriş faizi ile ilgili Hz. Peygamber'in bir hadisinde (Müslim, Müsâkat, 81), altı maddenin (altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuz) birbirleriyle takasında faizin hangi durumlarda gerçekleşeceğini açıklayarak; *“Altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş, buğdaya karşılık buğday, arpaya karşılık arpa, hurmaya karşılık hurma, tuza karşılık tuz cinsi cinsine birbirine eşit ve peşin olarak satılır. Malların sınıfları değişirse peşin olmak şartıyla istediğiniz gibi satın”* ifadesini kullanmıştır (Özsoy, 1995).

Faiz yasağı, Katılım bankacılığı sistemini mevduat bankacılığı sisteminden ayıran en temel unsurdur (Shahinpoor, 2009: 997). Mevduat bankacılık, tasarruf sahiplerinden topladıkları fonu ihtiyacı olan bireylere ya da işletmelere belli bir faiz karşılığında çeşitli yöntemlerle kullandırmaktadır. Yapılan bu faizli işlemlerde borç veren yani banka hiçbir emek ve riske katlanmadan borç alandan yani ihtiyacı olan bireyler ya da işletmelerden belli bir faiz karşılığında gelir elde etmektedir (Bayındır, 2015: 24). Fakat Katılım bankacılığı, müşterilerine faizsiz ürün ve hizmet sunan bir banka türüdür (Shahinpoor, 2009: 997). Fon fazlası ve ihtiyacı olan kişi ya da kurumlar arasında aracılık yapan katılım bankaları, faiz aracının yerine başta ortaklık kültürü olmak üzere mevduat bankalarından farklı aracılık sistemlerini faaliyetlerinde kullanmaktadırlar. Katılım bankaları risk paylaşımı ile yatırımlardan elde edilen kârı veya zararı ortaklarla paylaşmaktadır. Ticaret ve kiralama faaliyetlerinde ise, katılım bankaları, risk ve sorumluluk üstlenerek reel iş faaliyetlerinde değer üretmeleri nedeniyle kazanç elde etmektedir (Ayub, 2017: 207). Ayrıca katılım bankaları yaptığı faaliyetlerinde, sosyo-ekonomik adalet, gelir ve servetin adil dağılımı ile eşitsizliklerin azaltılmasına olumlu katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (Chapra, 1982).

Ortaklık ve Risk Paylaşımı

Ticari faaliyetlerde borç veren kişi ile girişimci, sermaye, emek ve/veya diğer varlıkları katarak ortaklık anlayışı ile kâr ve zarara ortak olmaktadır (Aktepe, 2014: 40). Tarafların rızaları ile yapılan ortaklık sözleşmesinde, emek, sermaye ve riske katlanılır. Para sadece gerçek bir ticari faaliyeti üstlenmek için diğer kaynaklarla birliktelik sağlandığında fiili sermaye olur (Iqbal, 1997: 43). Nisa Suresi, 4/29 ayetinde; *“Ey iman edenler! Mallarınızı*

aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir” ifadesi, karşılıklı rıza ile yapılan ticareti tek yol olarak göstermektedir. Ticaret, kâr gayesi ile sermayede tasarrufta bulunma anlamına gelmektedir. Kâr ise, sermaye ve/veya emeğin risk üstlenerek işletilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır (Bayındır, 2015: 19-20). İslam, risk paylaşımını ahlaka, sosyal adalete ve hakkaniyete daha yakın görür (Shahinpoor, 2009: 998).

Katılım bankaları sermayelerini kullanarak birçok zirai veya sınai üretime ortak olmaktadır (Aktepe, 2014: 40). Katılım bankaları, aktif tarafında yer alan müşareke/mudarebe temelli finansmanında zarar oluşması durumunda sorumluluğu üstlenmektedir. Bu durum yatırımcı ile birlikte katılım bankasının da sorumluluk altında olmasını ifade ederken, bu durum yatırımcıya da bir güven teşkil etmektedir. Ayrıca bu sayede ülke ekonomisinin kalkınmasına da her iki taraf ortaklaşa katkı vermiş olmaktadır. Yine, kiralama işlemlerinde de katılım bankası varlığı satın alır, kiraya verir ve sahiplikten kaynaklanan riskleri ve masrafları üstlenmektedir. Çalışma alanları emtia ve reel iş faaliyetleri olacaktır. Katılım bankaları, katılım fonlarını kâr-zarar paylaşımı temelinde, önceden belirlenen hizmet bedeli veya aracılık ücretleri karşılığında vekâlet ücreti gibi hizmetler de vermektedir (Ayub, 2017: 208).

Spekülasyon davranışların yasağı

Ekonomide spekülatif davranışların toplumsal değere bir ilave katkısı olmadığı gibi spekülasyondan para kazananlar, servetin dengesiz dağılımına ve haksız bir servet aktarımına neden olmaktadır. Spekülasyon yasağının temel sebebi, ekonomik olarak yoksulların zenginler tarafından istismar edilmesini önlemektir. Kazanç elde etmenin yolu ticaret ve üretim faaliyetleri ve bu faaliyetlerden doğan ilişkiler olarak belirlenmiştir (Tunç, 2016: 125).

Belirsizliğin (gharar) yasak oluşu

Belirsizliğin yasaklanması, tarafların ne alıp ne sattığını bilmemesi ya da yapılan işlemler sonucunda çoğunlukla şansa bırakılmasından doğan sorunların önlenmesi amacını taşımaktadır. Belirsizlik kelimesi, tarafların ne alıp sattığını bilmemeleri halini ve bilgisizlikten kaynaklanan bir risk türü olduğunu ifade etmektedir. Gökteki kuş ve

denizdeki balık ile ilgili yapılan ticaretler belirsizliğe örnek gösterilmektedir (Tunç, 2016: 125- 126). Katılım bankacılığı sistemi, istiflemeyi caydırmakla birlikte aşırı belirsiz, kumar ve risk içeren işlemleri yasaklamaktadır (Iqbal, 1997: 43).

Şeffaflık ve Açıklık Esası

İslam, yapılan sözleşmelerde şeffaflığı önermektedir. Kişi ya da kurumların hak ve sorumluluklarını açık bir şekilde sözleşmeye yazılması gerekmektedir. Şüpheye yer bırakmadan bilgilerin sözleşmeye kaydedilmesi önem arz etmektedir. Bu sayede yapılan işlemlerde tarafların farklı bilgilerle hareket etmesi önlenmekle birlikte oluşabilecek subjektif riskler de engellenmektedir (Tunç, 2016: 126). Şeffaflık ve açıklık ilkesi, asimetrik bilgi ile oluşan ahlaki tehlike risklerini de azaltmayı amaçlamaktadır (Iqbal, 1997: 43). Açıklık ilkesi gereği katılım bankasının tüm faaliyetleri hakkında ortaklara bilgi sunulmaktadır. Katılım bankası ile ortak iş yapanlar veya müşteriler banka çalışmaları, kâr-zarar paylaşım yöntemleri, bilanço ve gelir tabloları gibi konular hakkında istedikleri zaman bilgilere ulaşabilmektedir. Ayrıca bağımsız denetim raporları, mali tabloların birçok yolla duyurulması ve genel kurul toplantılarında tartışılması gibi diğer uygulamalar şeffaflık ilkesini güçlendiren uygulamalar arasında yer almaktadır (Tunç, 2016: 126).

Meşru faaliyet alanları

İslam'da meşru faaliyet alanlarına yatırım yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Alkol, domuz ürünleri, kumar ve pornografi gibi alanlarda faaliyet gösteren işletmelere herhangi bir yatırım yapılması yasaktır (Iqbal, 1997: 43). Katılım bankaları meşru alanlarda faaliyet gösteren işletmelerle ticaret yaparak işletmelerin yatırımlarını finanse etmektedir (Tunç, 2016: 127).

Ticaret esası (reel ekonomiye bağlılık, borcun finansmanı yasağı)

Katılım bankacılığı tamamen reel sektör ve ekonomiye bağlı olan bir bankacılık türüdür. Katılım bankaları nakit kredi kullandırmayan, finansman işlemlerinde parayı müşteriye değil satıcıya ödeyen, finansmanda nakit temini yerine mal alımına yönelen, hizmet, proje, ortaklık ve kiralama gibi işlemler olmadan finansman sağlamamaktadır (TKBB, 2018: 5). Katılım bankacılığı bu yönüyle her zaman ekonominin hareketli olmasını

sağlayan, üretimi destekleyen ve emeksiz kazançlara karşı duruş sergileyen bir sistem özelliği taşımaktadır.

2.5.3.2. Katılım Bankalarının Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankaları ile mevduat bankalarının fon kullandırma ve toplama yöntemleri arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Katılım bankaları mevcut ve potansiyel müşterilerine daha iyi hizmet verebilmek amacıyla birçok ürün ve hizmet geliştirmiştir. Bu ürün ve hizmetler genellikle Arapça isimleriyle ifade edilmektedir (Al-Muharrami ve Hardy, 2013: 12). Katılım bankalarının fon toplama yöntemleri özel cari hesaplar ve katılım hesapları aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Özel Cari Hesaplar

Türk Lirası, Döviz ve Kıymetli Maden cinsinden vadesiz olarak açılabilen ve hesap sahibine banka tarafından herhangi bir kâr payı ödenmeyen hesaplardır (Kuveyt Türk, 2021). Mevduat bankalarda olduğu gibi katılım bankalarının bu hesaplarından hesap sahipleri para çekme işlemlerini kolaylıkla sağlayabilmektedirler. Özel cari hesaplar vedia akdi ile düzenlenmektedir (Obaidullah, 2005: 49-50). Vedia; “*Bir kimseye koruması için bırakılan malı ve bu hukukî işlemi ifade eden fıkıh terimi*” olarak ifade edilmektedir (Yıldırım, 2012). Özel cari hesaplar ile hesap sahipleri; kredi, kredi kartı, fatura, para transferleri, mobil bankacılık işlemleri gibi birçok bankacılık hizmetleri gerçekleştirebilmektedir (Obaidullah, 2005: 50). Müşterilerin özel cari hesap açabilmelerinde herhangi bir alt limit bulunmamaktadır. Bu hesaplardaki fonların işletilmesi sonucu oluşan kâr veya zarar katılım bankasına aittir (TKBB, 2018: 45).

Katılma Hesapları

Emek-sermaye ortaklığı (mudarebe) olarak da nitelendirilen katılım hesapları, hesap sahiplerinin sermaye koyduğu ve katılım bankalarının da bu sermayeyi İslami çerçevede işleten taraf olduğu hesaplardır (Tunç, 2016: 197). Hesap sahibi ile katılım bankaları arasındaki getirinin paylaşıldığı bir hesap türü olan katılım hesaplarında toplanan fonlar, faizsizlik ilkesi ile hizmet, üretim, ticaret ve sanayi gibi sektörlerin finansmanında kullanılmaktadır. Vade başında kâr paylaşım oranları anlaşılmakta ve bu oranlar hesap türlerine göre değişiklik göstermektedir. Getiri oranı ise, vade başında değil, vade

sonunda belli olmaktadır (Kuveyt Türk, 2021). Ayrıca katılım hesabındaki anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmemektedir. Bu durum bu hesapların bir risk sermayesi olarak isimlendirilmesine sebep olmaktadır (Tunç, 2016: 197).

Ülkemizde, katılım bankacılığının fon kullandırma yöntemlerinin, Arapçadan gelen isimlerle mevzuattaki isimlendirmenin farklı olması toplum nezdinde büyük sorun olarak algılandığı değerlendirilmektedir. Katılım bankalarının mevzuattaki fon kullandırma yöntemleri; kurumsal ve bireysel finansman desteği, kâr-zarar ortaklığı yatırımı, finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı ve ortak yatırımlar şeklindedir.

Literatürde ise, katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri murabaha, teverruk, selem, istisna (satışa dayalı enstrümanlar), icare, finansal kiralama (kiralamaya dayalı araçlar), mudarebe ve müşareke (ortaklığa dayalı araçlar) şeklindedir (Al-Muharrami ve Hardy, 2013: 12).

Murabaha

Maliyet artı satış olarak da adlandırılan satışa dayalı enstrümanlar, katılım bankalarının bireysel ve/veya kurumsal müşterilerine finansman desteği sağlayan ve gerçek bir ticarete dayanan unsurları kapsamaktadır (Al-Muharrami ve Hardy, 2013: 12). Tarihsel olarak öncelikle ticaret finansmanı için kullanılan (Zaher ve Hassan, 2001: 160) murabaha, kısa vadeli finansman için en yaygın kullanılan finansman türüdür (Iqbal, 1997: 44). Murabaha, kısaca katılım bankalarının müşterilerin ihtiyacı olan malı satıcıdan peşin olarak satın alarak müşterisine önceden kararlaştırılan bir fiyattan (hizmet ücreti dâhil) vadeli olarak satması işlemidir (Ghannadian ve Goswami, 2004: 742). Mala karşılık olan kâr oranı, yapılan sözleşme boyunca değiştirilemez (Zaher ve Hassan, 2001: 160). Ödeme ise, ileride belirlenen tarihlerde peşin veya taksitler halinde yapılabilmektedir. Malın mülkiyeti, tüm ödemeler yapılan kadar banka bünyesinde kalmaktadır (Aggarwal ve Yousef, 2000: 96). Katılım bankalarında murabaha yöntemi, araba, gayrimenkul ve makine gibi hâlihazırda var olan bir varlığın satın alınmasını finanse etmek için kullanılmaktadır (Al-Muharrami ve Hardy, 2013: 12).

Teverruk

Katılım bankası müşterilerinin nakit ihtiyacını karşılamak amacıyla vadeli satın alınan bir emtianın üçüncü bir kişiye peşin ve çoğunlukla daha düşük bir bedelle satılma ve ardından

edinilen fonun müşteriye aktarılma işlemine teverrick adı verilmektedir. Günümüzde murabaha bazlı teverrick / emtia murabahası (commodity murabaha) ve ters teverrick şeklinde isimlendirilen uygulamalar da mevcuttur (TKBB, 2021). Organize ve ters teverrick, genelde finansal piyasalarda bankalar tarafından tercih edilmektedir. Organize teverrick, çoğunlukla kişi ya da kurumların nakit ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Banka, müşterisinin nakit ihtiyacını karşılayacak uygun bir emtiayı uluslararası borsalardan (genelde Londra Metal Borsası) aracılar ile peşin olarak satın alır ve müşterisine anlaşılan şartlarda maliyetine kâr ekleyerek vadeli olarak satar (Bayındır, 2015: 205-207). Müşteri hem nakit ihtiyacını karşılamış hem de vadeli olarak borçlanmış olmaktadır. Bu işlem katılım bankasının likidite ihtiyacının giderilmesine yönelik gerçekleşmesi amacıyla yapılırsa “ters teverrick” olarak tanımlanmaktadır (TKBB, 2021). Ters teverrick, mevduat sahibinin elindeki nakit fazlasını sabit ve garantili gelir getirici bir alana yatırım yapmak isteyenler ile bankalar arasında yapılmaktadır. Mevduat sahibi elindeki nakdi, bankaya borsadan emtia alınması için vekâlet vererek teslim eder. Banka bu nakit ile mevduat sahibi adına borsadan peşin fiyatla emtia satın alır ve müşteri ile başta anlaşılan vade ve kârlılık oranıyla müşteri adına kendisine satar. Banka mülkiyetinde olan emtiayı borsada tekrar satarak nakde çevirir ve böylece müşteri parası, bankanın kasasına nakit olarak girer. Banka da, bu durumda müşterisine anlaşılan vade ve getiri oranı ile garantili şekilde borçlanır. Bu uygulama sadece yatırımcı ve banka arasında değil aynı zamanda bankaların kendi aralarında likidite ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla da uygulanmaktadır (Bayındır, 2015: 205-207).

Selem

Selem, gelecekteki bir vadede teslim alınacak bir malın ücretinin, satıcı veya üreticiye peşin olarak ödendiği bir alım-satım akdidir (Tunç, 2016: 150). Ekilmesi gereken tarımsal ürünler veya yapım aşamasındaki mülkler gibi henüz var olmayan bir varlığı finanse etmek için selem veya istisna yöntemleri tercih edilmektedir (Al-Muharrami ve Hardy, 2013: 12). Satıcı, sözleşme tarihinde kendisine tamamen ve peşin olarak ödenmiş bir ücret karşılığında gelecekteki bir tarihte sözleşmeye konu olan malın bankaya teslimini taahhüt eder (Tunç, 2016: 150). Bu malın teslimi zorunludur (Kabir, 1999: 67). Katılım bankacılığında selem uygulaması özellikle tarım ürünlerinin finansmanında kullanılan bir

yöntemdir. Selem uygulamasının kullanımının yaygın olmadığı görülmektedir (TKBB, 2021).

İstisna

İstisna, bir şeyi imal ettirmek üzere satıcı ile alıcı arasında düzenlenen bir satış sözleşmesidir (Tunç, 2016: 152). İstisna, fiyatın bir işin tamamlanmasındaki ilerlemeye göre kademeli olarak ödendiği, siparişe göre mal edinme sözleşmesi olarak da ifade edilmektedir. Bir inşaat yapımında, yapılan ödemelerin tamamlanan işin aşamasına göre yapılması bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Hamwi ve Aylward, 1999: 409). Katılım bankaları toplu konutların finansmanında, müteahhitlik işlerinde, araç, gemi ve uçak gibi büyük yapı işlerinin finansmanında istisna yönteminden faydalanmaktadır (TKBB, 2021).

İcare ve Finansal Kiralama

Katılım bankaları, mülkiyetin müşteriye devredilmediği satışa dayalı araçlara alternatif olarak kiralamayı tercih edebilmektedir (Al-Muharrami ve Hardy, 2013: 12). İcare finansmanı, günümüzde leasing olarak bilinen geleneksel bir sözleşmedir. Katılım bankalarının bir varlığı satın alıp müşterisine belirli bir sürede sabit bir ücret karşılığında kullanmasına izin verdiği finansman yöntemidir (Aggarwal ve Yousef, 2000: 96). Bazı durumlarda müşterinin söz konusu varlığı bankadan satın alma seçeneği vardır. Bu durumda, kira ödemeleri ürünün satın alınması için geçerli olabilmektedir (Shahinpoor, 2009: 999). İcare, araçların, makinelerin, ekipmanların ve uçakların finansmanı için tasarlanmış bir yöntemdir. Taksit ödemesinin bir kısmının nihai satın almaya gittiği (mülkiyetin kiracıya devredildiği) kiralamalar da dâhil olmak üzere farklı kiralama biçimlerine izin verilmektedir (Iqbal, 1997: 44). Katılım bankacılığında bu yöntem; kiralama ve kiraya dayalı bankacılık hizmetleri; para aktarma, tahsilat yapma, fatura ve vergi ödeme gibi ürün ve hizmetlerde yaygın olarak kullanılmaktadır (TKBB, 2021).

Mudarebe

Mudarebe, taraflardan birinin sermaye ve diğerinin emek ve/veya girişimcilik yeteneklerini ortaya koyduğu (Shahinpoor, 2009: 998) güvene dayalı bir ortaklık türüdür (Zaher ve Hassan, 2001: 165). Ortaklığa dayalı araçlar, alım satımı içeren satış ve kiralama işlemlerinin aksine, varlıkları bir araya getirmeyi gerektirmektedir. Bankaya

getirisi, müşterinin fiili iş performansına bağlıdır. Mudarebede sermaye koyan taraf, işletmenin yönetimine katılmaz ve kredi riskini azaltmak için teminat talep edilmesine izin verilmez. Ancak, sermaye koyan, işletmenin kâr veya zarar sonuçlarının bir yüzdesini alma hakkına sahiptir. Elde edilen kâr, toplu olarak değil, orantılı bir şekilde paylaşılır ve garantili bir getiri oranı yoktur (Shahinpoor, 2009: 998). Mudarebede sermaye, geniş tanımlı faaliyetlerde işlemler yapılırken kâr ve risk paylaşım koşulları her yatırım için özel bir sürece tabi olmaktadır. Vade yapısı kısa ile orta vade arasında değişmekte olup ticari faaliyetler için daha uygun bir fon kullandırma yöntemidir (Iqbal, 1997: 44). Mudarebede borç veren, işletmeye kattığı sermayenin ötesindeki zararlardan sorumlu değildir. Aynı şekilde, girişimci, ihmal veya kötü yönetimden kaynaklandığı kanıtlanmadıkça, işletmeyi yürütmek ve yönetmek için harcadığı zaman ve emek kaybının ötesindeki kayıplardan sorumlu değildir (Shahinpoor, 2009: 998).

Katılım bankalarının fon toplama yöntemleri arasında, mudarebe katılım hesapları arasında en büyük paya sahiptir. Mudarebe işleminde, müşteri elindeki fon fazlasını belli bir vadede değerlendirmek için katılım bankasının katılma hesabına yatırmaktadır. Her iki taraf arasında oran önceden belirlenmektedir. Katılma hesaplarındaki fonlar farklı yatırım araçlarına yönlendirilmekte ve bu yatırımlardan elde edilen kârlar paylaşım oranı doğrultusunda ödenmektedir. Ayrıca fon kullandırma tarafında da bir finansman yöntemi olarak da kullanılmaktadır (TKBB, 2021).

Müşareke

Müşareke, sermaye fonuna üye olan, kâra ve yönetime katılma hakkı bulunan ve nispi zarara katlanmak zorunda olan iki veya daha fazla kişinin ortak girişimi olarak tanımlanabilir (Kabir, 1999: 62). Müşareke (kâr-zarar ortaklığı), bankanın ve girişimcinin özsermaye katılımına dayalı kâr ve zararları içermektedir (Ghannadian ve Goswami, 2004: 742). Zararlar, sermayenin katkısı oranında karşılanırken, kâr oranları serbestçe belirlenmektedir (Aggarwal ve Yousef, 2000: 96). Müşarekenin bir de azalan müşareke yöntemi bulunmaktadır. Azalan müşarekede taraflardan biri diğer tarafın hisselerini zamanla satın almaktadır. Hisse satın alan taraf genellikle müşteridir. Ortak olunan projeye tek başına zamanla sahip olma imkânı sağlamaktadır. Dolayısıyla azalan müşareke mülkiyete ortaklık yapısını oluştururken, bankanın hisselerinin müşteriye belirlenen süre içinde kiralanmasını kapsamaktadır (Al-Muharrami ve Hardy, 2013: 12).

Proje finansmanlarında katılım bankasının projeye ortak olması yoluyla müşareke yöntemi kullanılması, ülke ekonomisine ve istihdama doğrudan katkı sağlamaktadır (TKBB, 2021).

Katılım bankacılığı yukarıda sayılan fon toplama ve kullandırma yöntemlerinin yanında bir de sadece katılım bankacılığına özel ürün ve hizmetler sunmaktadır. Bu ürün ve hizmetler; karz-ı hasen, yatırım vekâleti, sarf, kefâlet, sukuk, yatırım fonu ve tekâfüldür.

Karz-ı Hasen

Katılım bankacılığında nakit ihtiyacı olan kişilere finansal açıdan destek sağlamak için ihtiyaç duyulan parayı verip, faiz gibi hiçbir menfaat temin etmeden aynı tutarda geri alınması şeklinde uygulanan bir yardımlaşma hizmeti olarak değerlendirilmektedir (Aktepe, 2014: 19). Bu yöntem, nakit ihtiyacı olan kişilere yardımcı olunmak maksadıyla teşvik edilen sıfır getirili krediler olarak da ifade edilmektedir (Khan ve Mirakhor, 1994: 8). Katılım bankacılığında bu yöntem; özel cari hesaplarda, karz-ı hasen kredilerinde ve kredi kartlarında kullanılmaktadır (TKBB, 2021).

Yatırım vekâleti

Tasarruf sahiplerinin fonlarının en uygun yatırım araçlarında değerlendirilmesi maksadıyla katılım bankalarına verdiği vekâlet sistemidir. Bazı durumlarda katılım bankası ile bir hizmet sözleşmesi yapılmış olması sebebiyle vekâlet karşılığında katılım bankası tarafından bir ücret talep edilebilmektedir. Yapılan vekâlet işleminde, kâr ve zarar tamamen yatırımcınındır. Fakat katılım bankasının zararda bir kasıt, kusur veya şarta muhâlefeti varsa bu durumdan kaynaklanan zararı katılım bankası ödemek durumundadır. Ayrıca katılım bankası ile yatırımcı arasında kârın belli bir yüzdesinin tasarruf sahibine, geri kalanınsa bankaya ait olması üzerine anlaşma yapılabilir. Örneğin, müşterinin talebi fonlarından % 10 kâr etmek ise %10'un üzerinde kâr edildiği durumda, bu fazlalık yatırım vekilinde kalabilmektedir (Aktepe, 2014: 44-45).

Sarf akdi

İslam hukukunda döviz ticaretini konu edinen işlemler olarak ifade edilmektedir. Sarf akdinde, para ve türlerinin kendi içlerinde veya diğer para türleriyle mübadelesi belirli şartlara tabidir ve bu şartlara göre işlemler gerçekleştirilmektedir (TKBB, 2021). Katılım bankalarında döviz ticareti de yapılmaktadır. Katılım bankalarında döviz ticareti mutlaka

peşin ödeme yoluyla gerçekleştirilmektedir (Aktepe, 2014: 54). Peşin olarak yapılan döviz mübadelesi işlemleri, spot döviz işlemi olarak anılmaktadır. Yapılan bu işlemde döviz veren de döviz alanda akdin yapıldığı anda bedelleri karşılıklı teslim etmektedir. Döviz ticaretinin yanı sıra kıymetli maden hesapları da katılım bankaları tarafından oluşturulabilmektedir. Bu hesaplar genelde altın ve gümüşe yatırım imkânı sunmaktadır. Teslimin hükmi bir şekilde gerçekleşmesinin yanı sıra belli şartlar altında fiziki teslimi de yapılabilmektedir (TKBB, 2021).

Kefâlet

Kefâlet; *“Bir hakkın güvenceye bağlanması amacıyla bir kimsenin asıl borçlunun alacaklı karşısındaki sorumluluğuna katılması veya birinin teslimini üstlenmesi anlamında ki fıkıh terimi”* şeklinde tanımlanmaktadır (Apaydın, 2002). Katılım bankacılığında, teminat mektupları, kabul, aval ve akreditifler gibi teminatlar bu kefâlet akdi ile gerçekleştirilmektedir (TKBB, 2021).

Sukuk

Devletler, şirketler veya bankaların kendileri tarafından ihraç edilebilen İslami menkul kıymetler için kullanılan bir terimdir (Al-Muharrami ve Hardy, 2013: 12). Geleneksel finasta bir yatırımcı orta veya uzun vadeli finansla ihtiyaç duyduğunda, sabit bir faiz oranı ile borç senedi ihraç edebilmektedir. Fakat İslami finasta yatırımcıların İslami çerçevede orta ve uzun vadeli finansman için çözüm buldukları yöntem, reel varlığın fiyatı olarak orta ve uzun vadeli sertifikaların (sukuk) ihraç edilmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Khan, 2018: 330). Belli bir varlığa dayalı olması yönüyle sukuk diğer yatırım araçlarından farklılık göstermektedir. Sukuk ihraç edecek borçlunun bir varlığa sahip olması, gerçek bir ticari veya yatırım ilişkisine sahip olması gerekmektedir. Bonolar borca dayalı belgeler olup yatırımcısına herhangi bir sahiplik hakkını temsil etmemektedir. Yatırımcı sadece getirisi ile ilgilenmektedir (Tunç, 2016: 154-155). Sukuk İslami finasta bir tür finansal sertifika ve yatırım sertifikası olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda sukuk, her türlü varlık ve/veya hakkın finansmanını sağlamak amacıyla ihraç edilen ve sahiplerinin bu varlık ve/veya haktan elde edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan menkul kıymet türü olarak da ifade edilebilir. Sukuklar yapılan sözleşmeler çerçevesinde çeşitlere ayrılmaktadır. Başlıca sukuk türleri; mudarebe sukuk, icâre sukuk, müşareke sukuk ve hibrit sukuktur. Yatırım yapan bireylere

veya işletmelere sabit gelir getirmesinden dolayı, aynı zamanda ikinci el piyasalarda satılma imkânı bulunmasından dolayı en çok tercih edilen sukuk türü kira sertifikası olarak da anılan icâre sukuktur. Ülkemizde ilk sukuk ihraçlarında tercih edilen bu yöntem kira sertifikası terimi ile özdeşleşmiş olsa da genel sukukun icare yoluyla yapılanını temsil etmektedir (TKBB, 2021).

Katılım Sigortacılığı (tekâfül)

Katılım sigortacılığı, karşılıklı işbirliği (ta'avun) ve bağış (taberru') ilkelerine dayalı, riskin bir grup katılımcı tarafından toplu ve gönüllü olarak paylaşıldığı bir İslami sigorta sistemidir. Arapça “ortak teminat” veya “birbirini teminat altına almak” anlamına gelen kefâlet kelimesinden türetilmiştir (Mahmoud, 2008; Redzuan vd., 2009: 194). Tekâfül, bir grup kişi tarafından, belirli risklere karşı oluşabilecek bir kayıp ya da zarara karşı birbirlerini korumak amacıyla grup üyeleri arasında yapılan bir anlaşmayı kapsamaktadır (Obaidullah, 2005: 127). Katılım sigortacılığı, temelinde bir karşılıklı yardımlaşma sistemi olduğu için İslami ilkelere uygun olarak değerlendirilmiştir. Geleneksel sigortanın yapısında İslam dininin kabul etmediği belirsizlik (garar) ve kumar (meysir) gibi unsurların yer almasından dolayı tekâfül geleneksel sigortaya iyi bir alternatif olarak değerlendirilmektedir. Konvansiyonel yani geleneksel sigorta ise, belirsizlik (garar) ve kumar (meysir) gibi İslama uygun görülmeyen unsurların yanı sıra yatırım faaliyetlerinde faiz (riba) unsurlarını içerdiği için İslami ilkelere uygun değildir (Redzuan vd., 2009: 194). Katılım bankaları bünyesinde katılım sigortacılığı hizmeti yaygın bir şekilde verilmektedir.

Yatırım Fonları

Yatırım fonları, uzman fon yöneticileri tarafından belli bir havuzda toplanan tasarrufları, hisse senedi ve kira sertifikası gibi sermaye piyasası araçları ile yatırıma dönüştürülen finansal piyasa enstrümanlarını kapsamaktadır. Yatırım fonlarının bu şekilde değerlendirilmesi piyasa riskini dağıtmakta ve güvenli bir yatırım alanı oluşturmaktadır (KuveytTürk, 2021). Bu fon eğer katılım bankaları tarafından uygulanırsa katılım yatırım fonu olarak isimlendirilir.

2.6. Mevduat Bankacılık ile Katılım Bankacılığının Karşılaştırılması

Mevduat bankalar, kredi verme işlemleri, fon transferi işlemleri, saklama hizmetleri, kredi kartları, kambiyo işlemleri ve sigorta acenteliği gibi birçok faaliyet gösterirken katılım bankaları da aynı faaliyetleri müşterilerine İslami ilkeler temelinde sunmaktadır. Katılım bankalarının faaliyetleri her ne kadar mevduat bankalardaki mal ve hizmetler ile benzerlikler gösterse de katılım bankacılığını mevduat bankalardan ayıran temel farklılıklar bulunmaktadır. Tablo 6’da mevduat bankacılık ve katılım bankacılığı arasındaki farklılıklar gösterilmektedir.

Tablo 6: Mevduat Bankacılık ile Katılım Bankacılığı Arasındaki Farklılıklar

Mevduat Bankacılık	Katılım Bankacılığı
Vadesiz hesaplar ve vadeli mevduat hesapları yoluyla fon toplar.	Cari hesaplar ve katılma hesapları yoluyla veya faizsiz bankacılık prensiplerine uygun bazı yöntemlerle fon toplar.
Fon kullandırma işlemi, ticarete gereksinim duyulmadan faiz odaklı borç verme şeklindedir.	Fon kullandırma işlemlerinde bir mal veya hizmetin ticareti esastır. Fon kullandırma işlemi bu ticarete ya da ortaklığa dayanmaktadır
Fon kullandırılırken paranın zaman değeri esas alınır. Bu değer borç veren lehine artış göstermektedir.	Paranın zaman değeri ödünç kullandırma işlemlerinde yoktur. Ortaklık veya ticaret yöntemleriyle paradan elde edilen gelir dinamik ekonomik koşullara göre hem artış hem de azalış gösterebilmektedir.
Risk, bedel gerektirir.	Risk, paylaşım gerektirir.
Yasal olan her türlü faaliyet işleme konu olabilir.	Yasallığın yanında İslami açıdan meşru sayılan ve serbest bırakılan faaliyetler işleme konu olabilir.
Gelir elde etmede faiz temel araç olarak kullanılır.	Gelir elde etmede ortaklık kültürüne dayalı kâr payı temel araç olarak kullanılır.

Kaynak: TKBB (2018)’nin çalışmasında yer alan verilerden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılım bankalarının mevduat bankalar arasındaki farklar incelendiğinde, katılım bankalarının fon toplama yöntemlerinin özel cari hesaplar ve katılım hesapları yoluyla olduğu görülmektedir. Fon kullandırılırken ise, temel unsurun ticaret ve ortaklık anlayışı olduğu görülmektedir. Katılım Bankalarında gelir etme yönteminde ise, faiz yerine kâr payının temel araç olarak ele alındığı görülmektedir. Ayrıca, katılım bankalarının paranın başkalarına ödünç kullandırıldığında zaman değerinin olmadığı ve paradan elde edilen gelirin ekonomik koşullara göre artış veya azalış gösterebileceği, risk paylaşımına dayalı, yasal ve İslami açıdan meşru sayılan ve serbest bırakılan faaliyetlerde işlemlerin yapıldığına dikkat çekilmektedir.

2.7. Mevduat ve Katılım Bankalarının Bilanço Yapısının İncelenmesi

Bu bölümde, Türk bankacılık sektöründe yer alan bankaların mevcut durumlarının ve yıllar içerisindeki gelişmelerinin incelenmesi amacıyla finansal verilerine yönelik bilgiler yer almaktadır.

2.7.1. Türk Bankacılık Sektöründe Yer Alan Bankaların Mevcut Durumu

Türk bankacılık sektörünün büyüklüğünü göstermek amacıyla, banka türlerinin Mart 2021 tarihine ilişkin finansal verileri Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7: Türk Bankacılık Sektörünün Büyüklüğü

BANKALAR	AKTİFLER		TOPLANAN FONLAR*		KULLANDIRILAN FONLAR	
	TL	Payı (%)	TL	Payı (%)	TL	Payı (%)
Mevduat Bankaları	5.579.508,01	85,99	3.297.005,01	90,50	3.361.276,0	85,03
Katılım Bankaları	467.698,39	7,21	345.915,86,01	9,50	266.785,62	6,75
Kalkınma ve Y. Bankaları	441.047,01	6,80	0	0	324.854,01	8,22
Toplam	6.488.252,87	100,0	3.642.621,21	100,0	3.952.915,63	100,0

*Kâr payı reeskontları, bankalara kullanılan krediler ve finansal kiralama alacakları dâhil edilmiştir.

Kaynak: TKBB (2021) sunumunda yer alan bilgilerden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 7’de görüldüğü üzere, 2021 Mart döneminde bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü 6.5 milyar TL’ dir. Toplanan fonlar 3.6 milyar TL ve kullanılan fonların ise, 3.9 milyar TL civarında olduğu görülmektedir. Bankacılık sektörünün toplam aktiflerine göre, bankacılık sektörü içerisinde mevduat bankalarının oranı %85,99, katılım bankalarının oranı %7,21 ve kalkınma ve yatırım bankalarının ise %6,80 paya sahip olduğu görülmektedir.

Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların topladıkları mevduatın, kredilerin ve mevduatın krediye dönüşüm oranları Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8: Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı

Katılım Bankaları			Mevduat Bankaları			Bankacılık Sektörü		
Krediler	Mevduat	Kredi/ Mevduat Oranı	Krediler	Mevduat	Kredi/ Mevduat Oranı	Krediler	Mevduat	Kredi/ Mevduat Oranı
238.659	345.916	0,68	3.235.057	3.297.005	0,98	3.777.276	3.642.921	1,04

*Toplam Kredi tutarına, kalkınma ve yatırım bankalarının verilen krediler dâhil edilmemiştir.

Kaynak: BDDK’da yer alan verilerden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 8’de, 2021 Mart ayı itibariyle, katılım bankalarının kredi/mevduat oranı 0,68 iken, mevduat bankalarının kredi/mevduat oranı 0,98’dir. Bankacılık sektörünün mevduatın krediye dönüşüm oranı 1,04 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 9’da bankacılık sektöründe yer alan banka türlerinin banka, şube, ATM ve personel sayıları yer almaktadır.

Tablo 9: Banka, Şube, ATM ve Personel Sayıları

GÖSTERGELER	Mevduat Bankaları	Payı (%)	Katılım Bankaları	Payı (%)	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Payı (%)	Bankacılık Sektörü	Payı (%)
Banka Sayısı	32	62	6	11	14	27	52	100
Yurt İçi Şube Sayısı	9.784	88	1.264	11	61	1	11.109	100
Yurt Dışı Şube Sayısı	72	95	4	5	0	0	76	100
On-line Sistemine Dâhil Şube Sayısı	9.759	89	1.206	11	3	0	10.968	100
ATM Sayısı	46.477	95	2.337	5	0	0	48.814	100
Yurt İçi Personel Sayısı	179.920	89	17.056	8	5.087	3	202.063	100
Yurt Dışı Personel Sayısı	739	95	39	5	0	0	778	100

*Bu tabloda Birleşik Fon Bankası A.Ş. ve Adabank A.Ş. verileri dâhil edilmemiştir.

Kaynak: BDDK’ da yer alan verilerden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 9’da, 2021 Mart itibarıyla bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 52 banka içerisinde, 32 bankanın mevduat, 6 bankanın katılım ve 14 bankanın ise, kalkınma ve yatırım bankası olarak faaliyet gösterdiği görülmektedir. Şube sayısı açısından; mevduat bankalarının 9.784 yurt içi şube ile bankacılık sektörü içerisinde %88’lik paya, katılım bankalarının 1.264 şube ile %11 paya ve kalkınma ve yatırım bankalarının ise, 61 yurt içi şube ile %1’lik paya sahip oldukları görülmektedir. Yurt dışı şube sayısı bakımından, 72 şube ile mevduat bankaları %95’lik paya ve 4 şube ile katılım bankaları %5’lik paya sahiptir. ATM sayısı açısından; 46.477 ATM ile mevduat bankaları %95’lik paya ve 2.337 ATM ile katılım bankaları %5’lik paya sahiptir. Personel sayısı açısından; mevduat bankaları 179.920 yurt içi personel ile bankacılık sektörü içerisinde %89’luk paya, katılım bankaları 17.056 personel ile %8 paya ve kalkınma ve yatırım bankaları 5.087 yurt içi personel ile %3’lük paya sahip olduğu görülmektedir. Yurt dışı personel sayısı bakımından, 739 personel ile mevduat bankaları %95’lik paya ve 39 personel ile katılım bankaları %5’lik paya sahip olduğu görülmektedir.

2.7.2. Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Aktif Gelişimi

Bankacılık sektöründe yer alan banka türlerinin yıllar içerisindeki aktif gelişimi Tablo 10’ da gösterilmektedir.

Tablo 10: Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Aktif Gelişimi

	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Payı (%)	Katılım Bankaları	Payı (%)	Mevduat Bankaları	Payı (%)	Bankacılık Sektörü	Payı (%)
2013	70.136	4	96.075	6	1.566.190	90	1.732.401	100
2014	84.571	4	104.319	5	1.805.438	91	1.994.329	100
2015	106.649	5	120.183	5	2.130.601	90	2.357.432	100
2016	142.797	5	132.874	5	2.455.366	90	2.731.037	100
2017	175.002	5	160.136	5	2.922.704	90	3.257.842	100
2018	257.190	7	206.931	5	3.403.305	88	3.867.426	100
2019	302.336	7	284.459	6	3.904.022	87	4.490.818	100
2020	387.834	6	437.146	7	5.281.462	87	6.106.442	100
2021 (Mart)	441.047	7	467.698	7	5.580.079	86	6.488.824	100

Kaynak: BDDK’da yer alan verilerden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 10’da görüldüğü üzere, ilgili dönemde kalkınma ve yatırım, katılım ve mevduat bankaların aktif toplamında yıllar içerisinde bir artış olduğu görülmektedir. Kalkınma ve yatırım bankalarının 2013 yılında aktif büyüklüğü 70.136 TL ile bankacılık sektörü içerisinde %4 paya sahip iken 2021 Mart itibarıyla aktif büyüklüğü 441.047 TL ile %7’lik paya yükselmiştir. Mevduat bankalarının 2013 yılında aktif büyüklüğü 1.566.190 TL ile bankacılık sektörü içerisinde %90 paya sahip iken 2021 Mart itibarıyla aktif büyüklük 5.580.079 TL ile %91’lik paya yükseldiği görülmektedir. Özellikle katılım bankalarının 2013 yılından itibaren aktif büyüklerinin sürekli artış göstererek bankacılık sektörünün içerisindeki payını da giderek artırması dikkat çekmektedir. Katılım bankaların 2013 yılındaki aktif büyüklüğü 96.075 TL ile bankacılık sektöründe %6 oranında bir paya sahip iken 2021 Mart itibarıyla aktif büyüklük 467.698 TL ile %7’lik paya sahip olduğu görülmektedir. Bu durum katılım bankalarının bankacılık sektörü içerisinde yıllar içerisinde gelişme göstererek dikkat çekici bir büyüme yaşadığının önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

2.7.3. Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Öz Kaynaklarının Gelişimi

Bankacılık sektöründe yer alan bankaların yıllar içerisindeki öz kaynaklarının gelişimi Tablo 11’de gösterilmektedir.

Tablo 11: Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Öz kaynaklarının Gelişimi

	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Payı (%)	Katılım Bankaları	Payı (%)	Mevduat Bankaları	Payı (%)	Bankacılık Sektörü	Payı (%)
2013	18.936	10	8.833	4	165.954	86	193.724	100
2014	21.217	9	9.673	4	201.116	87	232.007	100
2015	23.470	9	10.645	4	228.144	87	262.259	100
2016	26.286	9	11.496	4	262.503	87	300.285	100
2017	30.512	8	13.645	4	314.519	88	358.676	100
2018	37.513	9	16.769	4	367.745	87	422.027	100
2019	44.600	9	21.767	4	425.808	87	492.175	100
2020	52.962	9	27.607	5	519.021	86	599.590	100
2021 (Mart)	54.076	9	30.662	5	519.724	86	604.462	100

Kaynak: BDDK'da yer alan verilerden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 11'de görüldüğü üzere, ilgili dönemde kalkınma ve yatırım bankalarının 2013 yılında özkaynak büyüklüğü 18.936 TL ile bankacılık sektörü içerisinde %10 paya sahip iken 2021 Mart itibarıyla öz kaynak büyüklüğü 54.076 TL ile %9'luk payda kaldığı görülmektedir. Mevduat bankalarının 2013 yılında öz kaynak büyüklüğü 165.954 milyar TL ile bankacılık sektörü içerisinde %86 paya sahip iken 2021 Mart itibarıyla öz kaynak büyüklüğü 519.724 TL ile %86'lık payı koruduğu görülmektedir. Özellikle katılım bankalarının 2013 yılından itibaren öz kaynak büyüklerinin sürekli artış göstermesi dikkat çekmektedir. Katılım bankalarının 2013 yılında öz kaynak büyüklüğü 8.833 TL ile bankacılık sektörü içerisinde %4 paya sahip iken 2021 Mart itibarıyla öz kaynak büyüklüğü 30.662 TL ile %5'lik paya yükseldiği görülmektedir. Bu durum katılım bankalarının bankacılık sektörü içerisinde istikrarlı bir büyüme gösterdiğine kanıt olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bankaların öz kaynak büyüklüğünün yıllar içerisinde artma eğiliminde olması, ülke ekonomisi üzerinde güçlü bir etkiye sahip olabileceği söylenebilir.

2.7.4. Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Banka, Şube, Personel ve ATM Sayısı

Bankacılık sektöründe yer alan bankaların yıllar içerisindeki sayıları Tablo 12'de gösterilmektedir.

Tablo 12: Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Banka Sayıları

	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Payı (%)	Katılım Bankaları	Payı (%)	Mevduat Bankaları	Payı (%)	Bankacılık Sektörü	Payı (%)
2013	13	27	4	8	32	65	49	100
2014	13	27	4	8	32	65	49	100
2015	13	26	5	10	32	64	50	100
2016	13	26	5	10	32	64	50	100
2017	13	27	5	10	31	63	49	100
2018	13	26	5	10	32	64	50	100
2019	13	25	6	12	32	63	51	100
2020	14	27	6	11	32	62	52	100
2021 (Mart)	14	27	6	11	32	62	52	100

Kaynak: BDDK'da yer alan verilerden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 12'de, bankacılık sektöründe yer alan bankaların yıllar içerisindeki banka sayılarına bakıldığında, 2013 yılından 2021 yılı mart ayına kadar banka sayılarında önemli bir değişiklik olmadığı görülmektedir. 2013 yılında bankacılık sektöründe yer alan, 13 adet kalkınma ve yatırım bankası, 4 adet katılım bankası ve 32 adet mevduat bankası olmak üzere, bankacılık sektöründe toplam 49 adet banka var iken, 2021 Mart itibarıyla 14 adet kalkınma ve yatırım bankası, 6 adet katılım bankası ve 32 adet mevduat bankası olmak üzere bankacılık sektöründe toplam 52 adet bankanın faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. 2021 Mart itibarıyla banka sayısı açısından; kalkınma ve yatırım bankası %14 paya, katılım bankası %11 paya ve mevduat bankası %62 paya sahip olduğu görülmektedir.

Bankacılık sektöründe yer alan bankaların yıllar içerisindeki şube sayıları Tablo 13'te gösterilmektedir.

Tablo 13: Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Şube Sayıları

GÖSTERGELER	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Payı (%)	Katılım Bankaları	Payı (%)	Mevduat Bankaları	Payı (%)	Bankacılık Sektörü	Payı (%)
2013	40	0	965	8	10.981	92	11.986	100
2014	40	0	990	8	11.180	92	12.210	100
2015	40	0	1.080	9	11.149	91	12.269	100
2016	39	0	959	8	10.749	92	11.747	100
2017	49	0	1.032	9	10.503	91	11.584	100
2018	53	0	1.122	10	10.397	90	11.572	100
2019	59	1	1.179	10	10.134	89	11.372	100
2020	61	1	1.254	11	9.873	88	11.188	100
2021 (Mart)	61	1	1.268	11	9.856	88	11.185	100

Kaynak: BDDK'da yer alan verilerden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 13'te görüldüğü üzere, şube sayısı 2013 yılında kalkınma ve yatırım bankası 40 adet, katılım bankası 965 adet ve mevduat bankası 10.981 adet olmak üzere toplam 11.986 adet şube var iken, 2021 Mart itibarıyla kalkınma ve yatırım bankasına ait 61 adet, katılım bankasına ait 1.268 adet ve mevduat bankasına ait 9.856 adet olmak üzere toplam 11.185 adet banka şubesi olduğu görülmektedir. İlgili dönem aralığında özellikle katılım bankalarının yıllar içerisinde şube sayılarını artırdığı sonucuna ulaşılabılır. 2021 Mart itibarıyla şube sayısı açısından; kalkınma ve yatırım bankası %1 paya, katılım bankası %11 paya ve mevduat bankası %88 paya sahip olduğu görülmektedir.

Bankacılık sektöründe yer alan bankaların yıllar içerisindeki personel sayıları Tablo 14'te gösterilmektedir.

Tablo 14: Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Personel Sayısı

	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Payı (%)	Katılım Bankaları	Payı (%)	Mevduat Bankaları	Payı (%)	Bankacılık Sektörü	Payı (%)
2013	5.244	2	16.763	8	192.219	90	214.226	100
2014	5.523	3	16.280	7	195.109	90	216.912	100
2015	5.366	2	16.554	8	195.584	90	217.504	100
2016	5.337	2	14.465	7	191.084	91	210.886	100
2017	5.239	3	15.029	7	188.012	90	208.280	100
2018	5.392	3	15.652	7	186.669	90	207.713	100
2019	5.176	2	16.040	8	183.410	90	204.626	100
2020	5.131	3	16.848	8	181.244	89	203.223	100
2021 (Mart)	5.087	3	17.095	8	180.659	89	202.841	100

Kaynak: BDDK'da yer alan verilerden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 14'te görüldüğü üzere, personel sayısı 2013 yılında kalkınma ve yatırım bankası 5.244 kişi, katılım bankası 16.763 kişi ve mevduat bankası 192.219 kişi olmak üzere toplam personel sayısı 214.226 kişi var iken, 2021 Mart itibarıyla kalkınma ve yatırım bankası 5.087 kişi, katılım bankası 17.095 kişi ve mevduat bankası 180.659 kişi olmak üzere toplam personel sayısı 202.841 kişi olduğu görülmektedir. İlgili dönem aralığında kalkınma ve yatırım bankaları personel sayılarında yıllar içerisinde önemli bir artış görülmezken, mevduat bankalarında personel sayılarında azalma eğilimi gösterdiği göze çarpmaktadır. Katılım bankalarında ise, yıllar içerisinde personel sayılarında artma eğilimi dikkat çekmektedir. 2021 Mart itibarıyla bankacılık sektörü içerisinde yer alan personel sayısının %3'ü kalkınma ve yatırım bankası, %89'u mevduat bankası ve %8'i katılım bankalarında istihdam edildiği görülmektedir.

Bankacılık sektöründe yer alan bankaların yıllar içerisindeki personel sayıları Tablo 15’ de gösterilmektedir.

Tablo 15: Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki ATM Sayısı

	Katılım Bankaları	Payı (%)	Mevduat Bankaları	Payı (%)	Bankacılık Sektörü	Payı (%)
2013	1.886	5	38.226	95	40.112	100
2014	2.026	5	41.642	95	43.668	100
2015	2.137	5	44.083	95	46.220	100
2016	1.523	3	44.850	97	46.373	100
2017	1.688	4	45.650	96	47.338	100
2018	1.922	4	46.639	96	48.561	100
2019	2.166	4	47.038	96	49.204	100
2020	2.293	5	47.001	95	49.294	100
2021 (Mart)	2.337	5	46.477	95	48.814	100

* Kalkınma ve Yatırım Bankalarının ATM sayıları olmadığı için bu tabloda gösterilmemiştir.

Kaynak: BDDK’da yer alan verilerden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 15’te görüldüğü üzere, 2013 yılında katılım bankalarına ait 1.886 adet ve mevduat bankalarına ait 38.226 olmak üzere toplam ATM sayısı 40.112 var iken, 2021 Mart itibarıyla katılım bankalarına ait 2.337 adet ve mevduat bankalarına ait 46.477 adet olmak üzere toplam ATM sayısı 48.814 adet olduğu görülmektedir. İlgili dönem aralığında mevduat bankalarında ATM sayılarında 2020 yılına kadar artma eğiliminde olduğu 2021 Mart itibarıyla azalma eğilimini gösterdiği göze çarpmaktadır. Katılım bankalarında ise, ATM sayıları 2016 yılına kadar dalgalanmalar görülürken, 2017 yılından itibaren sürekli bir artma eğilimini gösterdiği görülmektedir. 2021 Mart itibarıyla bankacılık sektörü içerisinde yer alan ATM sayısında mevduat bankalarının %95’e ve katılım bankalarının %5 paya sahip olduğu görülmektedir.

2.7.5. Bankacılık Sektörünün Yıllar İçerisindeki Sermaye Yeterliliği Oranın Gelişimi

Bankacılık sektöründe yer alan bankaların öz kaynakları ile kredi, operasyonel ve piyasa risklerini karşılama gücünü gösteren sermaye yeterliliği oranının yıllar içerisindeki gelişimi Tablo 16’da gösterilmektedir.

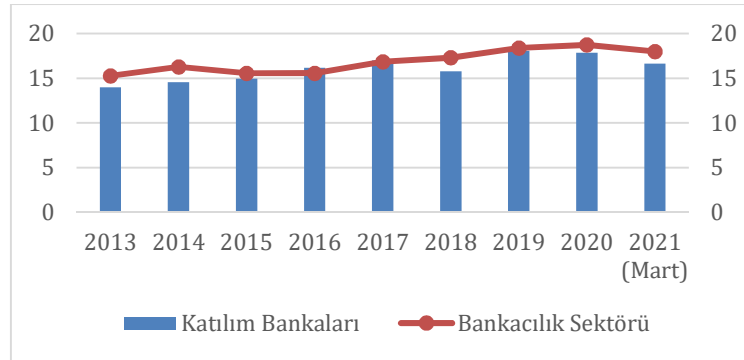
Tablo 16: Sermaye Yeterliliği Oranın Gelişimi (%)

	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Katılım Bankaları	Mevduat Bankaları	Bankacılık Sektörü
2013	32,69	13,97	14,58	15,28
2014	32,83	14,55	15,66	16,28
2015	28,28	14,96	15,01	15,57
2016	23,46	16,17	15,10	15,57
2017	23,58	16,98	16,44	16,85
2018	24,20	15,77	16,92	17,30
2019	25,35	18,05	17,96	18,40
2020	25,82	17,83	18,32	18,73
2021 (Mart)	24,63	16,62	17,64	18,00

Kaynak: BDDK'da yer alan verilerden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 16'da görüldüğü üzere, 2013 yılında banka sermaye yeterliliği oranının kalkınma ve yatırım bankalarında %32,69, katılım bankalarında %13,97 ve mevduat bankalarında %14,58 oranında olduğu görülmektedir. Bankacılık sektörü geneli için ise banka sermaye yeterliliği oranı %15,28 olarak tespit edilmiştir. 2021 Mart itibarıyla bu oranın kalkınma ve yatırım bankalarında %24,63, katılım bankalarında %16,62, mevduat bankalarında %17,64 ve genel bankacılık sektörü için ise %18 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Katılım bankalarının yıllar içerisindeki sermaye yeterliliği oranı Grafik 1'de gösterilmektedir.

Grafik 1: Katılım Bankalarının Yıllar İçerisindeki Sermaye Yeterliliği Oranın Gelişimi (%)

Kaynak: BDDK'da yer alan verilerden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 1'de görüldüğü üzere, katılım bankalarının sermaye yeterlilik oranının 2013-2021 yılları arasındaki gelişiminde 2016 ve 2017 yıllarında sektör ortalamasının üstünde, diğer yıllarda ise sektör ortalamasının altında olduğu görülmektedir.

Bankaların piyasalarda makroekonomik etkiler oluşturmaktadır (Levine ve Zervos, 1998). Son zamanlarda banka bilanço kalemleri ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi analiz etmeye yönelik çalışmaların olduğu görölmektedir. Bu çalışmada özellikle Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankaları ile katılım bankalarının bazı bilanço kalemleri ile asimetrik bilgi teorisine neden olan değişkenler arasında bir ilişki olup olmadığının belirlenmesi ve bir ilişki varsa ne düzeyde etki ettiğini ölçmek amaçlanmıştır.

BÖLÜM 3: MEVDUAT BANKALARI İLE KATILIM BANKALARININ FİNANSAL PERFORMANSLARININ ASİMETRİK BİLGİ KRİTERLERİNE YÖNELİK AMPİRİK UYGULAMA

Çalışmanın üçüncü bölümünde, asimetrik bilgi kriterleri çerçevesinde katılım bankaları ile mevduat bankalarının finansal performanslarının Türkiye ekonomisine etkileri incelenmiştir.

3.1. Literatür İncelemesi

Literatür incelemesi ilk olarak, katılım bankaları ile mevduat bankaları arasındaki finansal performansı kıyaslayan çalışmaları, ikinci olarak da asimetrik bilgi ile ilgili çalışmaları incelemektedir.

Katılım bankaları ile mevduat bankaları arasındaki finansal performansı kıyaslayan çalışmalar incelendiğinde; Parlakkaya ve Çürük (2011) yaptıkları çalışmada, katılım bankaları ile mevduat bankalarının 2005-2008 yılları arasındaki finansal oranlarını kullanarak birbirinden farklı olup olmadığını araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda kârlılık ve likidite oranlarının her iki bankacılık grubu için de farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Iqbal (2012) Pakistan'da faaliyet gösteren İslami bankaların mevduat bankalarına göre likidite yönetimi konusunda daha iyi bir performans gösterdiğini tespit etmiştir. İslami bankaların borçları ödemek için mevduat bankalarından daha yüksek likidite varlığına sahip olduğu sonucuna varmıştır. Araştırmada İslami bankaların sermaye yeterlilik oranının mevduat bankalara kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Doğan (2013) çalışmasında, mevduat bankalarının likiditesi, borç ödeme gücü ve sermaye yeterliliği katılım bankalarından daha yüksek ve riskliliği daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Gökalp (2014), 2008 finansal krizin katılım bankaları ile mevduat bankaların kârlılığını etkilediğini belirtmiştir. Kriz öncesi mevduat bankaların katılım bankalarına göre daha yüksek düzeyde aktif kalitesi, likidite oranları ve sermaye yapısına sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca araştırmacı, bankaların krizden en az seviyede etkilenmeleri için, bu üç bilanço göstergelerinin iyileştirilmesinin önemli olduğu çıkarımında bulunmuştur.

Toraman, Ata ve Buğan (2015), yaptıkları çalışmada, mevduat bankalarının katılım bankalarına göre toplam aktif ve likidite aktif büyüklüklerinin daha yüksek seviyede olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca araştırmada mevduat bankalarının katılım bankalarına göre sermaye yeterlilik oranında daha güçlü bir yapıda olduğu tespit edilmiştir. Yurttadur ve Demirbaş (2017) tarafından yapılmış olan araştırmada, kârlılık konusunda katılım bankaları mevduat bankalarına göre daha yüksek düzeyde performans gösterdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca katılım bankalarının mevduat bankalarına göre öz sermaye kullanımının daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Tuncay (2018) yaptığı çalışmada, mevduat bankalarının kârlılık, aktif kalitesi ve öz sermaye oranı açısından, katılım bankalarının ise kaldıraç ve aktif büyüme oranı açısından daha yüksek performans gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca mevduat bankalarının aktif büyüklüğü katılım bankalarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Asimetrik bilgi ile ilgili çalışmalar incelendiğinde; Akerlof (1970), tarafından ilk defa öne sürülmüş olan asimetrik bilgi teorisinde, piyasada işlem yapan taraflar arasında bilginin asimetrik olarak dağılması sonucunda ortaya çıkan ters seçim ve ahlaki tehlike sorunları incelenmiştir. Mishkin (1997) ise, finansal piyasalarda asimetrik bilgi düzeyinin artması, ters seçim ve ahlaki tehlikenin artıracağını ve bu durumun finansal krizlere sebep olacağını ifade etmiştir. Mishkin, asimetrik bilgi problemine neden olan dört önemli faktör üzerinde durmuştur. Bunlar; banka bilançolarının bozulması, faiz oranlarındaki artış, borsa çöküşü ve belirsizliktir. Bu makaleler öncülüğünde literatür incelendiğinde, asimetrik bilgi teorisi çerçevesinde banka bilanço kalemlerinin çeşitli makroekonomik değişkenler ile ülke ekonomisi üzerinde önemli etkiler yaratıp yaratmadığını araştıran birçok araştırma yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların bazıları şu şekildedir; Jaffee ve Russell (1976) ve Stiglitz ve Weiss (1981), kredi piyasalarında oluşan asimetrik bilgi problemlerinin kredi kurumlarının kredi verme davranışlarını etkilediğini belirtmişlerdir. Müslümov ve Aras (2004), Okuyan (2009) ve Fidan (2011) yaptıkları çalışmalarında, kredi tayinleme sürecinin bankacılık sektöründe varlığı ele alan çalışmaları incelemiştir. Asimetrik bilgi sonucu oluşan ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarının artması sonucu bankaların arz edecekleri kredi miktarını kısıtlamaya gittiği başka bir ifadeyle bankaların kullandıracakları kredilerinin geri dönmeme riskine karşı daha temkinli davranmayı tercih ettikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Ekiz (2006), yaptığı çalışmada, asimetrik bilgiden kaynaklanan ters seçim ve ahlaki çöküntü sorunlarının bankacılık sektörü

üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla bankacılık sisteminde yer alan vergi öncesi kârlar ile gecelik faiz oranları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapılan analiz sonucunda, faiz oranlarındaki artışın bankacılık sisteminin kârlarını azalttığı ve bu sonucun asimetric bilgi teorisinde ortaya koyulan sonuçlarla uyumlu olduğu tespit edilmiştir.

Erdoğan ve Beşballı (2009) yaptıkları çalışmalarında, 1996-2006 dönemine ait verileri kullanarak banka kredileri kanalının Türkiye’de işleyişini incelemiştir. Çalışma bankaların banka bilançolarında yer alan mevduatlar, krediler ve menkul kıymet portföylerini kapsamaktadır. Ayrıca para politikasının reel ekonomiye etkisini ölçmek amacıyla reel üretimi temsilen sanayi üretim endeksi ve toptan eşya fiyat endeksi tercih edilmiştir. Araştırma sonucuna göre, menkul kıymet portföylerinin faiz oranındaki şoka en fazla tepkiyi veren değişken olduğu görülmüştür. Banka kredileri ve sanayi üretim endeksinin arasındaki ilişki incelendiğinde ise her iki değişkenin aynı yönde hareket ettikleri tespit edilmiştir. Bu durum işletmelerin banka kredilerine bağımlı olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir.

Hsu, Lin ve Wu (2011), Tekin ve Cengiz (2018) ve Baştürk (2020), asimetric bilgi teorisi çerçevesinde kullanılan tüketici güven endeksi ve BIST-100 endeksi arasında ilişki test etmiş ve aralarında ilişki bulunmuştur. Bu ilişki ile tüketicilerin gelecekte ekonomi hakkında güven ve iyimser bir tavır sergilediği ve bu durumun tüketicileri borsaya daha fazla yatırım yapacakları sonucuna ulaşılmıştır.

Ekşi (2011), yaptığı çalışmada, banka kredileri ile yurt içi ve yurt dışı güven endeksleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, reel kesim güven endeksi ile firmaların kullandıkları kredi miktarları arasında kısa dönemli nedensellik ilişkisine rastlanılmış fakat uluslararası VIX endeksi ile firmaların banka kredisi kullanımı arasında nedensellik ilişkisi gözlemlenmemiştir. Bulgulara göre, firmaların borçlanmaları ile olumlu makroekonomik şartlar arasında doğrusal yönde ilişki gözlemleyen çalışmalarla örtüştüğü ifade edilmiştir. Ayrıca çalışmada Türk firmaların sermaye yapısının oluşumunda, uluslararası güven algılamalarına karşı duyarlılığın zayıf olduğu da belirtilmiştir. Taşkın (2011) yaptığı çalışmada, sanayi üretim endeksi bankacılık sisteminin aktif kârlılığını etkilediğini tespit etmiştir. Sanayideki üretim arttıkça işletmeler bankalardan daha çok kredi talep etmiş ve bu da bankaların kârlılığını arttırıcı yönde etkilediği sonucu bulunmuştur. Ayrıca modelde kullanılan birçok değişken ile

öz kaynaklar/toplam aktifler oranı istatistiksel olarak anlamlı çıkararak sermaye yeterliliğinin bankacılık performansı açısından önemi vurgulanmıştır.

Tarı, Yiğitbaş ve Kurt (2012) tarafından yapılan çalışmada, asimetrik bilgi teorisi kapsamında, ticari bankaların kredi verme davranışı ve reel sektör üretimi arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre, toplam banka kredileri ile modelde yer alan bazı değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Asimetrik bilgi teorisine göre iddia edilen, faiz oranlarının asimetrik bilgi problemlerinin derecesini etkilediği bulunmuştur. Ayrıca banka kredilerinin reel sektör üretimini de etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Aktaş ve Akdağ (2013) yaptıkları çalışmada, mevduat faiz oranının, tüketici fiyat endeksinin, dolar kurunun, kapasite kullanım oranının ve tüketici güven endeksinin, BIST-100 endeksi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduklarını tespit etmiştir.

Gürgür ve Kılınç (2015) da Türkiye'deki tüketici güven endeksi ile finansal ve makroekonomik değişkenler (döviz kuru, faiz oranı, işsizlik oranı, tüketici fiyat endeksi, üretici fiyat endeksi) arasındaki ilişkiyi incelemiş ve tüketici güveni endeksinin makroekonomik değişkenlerden etkilendiği sonucuna ulaşmıştır. Otluoğlu (2015), yaptığı çalışmada, asimetrik bilgi teorisinin sermaye yapısı kararları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırmada Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren firmalar seçilmiştir. Araştırma sonucuna göre, Türkiye'de faaliyet gösteren firmaların finansal kaldıraçları, likidite açısından asimetrik bilgi endeksinden, nakit akışından, borç dışı vergi kalkanından ve kârlılıktaki değişkenlikten negatif yönde etkilendiği; işlem hacmindeki değişim olarak nitelendirilen içeriden bilgi sahibi yatırımcılardan ve özsermaye kârlılığı olgularından pozitif yönde etkilendiği tespit edilmiştir.

Kurt (2018) yaptığı çalışmasında, Türkiye ekonomisindeki istikrar ve güvenin tüketici kredileri üzerindeki etkisini incelemiştir. Yapılan analiz sonucuna göre, istikrar ve güvenin, tüketici kredilerini artırdığı görülürken, istikrarsızlığın ve güvensizliğin tüketici kredileri üzerinde azaltıcı bir etkisinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kaygısız (2019) çalışmasında, iki model kurarak; ilk modelde tüketici güven endeksi ile tüketici fiyat endeksi, döviz kuru ve BIST- 100 Endeksi, ikinci modelde reel kesim güven endeksi ile sanayi üretim endeksi, gösterge faiz ve istihdam oranı arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

Araştırmada, tüketici güven endeksi ve reel kesim güven endekslerinin makroekonomik değişkenlerden etkilendiği aynı zamanda onları etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Erer, Erer ve Korkmaz (2019) yaptıkları çalışmada, 2006-2019 dönemi arasında parasal aktarım mekanizmasının kredi kanalının işleyişini mevduat bankaları ile katılım bankaları açısından asimetrik bilgi teorisi çerçevesinde karşılaştırarak, katılım bankacılığının para politikası aktarımında alternatif bir araç olup olamayacağını incelemişlerdir. Değişken olarak mevduat bankaları toplam kredi hacmi, katılım bankaları toplam kredi hacmi, bankalar arası gecelik faiz oranı, tüketici fiyat endeksi, sanayi üretim endeksi ve reel efektif döviz kuru endeksi seçilmiş, eşik değişkenli VAR modeli kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlara göre, katılım bankaları kredi kanalının mevduat bankalar kredi kanalı kadar aktif olduğu tespit edilmiş ve para politikası çerçevesinde, merkez bankası katılım banka finansmanını, parasal aktarım mekanizması kredi kanalının alternatifi veya tamamlayıcısı olarak göz önüne alabileceği belirtilmiştir.

Akkuş ve Zeren (2019), yaptıkları çalışmalarında, 2011-2018 yılları arasında Türkiye’de Katılım-30 endeksi ile tüketici güven endeksi arasındaki ilişkiyi incelemiş ve araştırma sonucunda bu iki endeks arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Sayan (2019) asimetrik bilgi teorisi çerçevesinde 2008 küresel finans krizinin 2005-2015 yılları içerisinde Türkiye’deki katılım bankaları ile mevduat bankaları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Analiz sonucuna göre, katılım bankalarının ve mevduat bankaların makroekonomik göstergelerden ve piyasa koşullarından etkilenme düzeylerinde farklılıklar bulunmuştur. Ayrıca büyüme odaklı göstergeler sunan sanayi üretim endeksi ve döviz kurlarındaki olumsuz gelişmeler mevduat bankalara nazaran katılım bankalarını daha derinden etkilediği bilgisine erişilmiştir. Aynı doğrultuda reel sektörü etkileyen unsurların başında gelen finansal dalgalanmaların da katılım bankaları üzerinde oldukça etkili olduğu tespit edilmiştir.

Literatürde birçok yalın ve türetilmiş makro gösterge yer aldığından tüm göstergelerin seçilmesi ve analizinin mümkün olmaması nedeniyle çalışma bu teori kapsamında sınırlandırılarak özgün bir araştırma ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çünkü bankacılık sektöründe, katılım bankası ve mevduat bankalarının kıyasını asimetrik bilgi teorisine göre inceleyen çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu doğrultuda çalışmada, Mishkin (1997)’in modelinden hareketle, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları ile

mevduat bankaların asimetrik bilgi teorisine göre Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri kabul edilen değişkenler arasındaki ilişki analiz edilecektir. Çalışmanın kapsamlı olabilmesi için bu iki banka türünün performansları ekonometrik analiz yolu ile de kıyaslanacaktır.

3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Asimetrik bilgi teorisi üzerine yapılan çalışmaların genellikle tanımlama ve açıklamalar içeren çalışmalar olduğu görülmektedir. Fakat Türkiye’de katılım bankaları ile mevduat bankaların asimetrik bilgi teorisi çerçevesinde ilişkisinin araştırıldığı çalışmaların sınırlı sayıda olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın bu açıdan da literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı, 2013-2019 yılları arasında asimetrik bilgi kriterlerinin Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankaları ile katılım bankalarının finansal performansları üzerindeki etkilerini ampirik olarak incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, bankaların bilanço göstergeleri sermaye/toplam varlık ve likidite/toplam varlık oranları ile asimetrik bilgi teorisine göre Türkiye ekonomisini göstermede kabul edilen değişkenlerin banka bilançoları üzerindeki etkisi olduğu düşünülen tüketici güven endeksi, reel kesim güven endeksi ve BIST-100 endeksi değişkenlerin yıllar içerisindeki ilişki düzeyleri ne yönde değişmekte ve bu değişimler bankacılık sektörünü ne denli etkilemekte ve ortaya koyduğu sonuçların neler olduğuna yönelik sorulara cevaplar aranması hedeflenmektedir. Bu bağlamda çalışmada uygulanan yöntem ve bankacılık sektörü açısından literatüre katkı sağlayacağı ve sektördeki yöneticilere ve yatırımcılara mevcut durumu gösterme açısından yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Literatürde yapılan çalışmaların genelinde, istikrarlı ve güçlü bir bankacılık sisteminin ekonomiyi canlandırıp ülkeyi krizlere karşı daha dayanıklı hale getirdiği, ülke ekonomisinin gelişmesini ve sürdürülebilir büyümesine katkı sağladığının değerlendirildiği görülmektedir. Finansal sistem içerisinde yer alan mevduat bankaları ve katılım bankaları ülke ekonomisi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu bankaların asimetrik bilgi teorisi çerçevesinde finansal performanslarının ölçülerek kapsamlı bir şekilde, performanslarına etki eden makroekonomik faktörlerin detaylı incelenmesi ülke ekonomisi açısından önem arz etmektedir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi, Veri Seti ve Modelleri

Çalışmada, 2013-2019 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları ile mevduat bankaları örneklem kullanarak ele alınmıştır. Araştırma kullanılan değişkenler için elde edilen veriler 2013Q1-2019Q4 yılları arasında 3 aylık olarak alınmıştır. Kalkınma ve yatırım bankaları mevduat veya katılım fonu kabulü yapamadığından bu çalışmada banka seçiminde kapsam dışı bırakılmıştır. Çalışmanın ampirik uygulamasında yapılacak ekonometrik analiz ve sınamaya testleri için öncelikle, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS), Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK), Borsa İstanbul (BIST), Dünya Bankası ve İslami Finansal Hizmetler Kurulu (İFSB) kuruluşlardan veriler toplanmıştır. Araştırmada yer alan bütün değişkenlerin yıllara göre zaman içerisindeki değişimi incelenmiş, çalışmada kullanılan veri seti değişkenler arasındaki ilişkiyi ve etkiyi ölçmek için korelasyon testi, regresyon testi ve panel veri analizi yapılmıştır.

Çalışmada katılım bankaları ile mevduat bankalarına ait verilerin ayrı ayrı değerlendirilebilmek için oluşturulan hipotezler şu şekildedir;

H1: Mevduat bankaların sermaye/varlık oranı ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Mevduat bankaların sermaye/varlık oranı ile reel kesim güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Mevduat bankaların sermaye/varlık oranı ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H4: Katılım bankaların sermaye/varlık oranı ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H5: Katılım bankaların sermaye/toplam varlık oranı ile reel kesim güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H6: Katılım bankaların sermaye/varlık oranı ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H7: Katılım ve mevduat bankaların sermaye/varlık oranları ile asimetrik bilgi teorisi değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H8: Mevduat bankalarının likidite/varlık oranı ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H9: Mevduat bankalarının likidite/varlık oranı ile reel kesim güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H10: Mevduat bankalarının likidite/varlık oranı ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H11: Katılım bankalarının likidite/varlık oranı ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H12: Katılım bankalarının likidite/varlık oranı ile reel kesim güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H13: Katılım bankalarının likidite/varlık oranı ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H14: Katılım ve mevduat bankalarının likidite/varlık oranları ile asimetric bilgi teorisi değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Çalışmanın modelinde banka bilanço göstergesi olan bağımlı değişkenler sermaye/toplam varlık ve likidite/toplam varlık oranları ile Türk ekonomisini göstermede asimetric bilgi teorisine göre yeterli olduğu kabul edilen bağımsız değişkenler tüketici güven endeksi, reel kesim güven endeksi ve BIST-100 endeksi olarak yer almaktadır. Araştırmada katılım bankaları ile mevduat bankalarının sermaye /toplam varlık oranları ve likidite/toplam varlık oranlarının Türk ekonomisini göstermede asimetric bilgi teorisine göre yeterli olduğu kabul edilen tüketici güven endeksi, reel kesim güven endeksi ve BIST-100 endeksi üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla aşağıda tanımlanan iki farklı panel regresyon modeli kurgulanmıştır.

$$\text{SVO} = \beta_0 + \beta_1 (\text{BIST-100}) + \beta_2 (\text{TGE}) + \beta_3 (\text{RKGE}) \quad (1)$$

$$\text{LVO} = \beta_0 + \beta_1 (\text{BIST-100}) + \beta_2 (\text{TGE}) + \beta_3 (\text{RKGE}) \quad (2)$$

Yukarıda belirtilen ilk modelde yer alan bağımlı değişken SVO, sermaye /toplam varlık oranlarını ifade etmektedir. İkinci modelde yer alan bağımlı değişken LVO, likidite /toplam varlık oranlarını göstermektedir. Her iki modelde yer alan bağımsız değişkenler BIST 100, Borsa İstanbul (BIST) da belli pazarda işlem gören 100 hisse senedini; TGE,

tüketici güven endeksini ve RKGE; reel kesim güven endeksini ifade etmektedir. Modelde yer alan β_0 sabit parametreyi ifade ederken, β_1 , β_2 , β_3 bağımsız değişkenlerin parametrelerini ifade etmektedir.

Çalışmanın modeline ait değişkenler Tablo 17’de gösterilmektedir.

Tablo 17: Modele Ait Değişkenler

DÖNEM	DEĞİŞKENLER		KAYNAK
2013Q1 - 2019Q4	BAĞIMLI	Sermaye/Toplam varlık	SVO BDDK, İFSB Dünya Bankası
		Likidite/Toplam varlık	LVO BDDK, İFSB Dünya Bankası
	BAĞIMSIZ	Borsa Endeksi	BIST-100 Borsa İstanbul EVDS
		Tüketici Güven Endeksi	TGE EVDS
		Reel Kesim Güven Endeksi	RKGE EVDS

Araştırmanın yapılışında, elde edilen verilerin araştırma yapılacak korelasyon analizlerinde uygun yöntemin (Spearman’s rho-Pearson’s momentler Korelasyonu) seçilmesi için verilerin dağılımının normallik testi yapılmıştır. Araştırmanın yapılışında, elde edilen verilerin araştırma yapılacak korelasyon analizlerinde uygun yöntemin (Spearman’s rho-Pearson’s momentler Korelasyonu) seçilmesi için verilerin dağılımının normallik testi yapılmıştır (Karasar, 2012). Araştırma parametrelerinin normal dağılıma uygunluğunun test edilmesi için yapılan Kolmogorov Smirnov Testi sonucunda araştırmanın bağımlı değişkenleri olan sermaye/varlık oranları ve likidite/varlık oranları parametrelerinin standart normal dağılıma uymaması nedeniyle, ilişkisel tarama analizinde hem Spearman’s rho korelasyonu hem de yıl ve dönem etkisini dikkate alan kısmi korelasyon (partial correlation) kullanılarak mevduat bankalarının ve katılım bankalarının bilanço göstergeleri ile asimetric bilgi teorisi göstergeleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Ardından, her bir bankacılık grubu için, Türk ekonomisini göstermede asimetric bilgi teorisine göre yeterli olduğu kabul edilen dört temel değişkenle (tüketici güven endeksi, reel kesim güven endeksi, banka bilançoları ve BIST100 değerleri) panel veri analizine tabi tutulmuştur. Çalışmada yapılan panel veride analizinde yatay kesit bağımlılığı dikkate alarak tahmin yapılan en güncel ve yeni nesil testler tercih edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişki için öncelikle verilerde durağanlık için birim kök testi, eş bütünleşme

testi ve otokorelasyon testleri kullanılmıştır. Birim Kök içeren ve durağan olmayan serilerin durağanlığı için logit ve probit yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmada birim kök analizi için, ikinci nesil birim kök testlerinden Pesaran (2007) tarafından geliştirilen Yatay Kesit Genişletilmiş Dickey-Fuller (Cross-sectionally Augmented Dickey-Fuller (CADF)) ve CIPS testleri kullanılarak analiz edilmiştir. Veriler arasında otokorelasyon olup olmadığına Drukker ile bakılmıştır. Ardından Hausman testi yapılmıştır. Bu test ile araştırma formülümü ve modelinde sabit etki mi, random etki mi olduğunu test edilmiştir. Hausman sonucuna göre, random etki modeli sonuçlarını kullanılmıştır. Araştırma verilerinin kümülatif analizi için panel veri analizi kullanılmıştır. Yapılan panel veri analizi ile bankacılık sisteminin asimetrik bilgi teorisi üzerinde etkisi olup olmadığı ve mevcut sektör durumu ortaya konulmuştur. İstatistikî analizler bağlamsal çözümleme analizleri Stata MP 14.0 for Windows paket programı ve SPSS paket programı ile yapılmıştır.

3.3.1. Modele Ait Değişkenlerin Açıklanması

Performans, işletmelerin amaçlarına ulaşma düzeyini gösteren kavram olarak nitelendirilmektedir. İşletmelerin faaliyetlerinde başarı sağlamak ve sağlanan başarının sürdürülebilir olması için performans ölçümü yoluyla değerlendirme yapmaları gerekir (Karaman, 2009: 411). Küreselleşmeyle birlikte artan rekabet pazarı ile özellikle ekonomi ve teknoloji alanlarında yaşanan hızlı gelişmeler ve sürekli bir değişim içinde olma durumu, işletmeleri önemli ölçüde etkilemekte, bu durum işletmelerin performanslarının ölçülmesi ve geliştirilmesi için çalışma yapmalarını zorunlu hale getirmektedir (Zerenler, 2003: 192). Performans ölçme ve yönetim sistemi, işletmelerin görevlerini ne düzeyde yerine getirdiği, kısa ve uzun vadeli amaçlarının ne ölçüde gerçekleştirildiği konusunda üst yönetime bütünsel bir bakış açısı sunması açısından oldukça gereklidir. Doğru bir performans ölçme ve yönetim sistemi sağlamak için işletme faaliyetlerinin etkinliği ve verimliliğine yönelik tutarlı bir geri bildirim sağlanması gereklidir (Bilgen, 2001: 127).

Birçok işletme gibi bankalar da geleceğe yönelik gerçekçi planlar yapabilmesi, doğru kararlar alabilmesi ve faaliyetlerini daha etkin bir şekilde yerine getirmeleri için belli bir dönemi kapsayacak şekilde düzenli olarak finansal analiz ile performans ölçümü yapmalıdır. Finansal performans kavramı, bankaların mevcut durumunu görebilmek, rekabet edebilmek, rakipleri ile kıyaslama sağlayabilmek ve geleceğe yönelik hedefler

belirleyebilmek için gerekli olan ve kârlılığını en yüksek seviyelere getirmeyi amaçlayan bir göstergedir (Acar, 2003: 21). Bir bankanın performansını değerlendirme sürecinin en iyi yollarından birisi aktif yönetimindeki başarısının incelenmesidir. Aktif yönetimi, banka kaynaklarının en düşük riskle en yüksek getiri sağlayacak şekilde nasıl kullanabileceğine karar vermesi açısından önemlidir. Bu durum ise, bankanın risklerini nasıl iyi yöneteceği ile ilişkilidir. Banka kaynakları arasında yabancı kaynakların büyük yer kaplaması bir risk kaynağı teşkil etmektedir. Bir banka, aktiflerinde değer kaybetme, öz sermayelerinde azalma, piyasadaki güvenilirliğinde azalma ve büyümesinde gerileme gibi büyük risklerle karşılaşmaktadır. Bankanın öz sermayeleri ne kadar düşükse, iflas etme olasılığı da o kadar yüksektir (Parasız, 2007: 85).

Bankalar iş ve işlemlerinde birçok çevre koşulundan etkilenmektedir. Gayrisafi milli hasıla, tasarruf ve harcama rakamları, enflasyon oranları, yatırım kararları ve hükümet politikalarında meydana gelen değişiklikler gibi unsurlar banka bilançolarının aktif ve pasif varlıklarını etkilemektedir. Bu unsurlardaki değişiklikler bankaların gelir ve giderlerinde artışa ya da azalışa sebep olmaktadır. Bu yüzden de bankaların bilançolarının etkin bir şekilde yönetilmesi önemli bir husus olarak değerlendirilmektedir. Döviz kuru, faiz oranı ve enflasyon gibi değişkenler banka bilançolarının aktifinde ve pasifinde bulunan kalemleri aynı oranda olmasa da etkilemektedir. Bu sebeple bankalar döviz kuru riski, faiz oranı riski ve likidite riski gibi çok sayıda riskle karşı karşıya kalmaktadır. Aktif-pasif yönetimi, bu risklerin tanımlanması, ölçülmesi ve yönetilmesiyle birlikte, hedeflenen kârlılık oranlarına, güven ve likiditeyi göz önünde bulundurarak nasıl ulaşılacağını gösteren ve sistematik bir şekilde düzenlenen plan, program ve uygulamaların bütünüdür (Bayırlı, 2013: 119). Banka bilançolarının aktif tarafı bankanın ekonomik yapısını; pasif tarafı ise bankanın mali yapısını göstermektedir. Mali yapı, bankanın kaynaklarını nereden ve ne şekilde elde ettiğini, ekonomik yapı ise, ilgili kaynağın nerelerde ve ne şekilde kullanıldığını göstermektedir (Savcı, 2017: 44). Bankaların bilanço yapısını ölçmek amacıyla çok sayıda oran geliştirilmiştir. Bu çalışmada, bağımlı değişkenlerden olan bankaların sermayelerin toplam varlıklara oranı ve likiditenin toplam varlıklara oranı kullanılmıştır.

3.3.1.1. Sermaye/Toplam Varlık Oranı

Banka sermaye/öz kaynakları, bankaların sürekli olarak kullandıkları fonların özünü oluşturmakta ve finansal açıdan karşılaşılan zorluklar ile başa çıkılmasına yardımcı olmaktadır. Bu orana toplam sermayelerin toplam varlıklara bölünmesi sonucu ile ulaşılmaktadır. Sermaye/toplam varlık oranı bankanın ödeme gücü ve sermaye yapısı hakkında bir gösterge olarak fikir vermektedir. Bankanın öz sermayelerinin yeterli düzeyde olması yatırımcıları ve mevduat sahiplerini korurken banka müşterilerine de güven aşılması bakımından önemli bir husustur. Sermayelerin toplam varlıklara oranı, bankaların sermayelerinin, bankaların toplam varlıklar içindeki payını göstermekte ve borç ödeme güçlerini ne derece etkin yönettiklerinin kişi ve kurumlarca değerlendirilmesine yardımcı olmaktadır (Takan ve Acar, 2018: 51-52).

3.3.1.2. Likidite/Toplam Varlık Oranı

Finans sektöründe yer alan bankalar, ağırlıklı olarak kısa vadeli ve küçük tutarlarda fon toplarken bu fonları uzun vadede ve büyük tutarlarda plase etmektedir. Bu sebeple banka bilançolarında aktifin vade yapısı pasife göre daha uzun bir dönemi kapsamaktadır. Bankaların bu vade uyumsuzluğunun olumsuzluğunu gidermesi önem arz etmektedir. Bu sebeple bankalar likidite riskini iyi bir şekilde yönetmelidir (Çelik ve Akarım, 2012: 1) Bankaların likidite fazlalığı kaynakların âtil kaldığına ve verimsizliğe işaret etmektedir (Yurttadur ve Demirbaş, 2017: 99). Bu durum bankaların kârlılıklarını azaltmaktadır. Likidite yetersizliği ise, paydaşların bankaya olan güvenini sarsmakta dolayısıyla, bankaların faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Takan ve Acar, 2018: 52). Likidite/toplam varlık oranı, banka likiditesinin toplam varlıklar içindeki payını göstermektedir.

3.3.1.3. Tüketici Güven Endeksi

Bireyler psikolojik faktörlerin etkisi altında ekonomik kararlar alırken rasyonellik varsayımından sapmalar göstermektedirler. John Maynard Keynes'in "Hayvansal Güdüler" olarak bilinen tüketici ve yatırımcı duygularına odaklanması, psikolojik unsurların önemini artırmıştır (Demirel ve Artan, 2017: 417). Katona (1975), ise ekonomik ilişkilerde insana ait psikolojik güdülerin kullanılmasının önemine değinmiştir. Shiller ve Akerlof (2010), hayvansal güdülerin varlığını tekrar ele alarak, hayvansal

güdülerin tasnif ettikleri güven ve adalet gibi bir takım insani güdü ve davranışları ile izah etmektedir. Ekonominin aslında nasıl işlediği, bireylerin psikolojik güdülerinin makroekonomiye dâhil edilmesinin gerekliliği ve devletin bireylerin psikolojik güdüleri ile manipüle etmesi göze çarpmaktadır.

Nobel ekonomi ödülü sahibi olan Joseph Stiglitz, güven unsurunun önemine değinerek, Büyük Buhran'dan bu yana en şiddetli küresel ekonomik kriz olarak belirtilen 2008-2009 ekonomik krizinde ana sebebin güvenin çöküşünden kaynaklandığını belirtmiştir (Stiglitz, 2008). Reel ekonomi üzerindeki etkilerine bakıldığında bu güven çöküşünün finansal krizin nedeni mi yoksa sonucu mu olduğunu belirlemek zor olsa da ekonomi alanında çalışmalar yapan çoğu akademisyen ve politika belirleyicileri, krizin uzun süreli ve derin etkilerinin olmasında güven duygusunun yitilmesinin etken olduğu konusunda fikir birliğindedir. Literatürde güven ve ekonomik kararlar ikilisi arasındaki ilişki geniş bir şekilde ele alınmıştır. Teorik olarak bakıldığında güven unsurunun kavramsallaştırılması ve sürekli gelir hipotezi gibi modern tüketim teorilerine odaklanıldığı görülmektedir. Ampirik bakış açısı ile bakıldığında ise, güven göstergelerinin ekonomik temellerin ötesinde herhangi bir bilgi içerip içermediği ile ilgilenilmektedir. Buradaki endişe, güvenin gelir, işsizlik, enflasyon veya tüketim gibi değişkenlerin geçmiş ve mevcut değerleriyle açıklanıp açıklanamayacağıdır. Başka bir ifadeyle; gelir, işsizlik, enflasyon, tüketim gibi değişkenlerden elde edilen bilgiler kullanıldığında güven ölçülerinin ekonomik sonuçları tahmin etmede istatistiksel bir ilişki olup olmadığı konusuna odaklanılmıştır (Dees ve Soares, 2013: 2).

Türkiye’de tüketici güven endeksi, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) birlikteliğiyle uygulanan tüketici eğilim anketi’ne göre belirlenirken, endeks Avrupa Birliği’nin kullandığı ‘denge yöntemine’ göre hesaplanır. Bu yöntemde, ankete katılanların bütünü içinde olumlu ve olumsuz görüş belirtenlerin oranları hesaplanır ve bu iki görüşün farkı alınmaktadır. Sonrasında elde edilen sonuca 100 eklenerek her bir ifade için ayrı ayrı yayılma endeksi oluşturulmaktadır. Bankalar, tüketici güven endeksi verilerini stratejik kararlar almada kolaylık sağlaması ve yol gösterici olması bakımından kullanmaktadır. Fakat tüm endeks ve oran analizlerinde olduğu gibi sadece tüketici güven endeksi temel alınarak süreç yönetimi yapılması yanlış bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Tüketici güven endeksi karar alma süreçlerinde yol gösterici kriterlerden sadece bir tanesidir. Endeks,

mevsim etkilerinden arındırılmış tüketici, reel kesim, hizmet, perakende ticaret ve inşaat sektörleri güven endekslerinin alt endekslerinin ağırlıklandırılıp birleştirilmesinden oluşmaktadır. Tüketici güven endeksi, tüketicilerin bireysel ekonomik durumlarını, genel ekonomiye yönelik mevcut durum değerlendirmeleri ve gelecek dönem beklentileri ile gelecekteki harcama ve tasarruf eğilimlerini ölçmeyi hedefleyen bir göstergedir. Bu endeks, Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından yapılan Tüketici Eğilim Anketi'ne göre belirlenmektedir. Anket, bağımsız anket olarak aylık uygulanır ve anket sonuçları yaş ve cinsiyete göre ağırlıklandırılmaktadır. Tüketici güven endeksi, 0 ile 200 arasında değer almaktadır. Bu aralıkta temel gösterge 100 olarak belirlenmiş olup eğer endeksin 100'den aşağı olması durumunda tüketicinin güveninde kötümserlik söz konusu olduğu, 100'den yukarı olması durumunda ise tüketicinin güven duyduğu şeklinde değerlendirilmektedir. Tüketicilerin mevcut durum değerlendirmeleri, beklentileri ve eğilimleri, bireysel mali durumu, genel ekonomi ve harcamaları ile tasarruf eğilimleri aşağıdaki başlıklar kapsamında ölçülmektedir (TÜİK, 2020).

✓ **Kişisel Mali Durum**

- Tüketicinin geçmiş 12 aylık dönemde hanesine ait maddi durumu ve gelecek 12 aylık dönemde hanesine ait maddi durumu ile ilgili beklentisi,
- Gelecek 3 aylık dönemde borç kullanma ihtimali,

✓ **Genel Ekonomi**

- Tüketicinin Türkiye'nin genel ekonomik durumuna ilişkin önceki 1 yıllık dönemi değerlendirmesi ve gelecek 1 yıllık dönemi ilişkin beklentileri,
- Gelecek 1 yıllık dönemde işsiz sayısı değerlendirmesi,
- Mevcut dönemin dayanıklı tüketim malları satın almak için uygunluğuna ilişkin düşüncesi, geçmiş 1 yıllık dönemde tüketici fiyatlarının değişimine ilişkin düşüncesi ve gelecek 1 yıllık dönemde tüketici fiyatlarının değişimine ilişkin beklentileri,
- Gelecek 1 yıllık dönemde ücretlerin değişimine ilişkin beklentileri,

✓ **Harcama ve Tasarruf Eğilimleri**

- Tüketicilerin gelecekle ilgili 3 aylık dönemden elbise ve ayakkabı gibi yarı-dayanıklı tüketim mallarına yönelik harcama yapma düşüncesi ile gelecek 12

aylık dönemde buzdolabı ve çamaşır makinesi gibi dayanıklı tüketim mallarına yönelik harcama yapma niyeti,

- Otomobil satın alma ihtimali,
- Konut inşa ettirme ya da satın alma ihtimali veya konut tamirâtı için para harcama ihtimali ve tasarruf etme ihtimali göz önünde bulundurulmaktadır.

3.3.1.4. Reel Kesim Güven Endeksi

Reel kesim güven endeksi, reel sektörde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların ekonomik görünümüne dair genel izlenimlerini ortaya koymak amacıyla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, reel kesim güven endeksi adı altında imalat faaliyetlerinde bulunan şirketlerin eğilimini ölçmek için her ay iktisadi yönelim anketi şeklinde yayınlanmaktadır. Ankete katılan şirketlerin gelecekte ekonomi hakkında algılarını ve bu algıların üretimlerinde ve yatırımlarında değişikliğe gidip gitmeyeceklerini ve gelecekte GSMH beklentilerini öğrenebilmek için kullanılan önemli göstergelerden birisidir. Bu endeks ile ankete katılan şirket üst düzey yöneticilerinin, yakın geçmişi ve mevcut durumu değerlendirmeleri ve gelecekle ilgili imalat sanayinin kısa vadede eğilimlerini yansıtacak göstergelerin üretilmesi hedeflendiği görülmektedir. Bu anket aylık olarak imalat sanayinde ülke ekonomisine yön veren belirli şirketlerin üst düzey yöneticilerine uygulanmaktadır (TCMB, 2020).

3.3.1.5. BIST 100 Endeksi

Piyasada oluşan hareketlerin takip edebilmesi, ihraç edilen finansal ürünlerde dayanak varlık olması, kolektif yatırım araçları için karşılaştırma ölçütü olarak kullanılması amaçlarıyla farklı nitelikte endeksler hesaplanmaktadır (BIST, 2020). Hisse senedi piyasasında BIST-100 endeksi, temel endeks olarak kullanılmaktadır. 1986 yılında 40 şirket hisse senedi ile başlayıp günümüzde 100 şirketin hisse senedi ile sınırlandırıldığı ve Bileşik Endeks'in devamı şeklinde olduğu görülmektedir. BIST-100 endeksi, Ulusal Pazar'da işlem gören işletmeler ile Kurumsal Ürünler Pazarı'nda işlem gören gayrimenkul ve girişim sermayesi yatırım ortaklıklarının hisse senetlerinden, kurum tarafından belirlenen belirli şartlara göre seçilen 100 hisse senedinden oluşmaktadır. Endeksler ayrıca, aynı veya değişik mekânlardaki aynı veya farklı hisse senedi getirilerinin kıyaslanabilmesini sağlamaktadır. Endeksler, iktisat ve işletme gibi

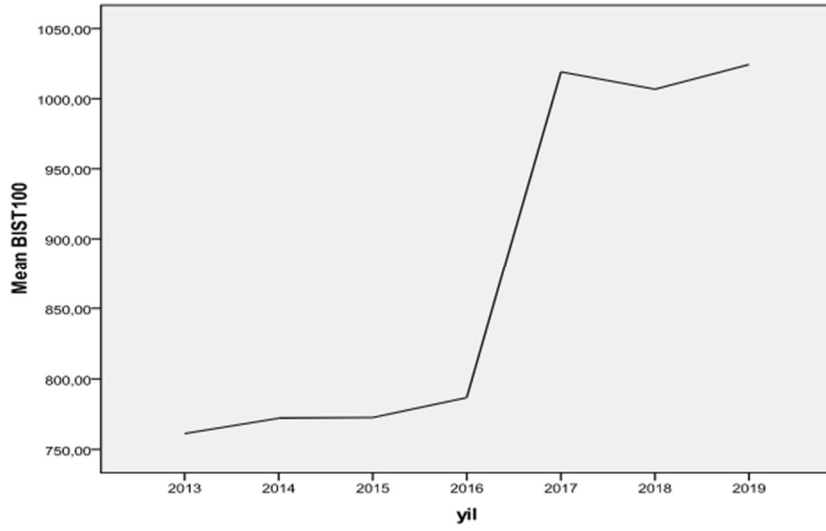
konuların sosyal olaylar arasında bir ilişki olup olmadığı hakkında bilgi de verebilmektedir. Ayrıca endeksler, hisse senedi fiyatları baz alarak, piyasa performansı konusunda hisse yatırımcılarına genel bir bilgi veren göstergelerdir (Demir, 2014: 25-26). Tüketicilerin kendi düşüncelerine olan inançlarının yüksek olması gelecekteki ekonomik duruma karşı güçlü bir güven duyacakları belirtilmektedir. Tüketiciler güven ortamında iyimser bir tavır sergileyerek borsaya daha fazla yatırım yapacaklardır. Dolayısıyla ekonomiye güven arttığında Borsada yer alan hisse senetlerinin fiyatlarının da artacağı değerlendirilmektedir (Hsu vd., 2011). Borsadaki hisse senedi fiyatlarındaki değişimin yüksek olması yatırımcılar tarafından olumlu bir gösterge olarak yorumlanmasına yol açarak tüketici güvenini ve harcamalarını artırıcı bir etkiye sahiptir (Jansen ve Nahuis, 2003). Tüketicilerin geçmişten elde ettikleri tecrübelerle geleceğe dair beklentileri, piyasalar üzerinde etki yaratabildikleri görülmektedir. Örneğin, yatırımcılar ekonomide işlerin kötüye gittiği düşüncesini benimserlerse, ellerindeki hisse senetlerini satmaları söz konusu olacak ve bu durum hisse senedi piyasasında düşme yönünde bir etki yaratabilecektir. Yaşanılacak bu durumun da hisse senedi piyasasını olumsuz olarak etkileyeceği değerlendirilebilir (Chen, 2011: 227).

3.4. Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde, araştırma verilerinin analizi ve analiz sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir. İlk olarak araştırmada yer alan bütün değişkenlerin yıllara göre zaman içerisindeki değişimi incelenmiş, araştırmada kullanılan veri seti analiz edilmiş, ardından veri setindeki parametrelerin normallik ve birim kök testleri yapılmıştır. Daha sonra, normallik testi ve birim kök sonuçlarına bağlı olarak araştırma hipotezlerinin analizlerine yer verilmiştir.

3.4.1. Değişkenlerin Yıllara Göre Değişimi

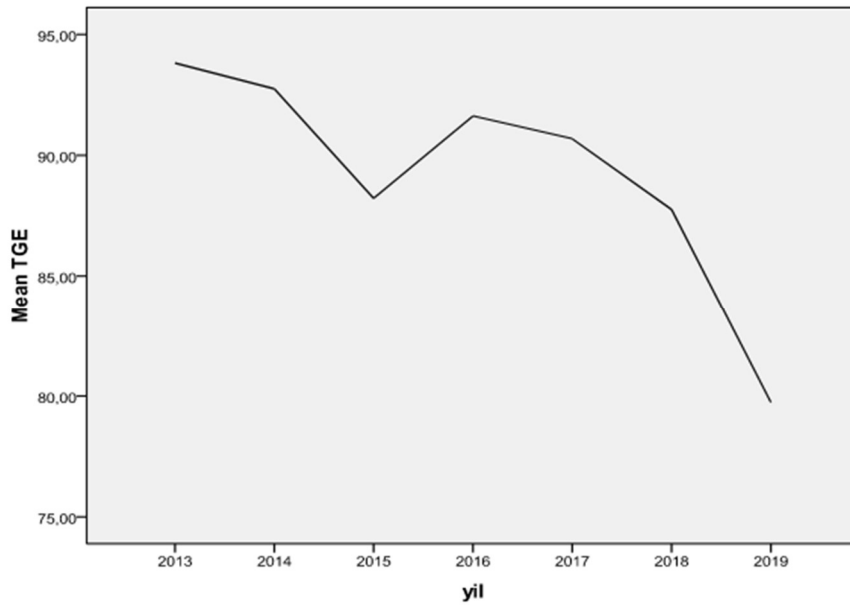
Şekil 3'te yıllara göre BIST-100 endeksinin değişimi gösterilmektedir.

Şekil 3: Yıllara Göre BIST-100 Endeksindeki Değişim

Şekil 3'te görüldüğü üzere, 2013-2016 yılları ile 2017-2019 yılları arasında borsa için iki farklı dönem olarak ele almak mümkündür. 2017 yılına gelindiğinde, 2013-2016 yılları arasındaki değerden ciddi bir yükseliş görülmektedir. Genel olarak tüm araştırma zaman sürecinde BIST-100 endeksinin artış içerisinde olduğunu, sadece 2018 yılında bir önceki yıla göre düşüş, ancak genel trende göre yükseliş devam etmiştir.

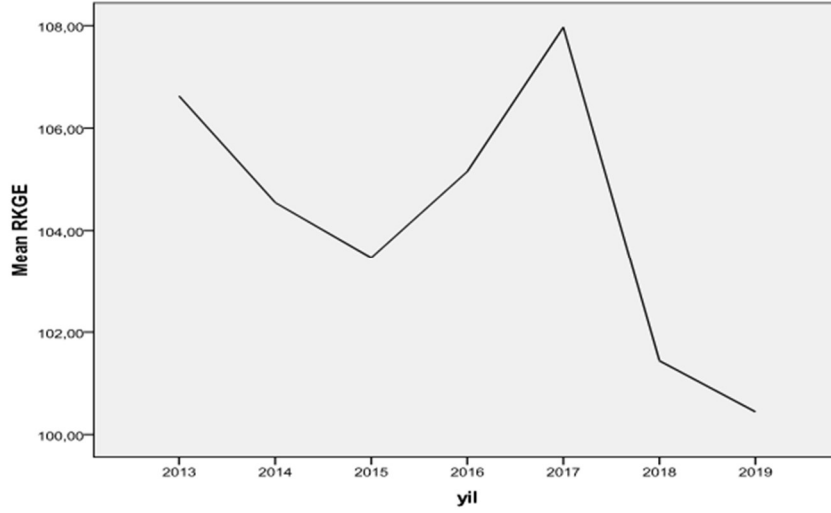
Şekil 4'te yıllara göre tüketici güven endeksinin değişimi gösterilmektedir.

Şekil 4: Yıllara Göre Tüketici Güven Endeksinin Değişimi

Şekil 4'te görüldüğü üzere, tüketici güven endeksinin 2013-2019 yılları arasındaki değişimi 2015 yılındaki trendi bozan düşüşün dışında, genel olarak bir düşüş trendi görülmektedir. Öte yandan tüketici güven endeksi değeri incelenen zaman diliminde %75'in üzerinde ve oldukça yüksek düzeydedir.

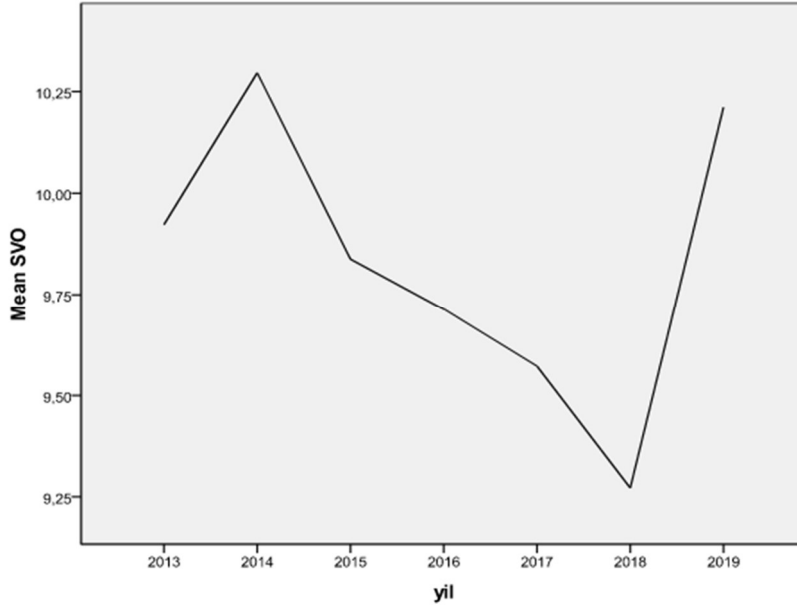
Şekil 5'te yıllara göre reel kesim güven endeksinin değişimi gösterilmektedir.

Şekil 5: Yıllara Göre Reel Kesim Güven Endeksinin Değişimi

Şekil 5'te görüldüğü üzere, reel kesim güven endeksi değerinin değişimi incelenen zaman dilimi içerisinde ciddi değişiklikler göstermiş olsa da genel olarak parite değerinin üzerinden hesaplamaların yapıldığı düşünüldüğünde ve 100'ün altına inmediği dikkate alındığında, piyasalarda reel kesim güven endeksinin ortalamasının çok üzerinde olduğu, reel kesimin ekonomiye güveninin yüksek düzeyde olduğunu ifade etmek mümkündür. 2017 yılında reel kesim güven endeksi incelenen zaman dilimi içerisinde en yüksek düzeyine ulaşırken, 2013 yılında da zaman dilimi içerisindeki ikinci zirvesidir. 2015, 2018 ve 2019 yıllarında ise reel kesim güven endeksinde ciddi düşüşler yaşandığı görülmektedir.

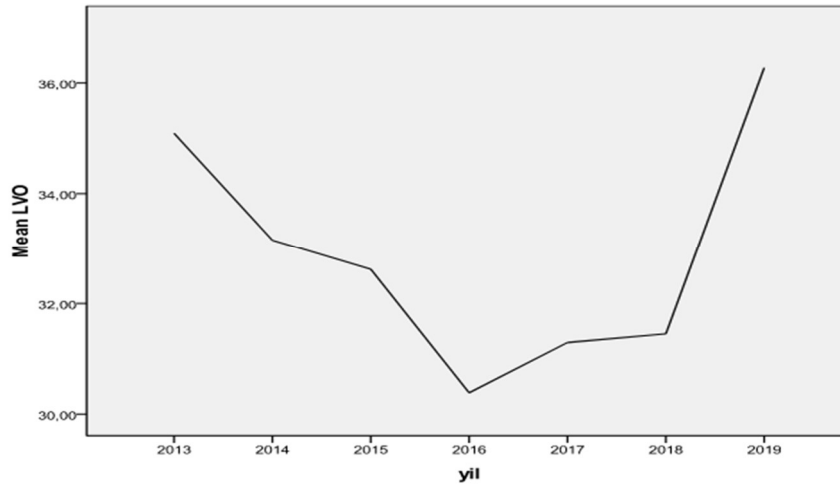
Şekil 6'da yıllara göre bankaların sermaye/varlık oranı değerinin değişimleri gösterilmektedir.

Şekil 6: Yıllara Göre Bankaların Sermaye/Varlık Oranı Değerinin Değişimi

Şekil 6’da görüldüğü üzere, bankaların sermaye/varlık oranı ilgili zaman diliminde 2014 yılında en yüksek değer ve 2018 yılında en düşük değerin kaydedildiği görülmektedir. 2014 yılından 2018 yılına kadar düşüş trendi görülmektedir. 2013 yılından 2014 yılına geçişte ve 2018 yılından 2019 yılına geçişte artış trendi görülürken, 2014 yılından itibaren dört yıl üst üste düşüş eğilimi göstermiştir. Toplamda ilgili zaman dilimi içerisinde çoğunlukla düşüş eğiliminde olduğu ifade edilebilir.

Şekil 7’de yıllara göre bankaların ilgili zaman dilimindeki likidite/varlık oranının değişimleri gösterilmektedir.

Şekil 7: Yıllara Göre Bankaların Likidite/Varlık Oranı Değerinin Değişimi

Şekil 7’de görüldüğü üzere, bankaların likidite/varlık oranı değerlerinin değişimi 2016 yılı dönüm noktası olmuştur. 2016 yılından önce yaşanan düşüş trendi, 2016 yılından itibaren artış trendine girmiştir. Özellikle 2018 yılından sonra, sermaye/toplam varlık parametresindeki artış ile uyumlu olarak, likidite/varlık oranı parametresinde de, ciddi artış olduğu görülmektedir.

3.4.2. Normallik Testi

Araştırmada korelasyon analizlerinde uygun yöntemin (Spearman’s rho-Pearson’s momentler Korelasyonu) seçilmesi için verilerin dağılımının normallik testi yapılmıştır. Araştırma parametrelerinin normal dağılıma uygunluğunun test edilmesi için yapılan Kolmogorov Smirnov Testi sonuçları Tablo 18’de gösterilmektedir.

Tablo 18: Kolmogorov Smirnov Testi sonuçları

		BIST-100	TGE	RKGE	SVO	LVO
Ölçüm sayısı		56	56	56	56	56
Normal Parametreler	Ortalama	877.55	89.23	104.23	9.83	32.89
	Std. Sapma	140.35	5.06	5.22	1.32	18.79
En Uç Farklar	Mutlak	0.138	0.206	0.089	0.249	0.300
	Pozitif	0.138	0.141	0.073	0.174	0.300
	Negatif	-0.078	-0.206	-0.089	-0.249	-0.187
Kolmogorov-Smirnov Z		1.035	1.545	.665	1.862	2.245
p değeri		0.234	0.017	0.768	0.002	0.000

Tablo 18’de Kolmogorov Smirnov Testi sonuçlarına göre, BIST-100 ve RKGE parametrelerinin dağılımı standart normal dağılıma uygunken ($p > 0.05$); diğer araştırma parametrelerinin dağılımı standart normal dağılıma uymamaktadır ($p < 0.05$). Araştırmanın bağımlı değişkenleri olan SVO ve LVO parametrelerinin standart normal dağılıma uymaması nedeniyle, ilişkisel tarama analizinde Spearman’s rho korelasyonu kullanılmıştır.

3.4.3. Birim Kök ve Otokorelasyon Testleri

Panel veri analizi yapılırken seriler arasında yatay kesit bağımlılığı ortaya çıkarsa ve bu test yapılmadıysa analiz sonucu ortaya çıkan sonuçlar tutarlı olmadığı ifade edilmektedir (Breusch ve Pagan, 1980; Pesaran, 2004). Bu bağlamda araştırmada analize başlamadan önce yatay kesit bağımlılığı kontrol edilir ve ortaya çıkacak sonuca göre hangi kuşak

panel birim kök testi yapılmasına karar verilir. Literatürde yapılan çalışmalarda genelde ekonometrik çalışmalarda Augmented Dickey Fuller (ADF) ve PP Phillips-Perron (PP) gibi testler yeterli olduğu görülürken, zaman serilerinde ikinci nesil, panel veri analizinde ise, ikinci ve üçüncü nesil testler tercih edilmektedir. Bu çalışmada seriler arasında yatay kesit bağımlılığı en güncel ve yeni nesil testler olan Pesaran (2007) ve CIPS testleri uygulanmıştır. Pesaran tarafından geliştirilen ve ikinci nesil birim kök testlerinden olan Yatay Kesit Genişletilmiş Augmented Dickey-Fuller (CADF) ve Yatay Kesit Genişletilmiş Im, Pesaran ve Shin (CIPS) testleri yatay kesitler arasındaki ilişkiyi dikkate almaktadır (Wang ve Dong, 2019). Panel birim kök testinde seriler arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek için aşağıdaki hipotezler ile sınımlanmaktadır:

H0: Seri durağan değildir.

H1: Seri durağandır.

Yapılan test sonucunda paneli oluşturan her birim için bir p istatistik değeri bulunmakta ve elde edilen değerler karşılaştırılmaktadır. Ayrıca CADF ve CIPS test sonuçları kritik tablo değerlerinden mutlak değer olarak daha büyük ise, yokluk hipotezi reddedilmekte ve seriler durağan olmaktadır (Pesaran, 2007). Eğer test sonucu olasılık değerinin belirlenen anlam düzeyinden küçük olması sonucunda H0 hipotezi reddedilmektedir. Tablo 19’da araştırma değişkenlerine yönelik birim kök testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 19: Araştırma Değişkenlerine Yönelik Birim Kök Testi Sonuçları

Parametre	t-bar ^a	CV%10	CV %5	CV %1	p
BIST100	1.700	-2.730	-2.860	-3.100	>0.05
TGE	1.700	-2.730	-2.860	-3.100	>0.05
RKGE	1.700	-2.730	-2.860	-3.100	>0.05
SVO	-2.101	-2.730	-2.860	-3.100	0.625
LVO	-2.814	-2.730	-2.860	-3.100	0.222
	CIPS	CV %10	CV %5	CV %1	
BIST100	2.610	-2.21	-2.33	-2.57	CIPS>CV %1
TGE	2.610	-2.21	-2.33	-2.57	CIPS>CV %1
RKGE	2.610	-2.21	-2.33	-2.57	CIPS>CV %1
SVO	-1.595	-2.21	-2.33	-2.57	CIPS<CV %10*
LVO	-0.333	-2.21	-2.33	-2.57	CIPS<CV %10*
SVODF2	-3.075	-2.21	-2.33	-2.57	CIPS>CV %1
LVODF2	-5.318	-2.21	-2.33	-2.57	CIPS>CV %1

* %10 anlamlılık düzeyinde birim kök içermektedir.

Tablo 19’da görüldüğü üzere, CIPS testi sonuçları SVO ve LVO parametreleri birim kök içermektedir ve her iki değişkenin de, birim kök içermeyene kadar farkları alınmıştır. İkinci dereceden farklarında, ilgili parametreler birim kök içermemektedir.

Araştırmanın panel veri modelinde yer alan değişkenlerinin otokorelasyonun varlığını test etmek amacıyla Drukker (2003) testi yapılmıştır. Otokorelasyon testine ilişkin hipotezler şu şekildedir:

H0: Otokorelasyon yok.

H1: Otokorelasyon var.

Araştırma değişkenlerinin otokorelasyon analizi için yapılan Drukker (2003) testi sonuçları Tablo 20’de gösterilmektedir.

Tablo 20: Drukker (2003) Testi Sonuçları

Parametre	Q(p) istatistiği	p değeri	MaxT	Denge
SVO	246.67	0.000	28	Dengeli (balanced)
LVO	3.62	0.164	28	Dengeli (balanced)
SVODF2	11.51	0.003	28	Dengeli (balanced)
LVODF2	2.06	0.358	28	Dengeli (balanced)
SVODF3	4.92	0.085	28	Dengeli (balanced)

Tablo 20’de Drukker (2003) testi sonuçlarına göre SVO verisinin 3. farkında, LVO verisinin ikinci farkında otokorelasyon bulunmamaktadır ($p>0.05$). Bu nedenle analizlerde SVO için üçüncü, LVO için ikinci derece fark kullanılmıştır.

3.4.4. Hipotez Testleri

Araştırmada hipotezler test edilirken, ilk olarak mevduat bankalarının, ardından da katılım bankalarının finansal göstergeleri ile asimetrik bilgi teorisi göstergeleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Analiz sonuçları devam eden başlıklarda gösterilmektedir.

3.4.4.1. Mevduat Bankalarının Sermaye /Varlık Oranı İle Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki

Mevduat bankaların sermaye/varlık oranı ile asimetrik bilgi teorisi değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik aşağıdaki hipotez kurulmuştur:

H1: Mevduat bankaların sermaye/varlık oranı ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Mevduat bankalarının sermaye/varlık oranı ile reel kesim güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Mevduat bankalarının sermaye/varlık oranı ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Mevduat bankalarının sermaye/varlık oranı ile asimetrik bilgi teorisi değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik hipotezlerin testi için yapılan analiz sonuçları Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21: Mevduat Bankalarının Sermaye/Varlık Oranı İle Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki

Mevduat Bankaları		r	p
SVO-TGE	Spearman’s rho	-0.301	0.120
	Yıl ve dönem kontrollü	-0.532*	0.005
SVO-RKGE	Spearman’s rho	-0.356	0.063
	Yıl ve dönem kontrollü	-0.249	0.221
SVO-BIST-100	Spearman’s rho	-0.168	0.393
	Yıl ve dönem kontrollü	-0.068	0.740

*p<0.01

Korelasyon analizi sonuçlarına göre yıl ve dönem kontrolü olmaksızın yapılan Spearman’s rho korelasyonunda mevduat bankalarının sermaye/varlık oranları ile tüketici güven endeksi arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı değilken ($p>0.05$), yıl ve dönem kontrollü korelasyon analizine göre bu ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır ($r=-0.532$; $p<0.01$). Bu nedenle, araştırmanın H1 hipotezi kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, mevduat bankalarının sermaye/varlık oranı ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Mevduat bankalarının sermaye/varlık oranları ile reel kesim güven endeksi arasında hem Spearman’s rho kontrolsüz korelasyon analizi, hem de yıl ve dönem kontrollü korelasyon analizi sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$). Bu nedenle, araştırmanın H2 hipotezi reddedilmiştir. Diğer bir ifadeyle, mevduat bankalarının sermaye/varlık oranı ile reel kesim güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

Mevduat bankalarının sermaye/varlık oranları ile BIST-100 endeksi arasında hem Spearman’s rho kontrolsüz korelasyon analizi, hem de yıl ve dönem kontrollü korelasyon analizi sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$). Bu

nedenle, araştırmanın H3 hipotezi reddedilmiştir. Diğer bir ifadeyle, mevduat bankalarının sermaye/varlık oranı ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

3.4.4.2. Katılım Bankalarının Sermaye/Varlık Oranı ile Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki

Katılım bankalarının sermaye/varlık oranı ile asimetrik bilgi teorisi değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik aşağıdaki hipotez kurulmuştur:

“H4: Katılım bankalarının sermaye/varlık oranı ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.”

“H5: Katılım bankalarının sermaye/varlık oranı ile reel kesim güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.”

“H6: Katılım bankalarının sermaye/varlık oranı ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.”

Katılım bankalarının sermaye/varlık oranı ile asimetrik bilgi teorisi değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik hipotezlerin testi için yapılan analiz sonuçları Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22: Katılım Bankalarının Sermaye/Varlık Oranı İle Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki

Katılım Bankaları		r	p
SVO-TGE	Spearman’s rho	0.343	0.074
	Yıl ve dönem kontrollü	-0.322	0.109
SVO-RKGE	Spearman’s rho	0.001	0.998
	Yıl ve dönem kontrollü	-0.162	0.430
SVO-BIST-100	Spearman’s rho	-0.602*	0.001
	Yıl ve dönem kontrollü	-0.247	0.224

*p<0.01

Mevduat bankalarından farklı olarak, katılım bankalarının sermaye/varlık oranları ile tüketici güven endeksi arasında hem Spearman’s rho korelasyonu, hem de yıl ve dönem kontrollü korelasyon analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı değildir (p>0.05). Bu nedenle, araştırmanın H4 hipotezi reddedilmiştir. Diğer bir ifadeyle, katılım bankalarının sermaye/varlık oranı ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

Mevduat bankaları ile benzer şekilde, katılım bankalarının sermaye/varlık oranları ile reel kesim güven endeksi arasında hem Spearman's rho korelasyonu, hem de yıl ve dönem kontrollü korelasyon analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0.05$). Bu nedenle, araştırmanın H5 hipotezi reddedilmiştir. Diğer bir ifadeyle, katılım bankaların sermaye/varlık oranı ile reel kesim güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

Mevduat bankalarından farklı olarak, katılım bankalarının sermaye/varlık oranları ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($r=-0.602$; $p<0.01$). Ancak yıl ve dönem kontrollü korelasyonda bu ilişki anlamlı değildir ($p>0.05$). Bu nedenle araştırmanın H6 hipotezi kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, katılım bankaların sermaye/varlık oranı ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

3.4.4.3. Katılım ve Mevduat Bankaların Sermaye/Varlık Oranı ile Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasında İlişki

Katılım ve mevduat bankaların sermaye/varlık oranı ile asimetrik bilgi teorisi değişkenleri arasında ilişkiye yönelik aşağıdaki hipotez kurulmuştur:

“H7: Katılım ve Mevduat bankaların sermaye/varlık oranları ile asimetrik bilgi teorisi değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.”

Öncelikle uygun panel veri modelinin bulunması için Hausman (1978) testi yapılmıştır. Tesadüfi ve sabit etkiler modellerinden hangisinin seçileceğine Hausman testi ile karar verilmektedir. Hausman testinde aşağıdaki hipotezler sınanmaktadır:

H0: Tesadüfi etkiler modeli geçerlidir.

H1: Sabit etkiler modeli geçerlidir.

Hausman Testi sonuçları Tablo 23'de verilmiştir.

Tablo 23: Araştırmada Uygun Panel Veri Modelinin Seçimi İçin Yapılan Hausman Testi Sonuçları

	(b) sabit	(B) random	(b-B) Fark
SVODF3=$\beta_0 + \beta_1$ (BIST-100) + β_2 (TGE) + β_3 (RKGE)			
BIST-100	-0.0376	-0.0376	9.01e-15
TGE	0.2291	0.2291	5.61e-13
RKGE	-2.3871	-2.3871	-3.22e13
X ² (3):0.001; p=0.999 >0.05			
p>0.05 Random Etki Modeli			

Hausman testi sonuçlarına göre modelin p değeri 0.05 düzeyinin üzerinde olup, H0 hipotezi, yani tesadüfi (random) etki modeli kabul edilmiştir. Buna göre model aşağıdaki gibi kurulmuştur:

$$\text{SVODF3} = \beta_0 + \beta_1 (\text{BIST-100}) + \beta_2 (\text{TGE}) + \beta_3 (\text{RKGE})$$

Modelin sınanması için yapılan panel veri analizi sonuçları Tablo 24’de verilmiştir.

Tablo 24: Bankaların SVO Değerleri İle Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki İçin Yapılan Panel Veri Analizi Sonuçları

SVODF3	β	Std. Hata	z	P>z	95% Güven aralığı	
					Minimum	Maksimum
BIST-100	-0.0376	0.0366	-1.03	0.305	-0.1094	0.0342
TGE	0.2291	1.2910	0.18	0.859	-2.3012	2.7595
RKGE	-2.3871	1.1159	-2.14	0.032	-4.5742	-0.2000
Sabit	367.3427	98.5130	3.73	0.000	174.2608	560.4245
R ² : 0.1723; X ² (3): 10.83; p=0.0127						

Panel veri analizi sonuçları, yıl ve dönem kontrollü olarak Türk Bankacılık sisteminde, reel kesim güven endeksinin bankaların SVO düzeyi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir (p<0.05). Bunun dışında tüketici güven endeksi ve borsa endeksinin bankaların SVO değerleri üzerindeki etkileri anlamlı değildir (p>0.05).

Yapılan analizlerde, veriler normal dağılım gösterdiğinde lineer regresyon ve varyans analiz modelleri, binom ve oranlar şeklindeki veriler için logit ve probit modelleri ve Poisson veya ki-kare dağılımı gösteren sayılar için ise log-lineer modelleri uygulanmaktadır (McCullagh ve Nelder, 1989). Logit model, “bağımlı değişkenin tahmini değerlerini olasılık olarak hesaplayarak olasılık kurallarına uygun sınıflama yapma imkânı veren, tablolaştırılmış ya da ham veri setlerini analiz eden bir istatistiksel yöntem” şeklinde ifade edilmektedir (Özdamar, 1999). Katılım ve mevduat bankalarının asimetrik

bilgi teorisi uyum farkları logit model ile analiz edilmiştir. Bağımlı değişken normal dağılıma uymadığı için, bağımlı değişkenin logaritmasını alarak yapılan logit model sonuçları Tablo 25’te verilmiştir.

Tablo 25: Katılım Ve Mevduat Bankalarının Asimetrik Bilgi Teorisi Uyum Farklarına Yönelik Yapılan Logit Model Sonuçları

Ln SVO	Standart olmayan katsayılar		Standardize katsayılar	t	p
	B	Std. Hata	Beta		
Tüm bankalar					
(Constant)	26,665	39,423		,676	,502
BIST100	-6,339E-5	,000	-,065	-,259	,797
TGE	-,006	,007	-,209	-,815	,419
RKGE	,002	,006	,060	,269	,789
Yıl	-,012	,019	-,176	-,612	,544
Dönem	-,002	,019	-,016	-,099	,921
R ² : 0.071; F: 0.269; p>0.01					
Mevduat					
(Constant)	19,977	12,974		1,540	,138
BIST100	-6,709E-7	,000	-,003	-,008	,993
TGE	-,006	,002	-,878	-2,681	,014
RKGE	,001	,002	,150	,524	,606
Yıl	-,008	,006	-,488	-1,327	,198
Dönem	,000	,006	-,023	-,117	,908
R ² : 0.143; F: 1.901; p>0.01					
Katılım					
(Constant)	33,354	17,781		1,876	,074
BIST100	,000	,000	-,334	-1,141	,266
TGE	-,005	,003	-,493	-1,659	,111
RKGE	,002	,003	,210	,810	,427
Yıl	-,015	,009	-,582	-1,744	,095
Dönem	-,003	,009	-,065	-,355	,726
R ² : 0.294; F: 3.247; p<0.05					

Logit model sonuçlarına göre, sadece mevduat bankalarında tüketici güven endeksinin SVO üzerindeki katkısının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde olduğunu (p<0.05), bunun dışındaki modellerin ise bankaların SVO düzeylerini açıklamada yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, katılım bankaları ile mevduat bankalarının arasında, tüketici güveni konusunda bir ayrımın olduğunu ve bu mevduat bankalarının tüketici güvenine daha çok ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu nedenle araştırmanın

H7 hipotezi reddedilmiştir. Diğer bir ifadeyle, katılım ve mevduat bankaların sermaye /varlık oranları ile asimetrik bilgi teorisi değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

3.4.4.4. Mevduat Bankalarının Likidite/Varlık Oranı ile Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki

Mevduat bankaların likidite/varlık oranı ile asimetrik bilgi teorisi değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik aşağıdaki hipotez kurulmuştur:

“H8: Mevduat bankaların likidite/varlık oranı ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.”

“H9: Mevduat bankaların likidite/varlık oranı ile reel kesim güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.”

“H10: Mevduat bankaların likidite/varlık oranı ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.”

Mevduat bankaların likidite/varlık oranı ile asimetrik bilgi teorisi değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik hipotezlerin testi için yapılan analiz sonuçları Tablo 26’da verilmiştir.

Tablo 26: Mevduat Bankaların Likidite/Varlık Oranı İle Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki

Mevduat Bankaları		r	p
LVO-TGE	Spearman’s rho	0.654*	0.000
	Yıl ve dönem kontrollü	0.372	0.061
LVO-RKGE	Spearman’s rho	0.243	0.212
	Yıl ve dönem kontrollü	0.397*	0.045
LVO-BIST-100	Spearman’s rho	-0.776*	0.000
	Yıl ve dönem kontrollü	0.201	0.325

*p<0.01*p<0.05*p<0.01

Korelasyon analizi sonuçlarına göre yıl ve dönem kontrolü olmadan yapılan Spearman’s rho korelasyonunda mevduat bankalarının likidite/varlık oranları ile tüketici güven endeksi arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıyken ($r=0.654$; $p<0.01$), yıl ve dönem kontrollü korelasyon analizine göre bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0.05$). Bu nedenle, araştırmanın H8 hipotezi kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, mevduat bankaların likidite/varlık oranı ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Reel kesim ile mevduat bankalarının likidite/varlık oranları arasında Spearman's rho korelasyon analizi sonuçlarına göre anlamlı bir ilişki tespit edilmezken ($p>0.05$), yıl ve dönem kontrollü korelasyon analizine göre pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır ($r=0.397$; $p<0.05$). Bu nedenle araştırmanın H9 hipotezi kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, mevduat bankaların likidite/varlık oranı ile reel kesim güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Mevduat bankalarının likidite/varlık oranları ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde bir ilişki varken ($r=-0.776$; $p<0.01$), yıl ve dönem kontrollü analizde ise bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0.05$). Bu nedenle araştırmanın H10 hipotezi kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, mevduat bankaların likidite/varlık oranı ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

3.4.4.5. Katılım Bankalarının Likidite/Varlık Oranı ile Asimetrik Bilgi Teorisi

Değişkenleri Arasındaki İlişki

Katılım bankaların likidite/varlık oranı ile asimetrik bilgi teorisi değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik aşağıdaki hipotez kurulmuştur:

“H11: Katılım bankaların likidite/varlık oranı ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.”

“H12: Katılım bankaların likidite/varlık oranı ile reel kesim güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.”

“H13: Katılım bankaların likidite/varlık oranı ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.”

Katılım bankaların likidite/varlık oranı ile asimetrik bilgi teorisi değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik hipotezlerin testi için yapılan analiz sonuçları Tablo 27’de verilmiştir.

Tablo 27: Katılım Bankalarının Likidite/Varlık Oranı İle Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki

Katılım Bankaları		r	p
LVO-TGE	Spearman's rho	-0.200	0.307
	Yıl ve dönem kontrollü	-0.485*	0.012
LVO-RKGE	Spearman's rho	-0.352	0.066
	Yıl ve dönem kontrollü	-0.373	0.061
LVO-BIST-100	Spearman's rho	0.012	0.951
	Yıl ve dönem kontrollü	-0.124	0.547

Katılım bankalarında likidite/varlık ile tüketici güven endeksi arasında Spearman's rho korelasyon analizine göre istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yokken ($p>0.05$), yıl ve dönem kontrollü olarak değerlendirildiğinde, bu ilişki anlamlı ve negatif yöndedir ($r=-0.485$; $p<0.05$). Bu nedenle araştırmanın H11 hipotezi kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, katılım bankalarının likidite/varlık oranı ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Hem Spearman's rho korelasyon analizi sonuçları, hem de yıl ve dönem kontrollü korelasyon analizi sonuçları, katılım bankalarının likidite/varlık oranları ile reel kesim güven endeksi arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını ortaya koymuştur. Bu nedenle araştırmanın H12 hipotezi reddedilmiştir. Diğer bir ifadeyle, katılım bankalarının likidite/varlık oranı ile reel kesim güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

Reel kesim güven endeksine benzer şekilde, Spearman's rho korelasyon analizi ile yıl ve dönem kontrollü korelasyon analizi sonuçları, katılım bankalarının likidite/varlık oranları ile borsa endeksi arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını ortaya koymuştur ($p>0.05$). Bu nedenle araştırmanın H13 hipotezi reddedilmiştir. Diğer bir ifadeyle, katılım bankalarının likidite/varlık oranı ile borsa endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

3.4.4.6. Katılım ve Mevduat Bankalarının Likidite/Varlık Oranı ile Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki

Katılım ve mevduat bankalarının likidite/varlık oranı ile güven endeksleri ve BIST-100 endeksi arasında ilişkiye yönelik olarak aşağıdaki hipotez kurulmuştur:

“H14: Katılım ve mevduat bankalarının likidite/varlık oranları ile asimetrik bilgi teorisi değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.”

Öncelikle uygun panel veri modelinin bulunması için Hausman testi yapılmıştır. Hausman Testi sonuçları Tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 28: Araştırmada Uygun Panel Veri Modelinin Seçimi İçin Yapılan Hausman Testi Sonuçları

	(b) sabit	(B) random	(b-B) Fark
LVODF2=$\beta_0 + \beta_1$ (BIST-100) + β_2 (TGE) + β_3 (RKGE)			
BIST-100	0.1299	0.1299	-1.14e-15
TGE	2.9151	2.9151	3.64e-14
RKGE	-7.1325	-7.1325	-5.02e-13
X ² (3):0.001; p=0.999 >0.05			
p>0.05 Random Etki Modeli			

Hausman testi sonuçlarına göre modelin p değeri 0.05 düzeyinin üzerinde olup random etki modeli kabul edilmiştir. Buna göre model aşağıdaki gibi kurulmuştur:

$$LVODF2 = \beta_0 + \beta_1 (BIST-100) + \beta_2 (TGE) + \beta_3 (RKGE)$$

Modelin sınanması için yapılan panel veri analizi sonuçları Tablo 29’da verilmiştir.

Tablo 29: Bankaların Likidite/Varlık Oranları İle Asimetrik Bilgi Teorisi Değişkenleri Arasındaki İlişki İçin Yapılan Panel Veri Analizi Sonuçları

LVODF2	β	Std. Hata	z	P>z	95% Güven aralığı	
					Minimum	Maksimum
BIST-100	0.1299	0.1169	1.11	0.266	-0.0991	0.3590
TGE	2.9151	4.1177	0.71	0.479	-5.1554	10.9858
RKGE	-7.1325	3.5591	-2.00	0.045	-14.1083	-0.1568
Sabit	491.2366	314.6828	1.56	0.119	-125.5499	1108.023
R ² : 0.0956; X ² (3): 5.69; p=0.1275						

Panel veri analizi sonuçları, LVO üzerinde sadece RKGE parametresinin etkisinin anlamlı olduğunu (p<0.05), ancak genel olarak modelin anlamlı olmadığını göstermiştir (p>0.05). Modelin açıklama gücü %9.56 olsa da, model bankaların LVO değerlerini açıklamada, asimetrik bilgi değişkenlerinin yeterli olmadığını göstermektedir.

Katılım ve mevduat bankalarının asimetrik bilgi teorisi uyum farklarına yönelik yapılan logit model sonuçları Tablo 30’da verilmiştir.

Tablo 30: Katılım Ve Mevduat Bankalarının Asimetrik Bilgi Teorisi Uyum Farklarına Yönelik Yapılan Logit Model Sonuçları

Ln SVO	Standart olmayan katsayılar		Standardize katsayılar	t	p
	B	Std. Hata	Beta		
Tüm bankalar					
(Constant)	71,816	184,375		,390	,699
BIST100	2,789E-5	,001	,006	,024	,981
TGE	-,006	,032	-,044	-,171	,865
RKGE	-,001	,027	-,009	-,040	,968
Yıl	-,034	,091	-,108	-,370	,713
Dönem	-,002	,089	-,003	-,017	,987
R ² :0.093; F:0.061; p>0.01					
Mevduat					
(Constant)	100,548	11,827		8,501	,000
BIST100	-2,672E-6	,000	-,003	-,036	,971
TGE	,002	,002	,106	1,140	,266
RKGE	,001	,002	,064	,787	,440
Yıl	-,049	,006	-,869	-8,347	,000
Dönem	,003	,006	,032	,567	,576
R ² :0.931; F: 74.197; p<0.01					
Katılım					
(Constant)	43,083	45,897		,939	,358
BIST100	5,846E-5	,000	,068	,205	,840
TGE	-,013	,008	-,560	-1,667	,110
RKGE	-,004	,007	-,155	-,526	,604
Yıl	-,019	,023	-,311	-,824	,419
Dönem	-,006	,022	-,058	-,282	,781
R ² :0.097; F:1.580; p<0.05					

Logit model sonuçları, sadece mevduat bankalarında yılın LVO üzerindeki katkısının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde olduğunu ($p < 0.05$), bunun dışındaki modellerin ise bankaların LVO düzeylerini açıklamada yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, katılım bankaları ile mevduat bankalarının arasında likidite/varlık konusunda bir ayrım olmadığını, sadece yıllara göre mevduat bankalarının likidite/varlık düzeyinin düşüş yaşadığını göstermektedir. Bu nedenle araştırmanın H14 hipotezi reddedilmiştir. Diğer bir ifadeyle, katılım ve mevduat bankaların likidite/varlık oranları ile asimetrik bilgi teorisi değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

SONUÇ

Ülke ekonomileri için bankalar büyük önem arz etmektedir. Bankacılık sektörünün istikrarlı ve güçlü olmasının, ülke ekonomisinin gelişimine ve sürdürülebilir büyümesine önemli katkıları bulunmaktadır. Ekonomik gelişmelere en duyarlı sektörlerin başında gelen bankacılık sektörü üzerinde, asimetrik bilgi problemi önemli etkilere sahiptir. Asimetrik bilgi, bir tarafın diğer tarafa göre daha çok bilgiye sahip olması şeklinde tanımlanmaktadır. Asimetrik bilgi probleminin sektör içerisinde yer alan bankaları olumsuz etkilediği görülmektedir. Asimetrik bilgi sonucu ortaya çıkan bankacılık krizi ile bankalara duyulan güvenin azalması sonucu, tasarruf sahiplerinin fonlarını geri çekmek için bankalara hücum etmelerine sebep olabilmektedir. Müşterilerin hücum etmesinin nedenleri arasında, banka bilançolarını bozulması, piyasada oluşan kötü haberler, belirsizlik gibi birçok neden olduğu bilinmektedir. Mishin; bankacılık krizlerine sebep olan dört faktör üzerinde durmuştur. Bu dört faktör; faiz oranı, bilançoların bozulması, belirsizlik ve borsa çöküşüdür. Oluşan bu krizlerin ve krize sebep olan faktörlerin ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Bu faktörler üzerinde de asimetrik bilgi teorisi oldukça büyük öneme sahiptir.

Bankalarda likidite yetersizliğinin olması, bankaya ve bankacılık sektörüne olan güveni azaltan bir diğer önemli husustur. Bu durum yatırımcının güvenle hareket etmesine engel teşkil ederken bankacılık faaliyetlerini de olumsuz olarak etkilemektedir. Bankalardaki likidite fazlası ise, kârlılığı azaltan bir etkidir. Bu etkenlerle müşteriler fonları geri çekebilirler. Bankaların elindeki likidite ile bu fonların çekilme durumundaki zararı önleyebilmesi gerekmektedir. Zararın önlenmesi durumunda banka iflasa sürüklenebilir ve krizin boyutu tüm ülke ekonomisini etkileyebilir. Bankaların sermayeleri ise, kullanılan fonların özünü oluşturmakta ve olası güçlüklerin yenilmesine yardımcı araçlar olarak değerlendirilmektedir. Bankaların sermaye büyüklüğü finansal güç göstergesi olarak da yorumlanmaktadır. Banka sermayelerinin yeterli düzeyde olması, tasarruf sahiplerini ve fonlarını koruyarak müşterilere karşı güven vermektedir. Ayrıca bankaların borç ödeme kabiliyetinin etkinliğinin de bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Son yıllarda katılım bankacılığının başta mevduat bankaları olmak üzere diğer bankacılık türlerinden fark olduğunu gösterebilmek ve toplum nezdinde farkındalığı artırabilmek amacıyla birçok teorik ve ampirik çalışmalar yapılmaktadır.

Bankacılık sektörü için önemli bir olgu olan asimetrik bilgi teorisi ile ilgili çalışmaların ise, genellikle tanımlayıcı ve teorinin açıklamasının yapıldığı çalışmalar olduğu görülmektedir. Özellikle Türkiye’de katılım bankaları ile mevduat bankalarının asimetrik bilgi teorisi çerçevesinde ilişkinin araştırıldığı çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın, bu anlamda literatüre katkı sağlayacağı ve sektördeki yöneticilere ve yatırımcılara mevcut durum değerlendirmesi imkânı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, 2013-2019 yılları arasında asimetrik bilgi kriterlerinin Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankaları ile katılım bankalarının finansal performansları üzerindeki etkilerini ampirik olarak incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, bankaların bilanço göstergeleri olan sermaye/toplam varlık ve likidite/toplam varlık oranları ile asimetrik bilgi teorisine göre Türkiye ekonomisini göstermede kabul edilen değişkenlerin banka bilançoları üzerindeki etkisi olduğu düşünülen tüketici güven endeksi, reel kesim güven endeksi ve BIST-100 endeksi değişkenlerin yıllar içerisindeki ilişki düzeylerinin ne yönde değiştiği, bu değişimlerin bankacılık sektörünü ne denli etkilediği ve ortaya koyduğu sonuçların neler olduğuna yönelik sorulara cevaplar aranması hedeflenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde asimetrik bilgi teorisine genel bir bakış ile bankacılık sektörüne etkilemesine yer verilmiş ve asimetrik bilgi teorisinin katılım bankacılığı sistemi üzerindeki etkileri irdelenmiştir. İkinci bölümde, bankacılık faaliyetleri, banka türleri ve bankacılık sektörünün genel yapısı incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, asimetrik bilgi teorisi çerçevesinde banka bilançoları arasındaki ilişki ve asimetrik bilgi teorisinin bankalar üzerindeki etkisini araştıran teorik ve ampirik çalışmalara yer verilmiştir. Literatürde yapılan çalışmalar incelenerek, çalışmanın hipotezleri ve modeli oluşturulmuştur. Çalışmanın modelinde bağımlı değişkenler sermaye/toplam varlık ve likidite/toplam varlık bağımsız değişkenler ise, tüketici güven endeksi, reel kesim güven endeksi ve BIST-100 endeksi şeklinde yer almaktadır. Çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları ile mevduat bankaları örneklem kullanarak ele alınmıştır. Kalkınma ve yatırım bankaları mevduat veya katılım fonu kabulü yapmadığından bu çalışmada kapsam dışı bırakılmıştır. Araştırma kullanılan değişkenler için elde edilen veriler 2013Q1-2019Q4 yılları arasında 3 aylık dönemler şeklinde ele alınmıştır. Araştırmada yer alan bütün değişkenlerin yıllara göre zaman içerisindeki değişimi incelenmiş, çalışmada kullanılan veri setinin değişkenleri

arasındaki ilişki ve etkiyi ölçmek için korelasyon, regresyon ve panel veri analizi kullanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen analiz sonuçlarına göre, yıl ve dönem kontrolü olmaksızın yapılan korelasyon analizinde, mevduat bankalarının sermaye/varlık oranları ile tüketici güven endeksi arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı değilken; yıl ve dönem kontrollü korelasyon analizine göre bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aradaki ilişkinin yönü negatif olup, tüketici güven endeksi arttıkça, bankaların sermaye/varlık oranları düştüğü görülmektedir. Bir başka ifadeyle, ekonomiye güven arttıkça bankalarda sermaye/varlık oranları düşmektedir. Bu durum, tüketici güven endeksi arttıkça yatırımların arttığına da işaret etmektedir. Yıl ve dönem kontrollü analizin anlamlı çıkması ise, bankaların konjonktürel gelişmeler çerçevesinde hareket ettiklerini göstermektedir. Bu bulgu, günümüz Türkiye makroekonomik yapısına da uygun olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Mevduat bankalarının sermaye/varlık oranları ile reel kesim güven endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bu durum, Türk bankacılık sisteminde bankaların sermaye ve varlıklarının, reel kesimin hareketleriyle doğrudan ilişkili olmadığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, reel kesim güveni, bankacılık üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Tüketici kesiminin bankalara likidite veren, reel kesimin ise kredi alan taraf olduğu düşünüldüğünde bu sonucun, mevduat bankaları için beklenen bir sonuç olduğu değerlendirilebilir. Mevduat bankalarının sermaye/varlık oranları ile BIST-100 endeksi istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Literatür bölümünde değinilen kaynaklarda ve ampirik çalışmalarda görüleceği üzere, Türkiye’de borsa yatırımcısı genellikle kısa vadeli yatırım yapan ve çoğunlukla yabancı yatırımcılardan oluşmaktadır. Bu durumun sonucu olarak, borsa yatırımcısı ile banka müşterilerinin çoğunluğunun aynı kesim olmadığı değerlendirilebilir.

Mevduat bankalarından farklı olarak, katılım bankalarının sermaye/varlık oranları ile tüketici güven endeksi arasında hem Spearman’s rho korelasyonu, hem de yıl ve dönem kontrollü korelasyon analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuçta, Türkiye’de katılım bankalarının henüz mevduat bankalarının yanında çok küçük bir pazar payına sahip olmaları ve katılım bankası tercih nedenlerinin tüketici güven endeksinden çok dini gerekçeler olmasının etkili olduğu ifade edilebilir. Mevduat bankaları ile benzer şekilde, katılım bankalarının sermaye/varlık oranları ile reel

kesim güven endeksi arasında hem Spearman's rho korelasyonu, hem de yıl ve dönem kontrollü korelasyon analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Yine burada da, Türkiye'de katılım bankalarının henüz mevduat bankalarının yanında çok küçük pazar payına sahip olmaları ve reel kesim ile katılım bankaları arasındaki ilişkinin sınırlı olmasının bu sonuç üzerinde etkili olduğu ifade edilebilir. Mevduat bankalarından farklı olarak, katılım bankalarının sermaye/varlık oranları ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılım bankalarının tarihsel sürecinin nispeten kısa olmasının bu sonuç üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Öte yandan korelasyon analizinin anlamlı çıkması ve işaretinin negatif olması, borsa yatırımcılarının çoğunun yabancı olması da dikkate alındığında, özellikle İslam ülkelerinden gelen yabancı yatırımcılar tarafından katılım bankalarının borsaya göre alternatif olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Panel veri analizi sonuçlarına göre, yıl ve dönem kontrollü olarak Türk Bankacılık sisteminde, reel kesim güven endeksinin, bankaların sermaye/varlık oranı düzeyi üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun dışında tüketici güven endeksi ve borsa endeksinin, bankaların sermaye/varlık oranı değerleri üzerindeki etkileri anlamlı olmadığı görülmektedir. Logit model sonuçlarına göre, sadece mevduat bankalarında tüketici güven endeksinin sermaye/varlık oranı üzerindeki katkısının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde olduğunu, bunun dışındaki modellerin ise bankaların sermaye/varlık oranı düzeylerini açıklamada yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, katılım bankaları ile mevduat bankalarının arasında, tüketici güveni konusunda bir ayrımın olduğunu ve bu mevduat bankalarının tüketici güvenine daha çok ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu nedenle, katılım ve mevduat bankaların sermaye /varlık oranları ile asimetric bilgi teorisi değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Korelasyon analizi sonuçlarına göre, mevduat bankalarının likidite/varlık oranları ile tüketici güven endeksi arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıyken, yıl ve dönem kontrollü korelasyon analizine göre bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Aradaki ilişkinin yönü pozitif olup, tüketici güven endeksi arttıkça, bankaların likidite/varlık oranları artmaktadır. Ancak yıl ve dönem dikkate alındığında, aradaki ilişki anlamlı çıkmamaktadır. Dolayısıyla mevduat bankalarının likidite/varlık oranları ile

tüketici güven endeksi arasında konjonktürel gelişmeler odağında, geçici ve değişken bir ilişki olduğu değerlendirilebilir.

Reel kesim ile mevduat bankalarının likidite/varlık oranları arasında Spearman's rho korelasyon analizi sonuçlarına göre anlamlı bir ilişki tespit edilmezken, yıl ve dönem kontrollü korelasyon analizine göre pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır. Bu durum, mevduat bankalarının likidite/varlık oranlarının, reel kesim güven endeksi ile ilişkili olduğunu, döneme bağlı olduğunu, reel kesimin güveni arttıkça yatırımların da arttığını ve bankaların bunda aracı olduğunu göstermektedir. Mevduat bankalarının likidite/varlık oranları ile BIST-100 endeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde bir ilişki varken, yıl ve dönem kontrollü analizde ise, bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, borsanın zamandan bağımsız olarak, bankalara yatırım bakımından önemli ve anlamlı bir rakip ya da yatırımcı çerçevesinden bakıldığında, bir alternatif olarak kaynaklanması şeklinde değerlendirilebilir.

Katılım bankalarında likidite/varlık ile tüketici güven endeksi arasında Spearman's rho korelasyon analizine göre istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Yıl ve dönem kontrollü olarak değerlendirildiğinde ise, bu ilişki anlamlı ve negatif yönde olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar, zamana ve konjonktürel gelişmelere göre, tüketiciler katılım bankalarını seçmekte ve mevduat bankalarına alternatif görmektedir. Hem Spearman's rho korelasyon analizi sonuçları, hem de yıl ve dönem kontrollü korelasyon analizi sonuçları, katılım bankalarının likidite/varlık oranları ile reel kesim güven endeksi arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, uzun ve kısa vadede, reel kesimin güven düzeyinin katılım bankalarının likidite/varlık düzeyleri üzerinde anlamlı etkisinin olmadığını göstermektedir. Reel kesim güven endeksine benzer şekilde, Spearman's rho korelasyon analizi ile yıl ve dönem kontrollü korelasyon analizi sonuçları, katılım bankalarının likidite/varlık oranları ile borsa endeksi arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, uzun ve kısa vadede, borsa endeksinin katılım bankalarının likidite/varlık düzeyleri üzerinde anlamlı etkisinin olmadığını göstermektedir.

Panel veri analizi sonuçları, likidite/varlık oranı üzerinde sadece reel kesim güven endeksi parametresinin etkisinin anlamlı olduğunu, ancak genel olarak modelin anlamlı olmadığını göstermiştir. Her ne kadar modelin açıklama gücü %9.56 olsa da, model

bankaların likidite/varlık oranı değerlerini açıklamada, asimetric bilgi değişkenlerinin yeterli olmadığını göstermektedir. Logit model sonuçları, sadece mevduat bankalarında yılın likidite/varlık oranı üzerindeki katkısının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde olduğunu, bunun dışındaki modellerin ise, bankaların likidite/varlık oranı düzeylerini açıklamada yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, katılım bankaları ile mevduat bankalarının arasında likidite/varlık oranı konusunda bir ayırım olmadığını, sadece yıllara göre mevduat bankalarının likidite/varlık oranı düzeyinin düşüş yaşadığını göstermektedir. Ayrıca, katılım bankaları ve mevduat bankaların likidite/varlık oranlarında asimetric bilgi sorunundan aslında uzaklaşma durumunu gösterdiği değerlendirilebilir. Asimetric bilgi problemi sonucunda oluşan manipölasyonların ve spekülasyonların bankalara olan bağımlılığı azalttığı, katılım bankalarında dini gerekçeler olduğu için bankaya yönelim olduğu söylenebilir. Bu nedenle araştırmanın, katılım ve mevduat bankalarının likidite/varlık oranları ile asimetric bilgi teorisi değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Mevduat bankaları ile katılım bankaları arasında önemli farklılıklar olmasına rağmen toplum nezdinde, faaliyetleri bakımından katılım bankaları ile mevduat bankalar arasında farkın olmadığı düşüncesi yaygındır. Fakat literatürde yapılan birçok çalışmada katılım bankaları ile mevduat bankalar arasında farkın olduğu ve katılım bankalarının mevduat bankalarına alternatif bir bankacılık türü olduğu görülmüştür (Parlakkaya ve Çürük, 2011; Iqbal; 2012; Gökalp; 2014; Toraman, Ata ve Buğan, 2015; Yurttadur ve Demirbaş; 2017; Tuncay, 2018; Erer, Erer ve Korkmaz; 2019). Katılım bankalarının mevduat bankalarından daha fazla verimlilik ve istikrar getireceği ve asimetric bilge problemine daha az maruz kalacağı savunulmakta ve asimetric bilgi probleminin katılım bankalarının mevduat bankalarından daha iyi ele aldıkları ifade edilmektedir (Al-Jarhi, 2002; Sadr ve Iqbal, 2002; Al-Jarhi, 2002; M. Khan ve Mirakhor, 1994; Al-Jarhi, 2021). Asimetric bilgi teorisi çerçevesinde kullanılan değişkenler ile banka bilançoları arasında ilişki olduğu ve bu değişkenlerin bankacılık sektörü üzerindeki etkilediği görülmektedir (Ekiz, 2006; Kaygısız, 2019; Gürgür ve Kılınç, 2015; Taşkın, 2011; Erdoğan ve Beşballı, 2009). Asimetric bilgi teorisinin katılım bankalarının ve mevduat bankaların makroekonomik göstergelerden ve piyasa koşullarından etkilenme düzeylerinde farklılıklar bulunmuştur (Sayan, 2019)

Bu araştırmada, katılım bankaları ile mevduat bankalarının banka bilanço göstergeleri olan sermaye/varlık oranı ve likidite/varlık oranı ile asimetric bilgi teorisinin göstergeleri olan tüketici güven endeksi, reel kesim güven endeksi ve BIST 100 değerleri arasında ilişki ve etkilenme düzeyleri farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda;

- Katılım bankaları ile mevduat bankalar arasında farkın olduğu ve katılım bankalarının mevduat bankalarına alternatif bir bankacılık türü olduğu,
- Asimetric bilgi kriterleri çerçevesinde kullanılan değişkenler ile banka bilançoları arasında ilişki olduğu ve bu değişkenlerin bankacılık sektörünü etkilediği,
- Bu iki banka türünün makroekonomik göstergelerden ve piyasa koşullarından etkilenme düzeylerinde farklılıklar olduğu,
- Mevduat bankalarının katılım bankalarına oranla asimetric bilgi sorunundan daha fazla etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu sonuçlar daha önce yapılan çalışmalarla elde edilen bulguları desteklemektedir.

Katılım bankaları ve mevduat bankalarının bilançoları ile bu bilanço kalemlerine etki eden faktörlerin asimetric bilgi teorisi çerçevesinde detaylı incelenmesi ülke ekonomisi açısından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda araştırma, bankacılık sektörünün yıllar içerisindeki gelişimini ve değişimini göstermekte, katılım bankaları ile mevduat bankaları arasındaki farklılığını vurgulamakta ve asimetric bilgi teorisinin değişkenlerinin bu iki banka türünün banka bilançoları arasında ilişki olduğu ve asimetric bilgi teorisinin bankacılık sektörü üzerindeki farkı düzeyde etkilediği ortaya koymaktadır. Bu çalışma ile asimetric bilgi teorisinin mevduat bankaları daha fazla etkilediği bu bankaların bu konuya daha fazla önem vermeleri gerekmekte ve önlemler almaları gerekmektedir. Asimetric bilgi teorisinin katılım bankacılığı üzerindeki etkisini en aza indirebilmek için, özsermayeye dayalı yöntemlerin daha fazla uygulanmasının gerekliliği değerlendirilmektedir. Bu koşullar sağlandığında katılım bankacılığı ülke ekonomisinin gelişimi ve sürdürülebilir büyümede daha önemli bir aktör olarak yer alacaktır.

Politika yapıcı ve uygulayıcılara önerileri ise, faizin ortaya çıkardığı olumsuzlukları ortadan kaldırmak ve ekonomik istikrarı sağlayabilmek için hem devletin katılım bankacılığına desteğinin daha da artması hem de sektör uygulayıcıların katılım bankalarının pazar paylarını artıracak çalışmalara odaklanmaları gerekmektedir. Sektör

temsilcileri, politika yapıcı ve uygulayıcılar mevduat bankalarına kıyasla katılım bankalarının performansını ekonomiyi daha fazla katkı sağlayacağı, daha istikrar getireceği ve krizlere karşı daha dayanıklı olduğunu anlamaya odaklanmalıdırlar. Bu yaklaşım, katılım bankacılığı ile ekonomiyi geliştirmek, işsizliği ve gelir adaletsizliğini azaltmak için etkili politikalar oluşturmalarına da katkı sağlayacaktır.

Bu çalışma asimetrik bilgi teorisi ile banka bilançoları arasındaki ilişkiye odaklanmakta ve bu bağlamda literatüre katkı sunmaktadır. Çalışmada asimetrik bilgi teorisinin mevduat bankaları ile katılım bankalarının sermaye/varlık oranı ile likidite/varlık oranı arasındaki ilişki ve bu banka türlerinin asimetrik bilgi teorisi çerçevesinde ekonomiye etkilerini değerlendirmektedir. Teorik olarak, İslam iktisadı çerçevesinde asimetrik bilgi teorisinin katılım bankalarındaki rolü ile ilgili literatüre katkı sağlanmaktadır. Ayrıca katılım bankaları ile mevduat bankalarının banka bilanço değişkenleri ile asimetrik bilgi teorisi değişkenleri arasındaki ilişkinin incelenmesi ve panel veri analizi ile ekonomi üzerindeki etkisini araştıran az sayıdaki çalışmalardan biri olması literatüre katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın 2013-2019 dönemine ait veriler ile sınırlı olması nedeniyle, gelecekte yapılacak çalışmalar, daha farklı banka bilanço kalemleri ile daha kapsamlı bir model oluşturularak verimli sonuçlar alınabilir. Çalışmada Türkiye'deki katılım bankaları ile mevduat bankalarının verileri alınmış ve dolayısıyla farklı ülkelerle kıyaslama yapılmasında literatüre ayrıca katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2003). Tarımsal İşletmelerde Finansal Performans Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20, 21–37.
- Aggarwal, R. K. ve Yousef, T. (2000). Islamic Banks and Investment Financing. *Journal of Money, Credit and Banking*, 32(1), 93–120.
- Agrawal, A. (2007). *Understanding Sub-Prime Crisis in Information Asymmetry Framework*.
- Akerlof, G. A. (1970). The Market for “Lemons”: Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, 84(3), 488–500.
- Akkuş, H. T. ve Zeren, F. (2019). Tüketici Güven Endeksi ve Katılım-30 İslami Hisse Senedi Endeksi Arasındaki Saklı İlişkinin Araştırılması: Türkiye Örneği. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(1), 53–70. <https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.19.02.1060>
- Aktaş, M. ve Akdağ, S. (2013). Türkiye’de Ekonomik Faktörlerin Hisse Senedi Fiyatları İle İlişkilerinin Araştırılması. *International Journal Social Science Research*, 2(2), 49–67.
- Aktaş, R. ve Tokat, H. A. (2019). Finansal Piyasalar ve Kurumlara Giriş. In R. Aktaş & M. Doğanay (Eds.), *Finansal Piyasalar ve Kurumlar* (pp. 14–33). Beta Yayınları.
- Aktepe, İ. E. (2014). *Sorularla Katılım Bankacılığı*. Türkiye Katılım Bankalar Birliği.
- Al-Jarhi, M. A. (2002). Islamic finance: an efficient and equitable option. *Islamic Research and Training Institute, Islamic Development Bank*, 1–24.
- Al-Jarhi, Mabid A. (2021). *Economic Analysis: An Islamic Perspective-I*. ASBÜ Yayınları: 01, TKBB Yayınları: 16.
- Al-Muharrami, S. ve Hardy, D. C. (2013). *Cooperative and Islamic Banks: What Can They Learn From Each Other?* (WP/13/184).
- Alrifai, T. (2017). *İslami Finans ve Yeni Finansal Sistem*. Buzdağı Yayınevi.
- Amagoh, F. (2009). Information Asymmetry and the Contracting Out Process. *The Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal*, 14(2), 1–14.
- Apaydın, Y. H. (2002). Kefalet. In *TDV İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kefalet>
- Arbiter, P. (2015). Asymmetric Information and Organizational Design. In W. F. Samuelson & S. G. Marks (Eds.), *Managerial Economics* (8th ed., pp. 446–464). John Wiley and Sons.

- Ayanoğlu, Y. (2013). Bankaların Kuruluşu ve Organizasyon Yapısı. In A. Karapınar (Ed.), *Bankaların Yönetimi ve Denetimi* (pp. 2–33). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, N. (2018a). Bankacılık İşlemleri ve Banka Türleri. In M. Toprak & M. Çoşkun (Eds.), *Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş* (pp. 24–51). Anadolu Üniversitesi Yayını, No:1711.
- Aydın, N. (2018b). Dünya’da ve Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi. In M. Toprak & M. Çoşkun (Eds.), *Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş* (pp. 52–77). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ayub, M. (2017). *İslami Finansı Anlamak* (A. Çürük, R. Parlakkaya, & Çev. (eds.)). İktisat Yayınları.
- Babacan, B. (2007). *Asimetrik Bilgi ve Regülasyon: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Değerlendirmeler* [Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Baltacı, N. (2016). Türk Bankacılık Sektörün Tarihsel Gelişimi ve Bugünü. In H. Ayaydın & S. Durmuş (Eds.), *Banka ve Finansal Sistem* (pp. 1–24). Ekin Yayınevi.
- Bankacılık Kanunu. (2005). Faaliyet Konuları. 05 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5411.pdf> adresinden erişildi.
- Banks, J. S. ve Weingast, B. R. (1992). The Political Control of Bureaucracies under Asymmetric Information. *American Journal of Political Science*, 36(2), 509–524.
- Baştürk, M. F. (2020). Tüketici Güven Endeksi ile Hisse Senedi Piyasası Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Maliye Dergisi*, 177, 145–159.
- Baye, M. R. (2010). *Managerial Economics and Business Strategy* (7th Ed.). McGraw-Hill/Irwin.
- Bayındır, S. (2015). *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslami Finans 2 (Para ve Sermaye Piyasaları)*. Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Bayırlı, R. (2013). Bankalarda Aktif - Pasif Yönetimi. In A. KARAPINAR (Ed.), *Bankaların Yönetimi ve Denetimi* (pp. 118–157). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bester, H. (1985). Screening vs. Rationing in Credit Markets with Imperfect Information. *The American Economic Review*, 75(4), 850–855.
- BDDK. (2021). Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Aylık Bankacılık Sektörü Verileri. 12 Haziran 2021 tarihinde <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık> adresinden erişildi.
- BIST. (2021). Borsa İstanbul, Endeks Verileri. 23 Ocak 2021 tarihinde <https://datastore.borsaistanbul.com/> adresinden erişildi.

- BIST. (2020). Borsa İstanbul, 23 Ocak 2021 tarihinde <https://borsaistanbul.com/tr/sayfa/44/bist-pay-endeksleri> adresinden erişildi.
- Bilgen, B. (2001). Performans Ölçme Sistemlerinin İncelenmesi. *II. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi*, 124–129.
- Breusch, T. S. ve Pagan, A. R. (1980). The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model specification Tests in Econometrics. *Review of Economic Studies*, 47(1), 239–253.
- Brunnermeier, M. K. (2001). *Asset Pricing Under Asymmetric Information: Bubbles, Crashes, Technical Analysis and Herding*. Oxford University Press.
- Çelik, S. ve Akarım, Y. D. (2012). Likidite Riski Yönetimi: Panel Veri Analizi ile İMKB Bankacılık Sektörü Üzerine Ampirik Bir Uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 1–17.
- Chapra, M. U. (1982). Money and banking in an Islamic economy. In *Monetary and fiscal economics of Islam* (pp. 145–186).
- Chapra, M. U. (2019). *Adil Bir Para Sistemine Doğru* (Ö. F. Çev Tekdoğan (ed.)). İktisat Yayınları.
- Chen, S. S. (2011). Lack of Consumer Confidence and Stock Returns. *Journal of Empirical Finance*, 18(2), 225–236.
- Chiappori, P. A. ve Salanié, B. (2000). Testing For Asymmetric Information In Insurance Markets. *Journal of Political Economy*, 108(1), 56–78. <https://doi.org/10.1086/262111>
- Çolak, Ö. F. (2005). *Finansal Piyasalar ve Para Politikası*. Nobel Yayınları.
- Coşkun, M. N., Ardor, H. N., Çermikli, A. H., Eruygur, H. O., Öztürk, F., Tokatlıoğlu, İ., Aykaç, G. ve Dağlaroğlu, T. (2012). *Türkiye’de Bankacılık Sektörü: Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi*. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No: 280.
- Cowen, T. ve Crampton, E. (2002). *Market Failure or Success. The New Debate*. Edward Elgar Publishing.
- Davutoğlu, A. (1980). *Sahih-i Müslim tercüme ve şerhi (11 cilt)*. Sönmez Neşriyat.
- Dees, S. ve Soares, P. (2013). Consumer confidence as a predictor of consumption spending: Evidence for the United States and the Euro area. *International Economics*, 134, 1–14. <https://doi.org/10.1016/j.inteco.2013.05.001>
- Delice, G. (2003). Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20, 57–81.

- Demir, Ö. (1996). *Kurumcu İktisat*. Vadi Yayınları.
- Demir, Ü. (2014). *Türkiyede Uygulanan Faiz Politikalarının Borsa 100 Endeksi Üzerindeki Etkileri*. Atatürk Üniversitesi.
- Demirel, S. K. ve Artan, S. (2017). The Causality Relationships between Economic Confidence and Fundamental Macroeconomic Indicators: Empirical Evidence from Selected European Union Countries. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7.
- Diamond, D. W. (1984). Financial Intermediation and Delegated Monitoring. *The Review of Economic Studies*, 51(3), 393–414. <https://doi.org/10.2307/2297430>
- DİB, T. C. D. İ. B. (2020). *Hadislerle İslam 5* (M. E. Özafşar, İ. H. Ünal, Y. Ünal, B. Erul, H. Martı, & M. Demir (eds.); 4.Baskı). İleri Basım Matbaacılık A.Ş. https://yayin.diyaret.gov.tr/File/Download?path=3740_1.pdf&id=3740
- DİB. (2021). Diyanet İşleri Başkanlığı-Kur'an-ı Kerim. 10 Şubat 2021 tarihinde <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/641/148-ayet-tefsiri> adresinden erişildi.
- DİB. (2021). Diyanet İşleri Başkanlığı-Kur'an-ı Kerim. 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-1/rum-suresi-30/ayet-33/diyaret-vakfi-meali-4> adresinden erişildi.
- DİB. (2021). Diyanet İşleri Başkanlığı-Kur'an-ı Kerim. 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-1/nisa-suresi-4/ayet-160/diyaret-vakfi-meali-4> adresinden erişildi.
- DİB. (2021). Diyanet İşleri Başkanlığı-Kur'an-ı Kerim. 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-1/al-i-imran-suresi-3/ayet-130/diyaret-vakfi-meali-4> adresinden erişildi.
- DİB. (2021). Diyanet İşleri Başkanlığı-Kur'an-ı Kerim. 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-1/bakara-suresi-2/ayet-276/diyaret-vakfi-meali-4> adresinden erişildi.
- DİB. (2021). Diyanet İşleri Başkanlığı-Kur'an-ı Kerim. 10 Şubat 2021 tarihinde <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/%C5%9E%C3%BBr%C3%A2-suresi/4312/40-43-ayet-tefsiri> adresinden erişildi.
- Dinç, Y. (2013). Banka İşletmeleri ve Muhasebe Sistemi. In S. Aslanoğlu (Ed.), *Banka ve Sigorta Muhasebesi*. T.C. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 1703.
- Dişli, M., Aysan, A. F., Öztürk, H. ve Turhan, İ. M. (2017). İslami Bankalar Mevduat Disiplinine Tabi midir? In *İslam İktisadı ve Piyasa* (2.Baskı, pp. 69–98). İktisat Yayınları.
- Diwany, T. El. (2011). *Faiz Sorunu* (Ç. M. Saraç (ed.)). İz Yayıncılık.

- Doğan, M. (2013). Katılım ve Geleneksel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması: Türkiye Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 58, 175–188.
- Doğanay, M. (2019). Finansal Kurumlara Giriş ve Bankalar. In R. Aktaş & M. Doğanay (Eds.), *Finansal Piyasalar ve Kurumlar* (pp. 168–199). Beta Yayınları.
- Drukker, D. M. (2003). Testing for Serial Correlation in Linear Panel-Data Models. *The Stata Journal*, 3(2), 168–177.
- Ekiz, Ç. (2006). *Asimetrik Bilgi Teorisinin Bireysel Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkileri*. Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.
- Ekşi, İ. H. (2011). Firmaların Banka Kredisi Kullanımında Güven Faktörünün Etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 33–42.
- El-Mevdudi, E. A. (2018). *Faiz* (F. Akcaoglu (ed.)). Hilal Yayınları.
- Erdem, E. (2017). Müslüman Bireyin İktisadi Davranış Hususiyetleri ve İslam Piyasa Geleneği. In *İslam İktisadı ve Piyasa* (2.Baskı, pp. 1–30). İktisat Yayınları.
- Erdoğan, S. ve Beşballı, S. G. (2009). Türkiye’de Banka Kredileri Kanalınnın İşleyişi Üzerine Ampirik Bir Analiz. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(1), 28–41.
- Eren, E. (1992). *İktisatta Yöntem* (2. Baskı). Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Erer, D., Erer, E. ve Korkmaz, Ö. (2019). Katılım Bankacılığının Kredi Aktarım Mekanizmasındaki Rolü: Türkiye Üzerine Asimetrik Bir Uygulama. In *Katılım FİNansmanında Yeni Yaklaşımlar* (pp. 11–45). TKBB Yayınları.
- Ersin, İ. ve Yıldırım, C. (2016). Necmettin Erbakan’ın Manevi Kalkınma Söyleminin İslam Ekonomisi İçerisindeki Yeri ve Sosyal Sermaye ile Asimetrik Bilgi Konularıyla İlişkisi. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 2(1), 141–158. <https://doi.org/10.12816/0036974>
- Evans, J. H. ve Patton, J. M. (1987). Signaling and Monitoring in Public-Sector Accounting. *Journal of Accounting Research*, 25, 130–158.
- Fidan, H. ve Albeni, M. (2014). Asimetrik Bilginin E-Ticaret Üzerindeki Etkileri: Tüketicilerin Güven Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 287–298.
- Fidan, M. M. (2011). Kobi Kredi Piyasasında Asimetrik Bilgi Ve Ahlaki Tehlike: Laleli Örneği. *Maliye ve Finans Yazıları*, 1(90), 41–57.
- Ghannadian, F. F. ve Goswami, G. (2004). Developing economy banking: The case of Islamic banks. *International Journal of Social Economics*, 31(8), 740–752. <https://doi.org/10.1108/03068290410546002>

- Gökalp, F. (2014). Kriz Öncesi ve Kriz Sonrası Dönemler İtibariyle Katılım Bankaları ve Ticari Bankaların Karlılığı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 191–201.
- Güney, A. (2013). *Banka İşlemleri* (7.Baskı). Beta Yayınları.
- Gürgür, T. ve Kılınç, Z. (2015). What Drives the Consumer Confidence in Turkey? *Research and Monetary Policy Department, Central Bank of the Republic of Turkey*, 17, 1–13.
- Hahm, J.-H. ve Mishkin, F. S. (2000). Causes Of The Korean Financial Crisis: Lessons For Policy. *National Bureau of Economic Research*, 7483, 1–77.
- Hammad, N. (1996). *İktisadi fıkıh terimleri* (R. Çev Ulusoy (ed.)). İz Yayıncılık.
- Hamwi, B. ve Aylward, A. (1999). Islamic finance: A growing international market. *Thunderbird International Business Review*, 41(4–5), 407–420. <https://doi.org/10.1002/tie.4270410407>
- Harris, M. ve Raviv, A. (1979). Optimal Incentive Contracts with Imperfect Information. *Journal of Economic Theory*, 20, 231–259. [https://doi.org/10.1016/0022-0531\(79\)90073-5](https://doi.org/10.1016/0022-0531(79)90073-5)
- Hausman, J. A. (1978). Specification Tests in Econometrics. *Econometrica*, 46(6), 1251–1271.
- Hayek, F. A. (1945). The Use Of Knowledge In Society. *The American Economic Review*, 35(4), 519–530. https://doi.org/10.1142/9789812701275_0025
- Hemingway, B. (2021). Banking Regulation and Collateral Screening in a Model of Information Asymmetry. In *Journal of Financial Services Research*. Journal of Financial Services Research. <https://doi.org/10.1007/s10693-021-00357-w>
- Holmstrom, B. (1979). Moral Hazard and Observability. *The Bell Journal of Economics*, 10(1), 74–91.
- Hsu, C. C., Lin, H. Y. ve Wu, J. Y. (2011). Consumer Confidence and Stock Markets: The Panel Causality Evidence. *International Journal of Economics and Finance*, 6(3), 91–98.
- Hülsmann, J. G. (2006). The Political Economy of Moral Hazard. *Politicka Ekonomie*, 1, 35–47. <https://doi.org/10.18267/j.polek.544>
- Igawa, K. ve Kanatas, G. (1990). Asymmetric Information, Collateral and Moral Hazard. *The Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 25(4), 469–490. <https://doi.org/10.2307/2331011>
- Iqbal, A. (2012). Liquidity Risk Management: A Comparative Study between Conventional and Islamic Banks of Pakistan. *Global Journal of Management and Business Research*, 12(5), 54–64.

- Iqbal, Z. ve Mirakhor, A. (2011). *An introduction to Islamic finance: Theory and practice* ((Vol. 687)). John Wiley & Sons.
- Iqbal, Zamir. (1997). Islamic Financial Systems. *Finance & Development*, 34, 42–45. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1997/06/pdf/iqbal.pdf>
- Islahi, A. A. (2017). *Müslümanların İktisadi Düşünce ve Analize Katkıları* (F. F. Çev Akosman & M. Özer (eds.)). İktisat Yayınları.
- IFSB. (2021). Islamic Financial Services Board, Data by Country (Islamic Banking). 23 Ocak 2021 tarihinde https://www.ifsb.org/psifi_03.php adresinden erişildi.
- İslamoğlu, M. (2015). Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı. In F. Kaya (Ed.), *Bankacılık Giriş ve İlkeleri* (4.Baskı). Beta Yayınları.
- Jaffee, D. M. ve Russell, T. (1976). Imperfect Information, Uncertainty, and Credit Rationing. *The Quarterly Journal of Economics*, 90(4), 651–666.
- Jansen, W. J. ve Nahuis, N. J. (2003). The Stock Market and Consumer Confidence: European Evidence. *Economics Letters*, 79(1), 89–98.
- Jensen, M. C. ve Meckling, W. H. (1976). Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305–360. <https://doi.org/10.1177/0018726718812602>
- Kabir, H. M. (1999). Islamic Banking in Theory and Practice: The Experience of Bangladesh. *Managerial Finance*, 25(5), 60–113.
- Kahf, M. (2005). Islamic banking and development: An alternative banking concept? *Islamic Research and Training Institute (Islamic Development Bank, Jeddah)*.
- Kallek, C. (1997). Medine Pazarı. In M. Özel (Ed.), *İktisat ve Din* (2.Baskı). İz Yayıncılık.
- Kanatas, G. ve Qi, J. (2001). Imperfect Competition, Agency, and Financing Decisions. *Journal of Business*, 74(2), 307–338.
- KAP. (2021). KAP hakkında genel bilgi. 20 Kasım 2021 tarihinde <https://www.kap.org.tr/tr/menu-icerik/KAP-Hakkinda/Genel-Bilgi> adresinden erişildi.
- Karakoç, S. (2017). *İslam Toplumunun EKonomik Strüktürü* (16.Baskı). Diriliş Yayınları.
- Karaman, R. (2009). İşletmelerde Performans Ölçümünün Önemi ve Modern Bir Performans Ölçme Aracı Olarak Balanced Scorecard. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16, 411–427.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Bilim Kitap Kırtasiye Yayınevi.
- Katona, G. (1975). *Psychological economics*. Elsevier.

- Katz, E. ve Stark, O. (2017). International Migration Under Asymmetric Information. *The Economic Journal*, 97, 718–726.
- Kaygısız, A. D. (2019). Türkiye’de Tüketici ve Reel Kesim Güven Endeksi İle Seçilmiş Makro Değişkenler Arasındaki İlişki: 2010-2018. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(1), 314–332.
- Keskin, E., İnan, E. A., Mumcu, M. ve Erdönmez, P. (2008). 50.yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007.” Türkiye Bankalar Birliği, 262.
- Keskin, E., İnan, E. A. ve Ünsal, Ü. (2019). 60. yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2018. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No: 334.
- Khan, M. A. (2018). *İslam İktisadınının Meseleleri Güncel Durum ve Geleceğin Bir Analizi* (S. Çev, Karadoğan (ed.)). İktisat Yayınları.
- Khan, M. ve Mirakhor, A. (1994). Monetary Management in an Islamic Economy. *Journal of King Abdulaziz University-Islamic Economics*, 6(1), 3–21. <https://doi.org/10.4197/islec.6-1.1>
- Kurt, Ü. (2018). İstikrar ve Güvenin Tüketici Kredileri Üzerindeki Etkisi: Türkiye İçin Zaman Serisi Analizi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16(32), 365–378.
- Kuveyt Türk. (2021). Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Katılma Hesabı. 15 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.kuveytturk.com.tr/bireysel/hesaplar/katilma-hesapları/katilma-hesabi> adresinden erişildi.
- Kuveyt Türk. (2021). Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Cari Hesaplar. 15 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.kuveytturk.com.tr/bireysel/hesaplar/cari-hesaplar> adresinden erişildi.
- Kuveyt Türk. (2021). Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Yatırım Fonları. 20 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.kuveytturk.com.tr/bireysel/yatirim/sermaye-piyasasi-urunleri/yatirim-fonlari> adresinden erişildi.
- Lacker, J. M. (2001). Collateralized Debt as the Optimal Contract. *Review of Economic Dynamics*, 4, 842–859. <https://doi.org/10.1006/redy.2001.0138>
- Lehmann, E. ve Neuberger, D. (2001). Do lending relationships matter? Evidence from bank survey data in Germany. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 45, 339–359. [https://doi.org/10.1016/s0167-2681\(01\)00151-2](https://doi.org/10.1016/s0167-2681(01)00151-2)
- Leland, H. E. ve Pyle, D. H. (1977). Informational Asymmetries, Financial Structure, and Financial Intermediation. *The Journal of Finance*, 32(2), 371–387.
- Levine, R. ve Zervos, S. (1998). Stock Markets, Banks, and Economic Growth. *The American Economic Review*, 88(3), 537–558.

- Lewis, M. ve Algaoud, L. M. (2001). *Islamic Banking*. Edward Elgar Publishing.
- Mahmoud, H. (2008). *Insurance: Takaful Gaining Ground*. The Actuar.
- Mankiw, N. G. (1986). The Allocation of Credit and Financial Collapse. *Quarterly Journal of Economics*, 101(3), 455–470. <https://doi.org/10.2307/1885692>
- Mannan, M. A. (1976). *İslam Ekonomisi Teori ve Pratik* (Ç. B. Zengin & T. Ömeroğlu (eds.); 3rd ed.). Fikir Yayınları.
- Mccullagh, P. ve Nelder, J. A. (1989). *Generalized Linear Models* (2nd ed.). Chapman & Hall.
- Memon, N. A. (2007). Islamic Banking: Present and Future Challenges. *Journal of Management and Social Sciences*, 3(1), 1–10.
- Mishkin, F. (1990). Asymmetric Information and Financial Crises. *National Bureau of Economic Research*, w340, 1–58.
- Mishkin, F. S. (1996). Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective. In *Annual World Bank conference on development economics*.
- Mishkin, Frederic S. (1999). Global Financial Instability: Framework, Events, Issues. *Journal of Economic Perspectives*, 13(4), 3–20. <https://doi.org/10.1257/jep.13.4.3>
- Mishkin, Frederic S. (2003). Policy Remedies for Conflicts of Interest in the Financial System. In *Macroeconomics, Monetary Policy and Financial Stability Conference*.
- Mishkin, Fredric S. (1996). The Channels of Monetary Transmission: Lessons For Monetary Policy. *National Bureau of Economic Research, NBER Worki*, 1–27.
- Mishkin, Fredric S. (1997). The Causes and Propagation of Financial Instability : Lessons for Policymakers. *Maintaining Financial Stability in a Global Economy*, 55–96.
- Mishkin, Fredric S. ve Strahan, P. E. (1999). What Will Technology Do To Financial Structure? *National Bureau of Economic Research Working Paper, No. 6892*, 1–41.
- Münyas, T. (2016). Finansal Sistemin Yapısı ve Finansal Piyasalar. In T. Münyas (Ed.), *Finansal Piyasalar ve Kurumlar* (pp. 1–13). Ekin Yayınevi.
- Müslümov, A. ve Aras, G. (2004a). Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 222, 55–65. <https://doi.org/10.3848/iif.2004.222.1936>
- Obaidullah, M. (2005). *Islamic Financial Services* (1426/2875).

- Ocampo, J. A., Spiegel, S. ve Stiglitz, J. E. (2008). Capital Market Liberalization and Development. In J. A. Ocampo & J. E. Stiglitz (Eds.), *Capital Market Liberalization and Development* (pp. 1–47). Oxford University Press.
- Okuyan, H. A. (2009). Asimetrik Bilginin Türk Bankacılık Sektörü ve Kredi Piyasaları Üzerinde Etkisi. *Anadolu International Conference in Economics*, 2–12.
- Otluoğlu, E. (2015). *Asimetrik Bilgi ve Sermaye Yapısı Kararları: Borsa İstanbul Üzerine Bir Uygulama*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Finans Bilim Dalı.
- Özatay, F. (2015). 2000’li Yıllarda Türkiye Ekonomisi. *İktisat İşletme ve Finansı*, 30(350), 9–24. <https://doi.org/10.3848/iif.2015.350.4559>
- Özdamar, K. (1999). *Paket Programlarla İstatistiksel Veri Analizi*. Kaan Kitabevi.
- Özsoy, İ. (1995). Faiz. In *TDV İslam Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/faiz>
- Parasız, İ. (2007). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama* (2.baskı). Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Parlakkaya, R. ve Çürük, S. A. (2011). Finansal Rasyoların Katılım Bankaları ve Geleneksel Bankalar Arasında Bir Tasnif Aracı Olarak Kullanımı: Türkiye Örneği. *Ege Akademik Bakış*, 11(3), 397–405.
- Pesaran, M. H. (2004). *General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels*.
- Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265–312.
- Redzuan, H., Rahman, Z. A. ve Aidid, S. S. S. H. (2009). Economic Determinants of Family Takaful Consumption: Evidence From Malaysia. *International Review of Business Research Papers*, 5(5), 193–211.
- Rothschild, M. ve Stiglitz, J. (1978). Equilibrium in Competitive Insurance Markets: An Essay on the Economic of Imperfect Information. In *Uncertainty in Economics*, Academic Press, 90(4), 257–280. <https://doi.org/10.2307/1885326>
- Sadr, K. ve Iqbal, Z. (2002). Choice Between Debt and Equity Contracts and Asymmetrical Information: Some Empirical Evidence. In M. Iqbal & D. T. Llewellyn (Eds.), *Islamic Banking and Finance New Perspectives on Profit-Sharing and Risk* (pp. 139–151). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781843765318.00013>
- Savcı, M. (2017). *Mali Tablolar Analizi* (5. Baskı). Murathan Yayınevi.
- Sayan, M. (2019). *2008 Küresel Finans Krizinin Türkiye’deki Katılım Bankaları İle Mevduat Bankalarına Etkisinin Asimetrik Bilgi Teorisi Çerçevesinde Ampirik*

Değerlendirmesi: Ardl Modeli. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam İktisadı ve Finansı Anabilim Dalı.

- Shahinpoor, N. (2009). The link between Islamic banking and microfinancing. *International Journal of Social Economics*, 36(10), 996–1007. <https://doi.org/10.1108/03068290910984777>
- Shiller, R. J. ve Akerlof, G. A. (2010). *Hayvansal Güdüler* (Ç. N. Domaniç & Ç. K. Levent (eds.)). Scala Yayıncılık.
- Siddiqi, M. N. (2006). Islamic Banking and Finance in Theory and Practice: A Survey of State of the Art. *Islamic Economic Studies*, 13(2), 1–48.
- Simons, H. (1948). *Economic policy for a free society*. University of Chicago Press.
- Spence, M. (1973). Job Market Signaling. *The Quarterly Journal of Economics*, 87(3), 355–374.
- Stiglitz, J. E. ve Weiss, A. (1981). Credit Rationing in Markets with Imperfect Information. *The American Economic Review*, 71(3), 393–410.
- Stiglitz, S. (2008). *The fruit of hypocrisy*. The Guardian.
- Tabakoğlu, A. (2010). Bir İlim Olarak İslam İktisadı. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 11–34.
- Takan, M. ve Acar, M. (2018). *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem* (8.baskı). Nobel Yayınları.
- Tarı, R., Yiğitbaş, Ş. B. ve Kurt, S. (2012). Asimetrik Bilgi, Banka Kredileri ve Reel Sektör Arasındaki İlişkilerin Ampirik Analizi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 11(4), 1248–1274.
- Tarlan, S. (1992). *Tarihte Para*. Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını.
- Taşkın, F. D. (2011). Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler. *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 289–298.
- TBB. (2019). *Bankalarımız 2018*. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No: 331.
- Tekin, B. ve Cengiz, S. (2018). Pay Senedi Piyasası ile Tüketici Güven Endeksi Arasındaki Nedensellik ve Eşbütünleşme İlişkileri: Borsa İstanbul’da Bir Uygulama. *Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(29), 3837–3847.
- Temel, K. (2018). Sağlık Hizmetlerinde, Hasta-Hekim İlişkisinde Yaşanan Bilgi Asimetrisinin Ortaya Çıkardığı Ekonomik Sorunlar: Çanakkale Örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 21(4), 745–765.

- TBB. (2021). Türkiye Bankalar Birliği, Banka Bilgileri. 06 Mayıs 2021 tarihinde https://www.tbb.org.tr/modules/bankabilgileri/banka_Listesi.asp?tarikh=7/7/2021 adresinden erişildi.
- TCMB. (2020). Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Tarihçesi. 08 Aralık 2020 tarihinde <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/banka+hakkında/tarihçe> adresinden erişildi.
- TCMB. (2020). Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Reel Kesim Güven Endeksi. 08 Aralık 2020 tarihinde <https://www.tcmb.gov.tr/> adresinden erişildi.
- TCMB. (2021). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. 23 Ocak 2021 tarihinde <https://evds2.tcmb.gov.tr/> adresinden erişildi.
- TDK. (2021). Türk Dil Kurumu, Sözlük. 19 Mart 2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- TKBB. (2021). Türkiye Katılım Bankalar Birliği, Banka Bilgileri. 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://tkbb.org.tr/banka-bilgileri#1703> adresinden erişildi.
- TKBB. (2021). Türkiye Katılım Bankalar Birliği, Türk Finans Siteminde Katılım Bankacılığı, Türk Bankacılık Sektörünün Büyüklüğü, Mart 2021. 06 Mayıs 2021 tarihinde https://tkbbegitim.org.tr/Documents/Turk_Finans_Sisteminde_Katilim_Bankaciligi-Mart_2021_REVIZE_25.06.2021.pdf adresinden erişildi.
- TKBB. (2021). Türkiye Katılım Bankalar Birliği Tarihçesi. 24 Nisan 2021 tarihinde <https://tkbb.org.tr/sayfa/detay/tarihçe-156> adresinden erişildi.
- TKBB. (2018). *Kobi'ler İçin Adım Adım Katılım Bankacılığı* (M. Ş. Özsoy & Y. Sayar (eds.)). TKBB Yayınları, Yayın 7.
- TKBB. (2021). Türkiye Katılım Bankalar Birliği, Türkiye'de Katılım Bankacılığı El Kitabı, Faizsiz Bankacılık Ürün ve Hizmetleri. 20 Mart 2021 tarihinde https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Turkiyede_Katilim_Bankaciligi_El_Kitabi.pdf adresinden erişildi.
- TKBB. (2021). Türkiye Katılım Bankalar Birliği, Teverruk. 10 Mart 2021 tarihinde <https://tkbbdanismakurulu.org.tr/uploads/standartlar/bb8e98b97bf9157d54125d6349a36d1d.pdf> adresinden erişildi.
- The World Bank. (2021). World Bank Group (WBG), Databank. 23 Ocak 2021 tarihinde <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=TUR> adresinden erişildi.
- TMSF. (2021). Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Tarihçesi. 23 Nisan 2021 tarihinde <https://www.tmsf.org.tr/tr/Tmsf/Info/tarihçe.tr> adresinden erişildi.
- Toraman, C., Ata, H. A. ve Buğan, M. F. (2015). Mevduat ve Katılım Bankalarının Karşılaştırmalı Performans Analizi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(12), 301–310.

- TÜİK. (2020). Türkiye İstatistik Kurumu, Güven Endeksleri. 20 Aralık 2020 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=ekonomik-guven-117&dil=1> adresinden erişildi.
- Tunç, H. (2016). *Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması* (11.Baskı). Nesil Yayınları.
- Tuncay, M. (2018). Katılım Bankaları İle Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 160–176.
- Ünal, T. (2016). 2007/2008 Küresel Krizin Dünya Ekonomilerine ve Türkiye Ekonomisine Yansımaları. In T. Münyas (Ed.), *Finansal Piyasalar ve Kurumlar* (pp. 597–612). Ekin Yayınevi.
- Ünsal, E. (2005). *Mikro İktisat* (6. Baskı). İmaj Yayıncılık.
- Uygun, D. ve Dölek, A. (2017). *Bankacılık*. Umut kitapevi.
- Venardos, A. M. (2005). *Islamic Banking and Finance in South-east Asia: Its Development and Future*. World Scientific Publishing Company.
- Vittas, D. ve Cho, Y. J. (1996). Credit policies: Lessons from Japan and Korea. *World Bank Research Observer*, 11(2), 277–298. <https://doi.org/10.1093/wbro/11.2.277>
- Vurucu, M. ve Arı, M. U. (2014). *A'dan Z'ye Bankacılık*. Seçkin Yayıncılık.
- Wang, J. ve Dong, K. (2019). What drives environmental degradation? Evidence from 14 SubSaharan African countries. *Science of the Total Environment*, 165–173.
- Yazıcı, M. (2015). *Bankacılığa Giriş* (5.Baskı). Beta Yayınları.
- Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 107–117.
- Yiğitbaş, Ş. B. (2012). *Bankaların Kredi Verme Davranışı Üzerine Asimetrik Bilginin Etkisi ve Reel Sektör Yansıması (Türkiye Analizi 2002-2010)*. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No: 288.
- Yıldırım, M. (2012). Vedia. In *TDV İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vedia>
- Yüksel, F. (2016). Bankalar ve Bankacılık. In M. Özçalık & M. Sosyal (Eds.), *Finansal Kurumlar ve Finansal Krizlerin Ekonomik Etkileri* (pp. 49–86). Ekin Yayınevi.
- Yurttadur, M. ve Demirbaş, H. (2017). Türkiye’de Bulunan Katılım Bankaları ve Özel Sermayeli Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 89–117.

Zaher, T. S. ve Hassan, K. M. (2001). A Comparative Literature Survey of Islamic Finance and Banking. *Financial Markets, Institutions & Instruments*, 10(4), 155–199. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3263061>

Zerenler, M. (2003). *Kriz Dönemlerinde İşletmelerde Üretim Süreci Esnekliğinin Şirketlerin Performans ve Yaşam Sürelerine Etkileri*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Hülya ER	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Anadolu Üniversitesi
Fakülte	İşletme
Bölümü	İşletme
Yüksek Lisans	
Üniversite	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	İşletme
Programı	İşletme
Makale ve Bildiriler	
KİTAP	
1. Current Perspectives on Consumer Psychology (2020). Bölüm Adı: Investor Tendencies within the Framework of Behavioral Finance: Herd Behavior, ER HÜLYA, ER Murat, Yayın Yeri: Peter Lang Publishing, Editör: Hatice Aydın ve Aysel Kurnaz, Basım sayısı:1, Sayfa sayısı: 251, ISBN: 978-3-631-83224-0, Bölüm Sayfaları: 35 -4	
MAKALE	
1. ER Hülya, ER Murat, ALTUNIŞIK Remzi (2021). COVID-19 Pandemi Sürecinde Katılım Bankalarına Yönelik Yapılan Çevrimiçi Müşteri Şikâyetleri Üzerine Bir İnceleme, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 56(3), 1894-1914.	
2. ER Hülya, DURMUŞ Hasan (2020). A Research on the Perceptions of Individuals Towards Participation Insurance (Takafül). Turkish Studies-Economy, 15(4), 2017-2033.	
3. ER Hülya, COP Ruziye (2019). Olumlu ve Olumsuz Ağızdan Ağıza Yapılan Müşteri Şikâyetleri: Otomotiv Sektöründe Uygulama. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(3), 719-741.	
BİLDİRİ	
1. ER MURAT, ER HÜLYA, ALTUNIŞIK REMZİ (2021). Koronavirüs (COVID-19) Sürecinde Dijitalleşme ve Gerçek Zamanlı Pazarlama Uygulamaları. 2 nd International CEO (Communication, Economics, Organization) Social Sciences Congress (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)	
2. ER HÜLYA, ER Murat, ALTUNIŞIK REMZİ (2020). X ve Y Kuşaklarının Katılım Bankacılığına Yönelik Algıları. 2020 International CEO Communication, Economics, Organization Social Sciences Congress (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)	
3.HARUNOĞULLARI ERDAL, DURMUŞ HASAN, ER HÜLYA (2018). Sosyal Adaletin Sağlanmasında Katılım Bankacılığının Rolü. ICPESS (International Congress on Politic, Economic and Social Studies) (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)	
4. ER HÜLYA, DURMUŞ HASAN (2018). Bireylerin Katılım Sigortacılığına (Tekâfül) Yönelik Algıları Üzerine Bir Araştırma. 1 st International Congress on Islamic Economy and Finance (ICOIEF), 523-523. (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)	
5. COP RUZİYE, ER HÜLYA (2017). Kişilik Özellikleri ile Müşteri Şikâyetleri ve Olumsuz Ağızdan Ağıza İletişim İlişkisi: Otomotiv Sektöründe Uygulama. International Applied Social Sciences Congress (IASOS), 309-310. (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)	